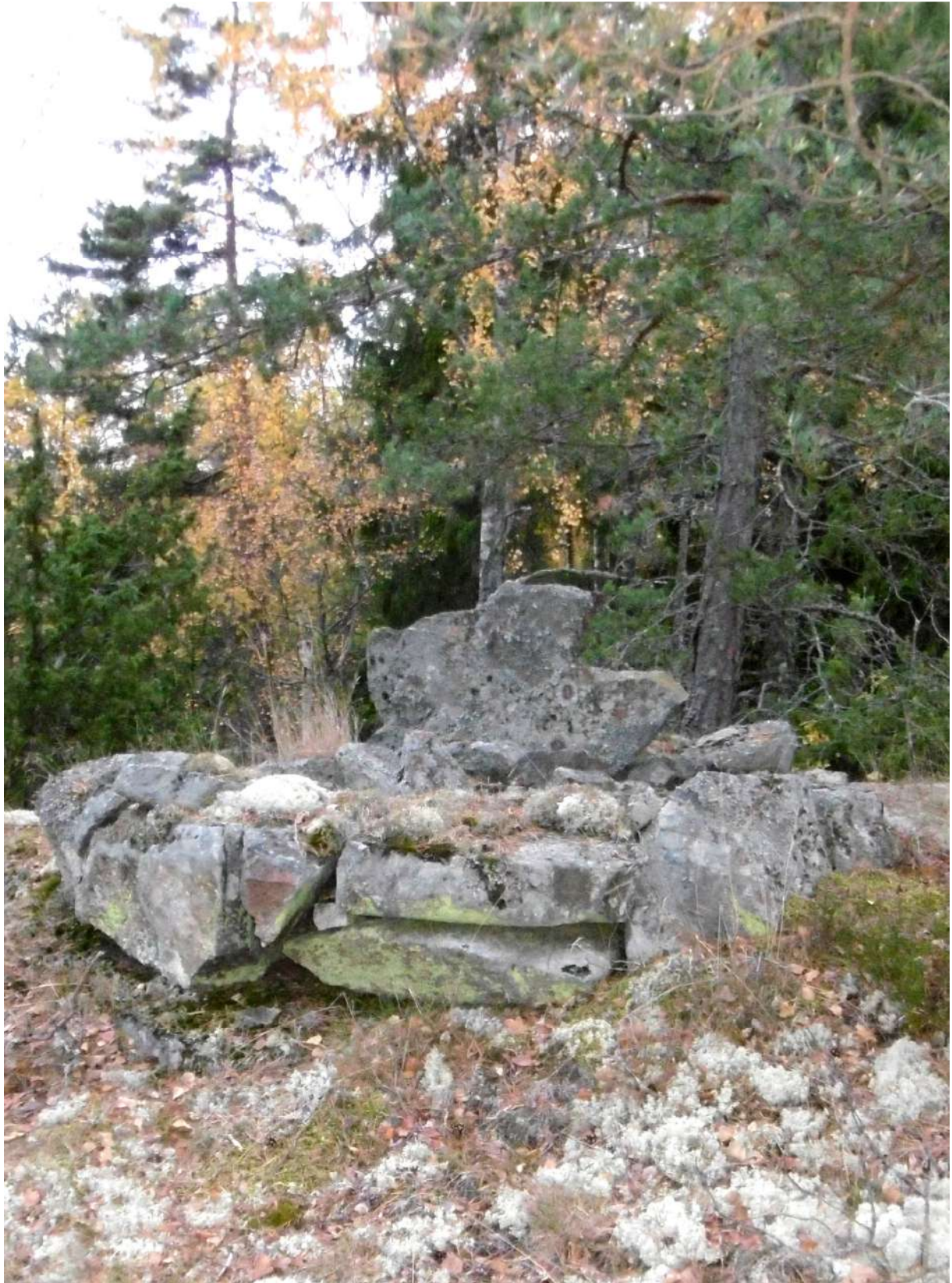

Rån, Rör och Rösen i Södra Rösjökilen

Rösjöskogen, Landsnoraskogen, Hagbyskogen och Rinkebyskogen

Förord

På äldre orienteringskartor kunde man bara se något total gränsrösen i det ganska stora område i södra Rösjökilen som fortfarande är skogsmark. En lagom utmaning för en orienterare att hitta till. Det fanns några gränser utsatta också. Då praktiserades ett annat moment i orienteringskonsten – att lokalisera en punkt i landskapet på en noggrann karta.

Det blev lättare med bra kartor – orienteringskartorna kom ju med åren att innehålla allt fler hållpunkter. Fler stora stenblock, branter, och på de senaste finns också hållmarksytor markerade.

Ett besök på kommunarkivet i Sollentuna och besök på Lantmäteriverkets hemsida med historiska kartor, visade att det fanns många gränser – och att några ändrade läge under århundradena medan andra består ännu idag.

Till konsten att orientera lades konsten att skilja mellan naturliga stenhögar och sådana som människor har lagt på plats. På de gamla kartorna från 1600- och 1700-talet var varje enskilt gränsröse numrerat och beskrivet. Dels med en text vid symbolen för röset och dessutom i en tabell. Dessa målade beskrivningarna stämmer ännu idag – efter mer än 400 år!

Och sedan – hur överför man gränser som kan ses på kartor från århundraden tillbaka i tiden till en nutida orienteringskarta? Den äldsta kartan från 1636 kan ses mera som en skålsatt skiss än en geometriskt riktig karta. Men den var vackert handmålade.

Alla gränser och rösen har lagts in på orienteringskartor och några har stakats ut i fält. Det sista (?) gränsröset hittades 2017 under några risiga buskar vid sidan av en gammal landsväg.

Boken inleds med funderingar och dokumentation kring gamla gränstrakter under järnåldern, gränsrösen utmed fornstigarna Långbroleden och Hagbyleden och en översiktlig diskussion om gränsmarkeringar. Den följs av detaljerad dokumentation av alla olika gränser som har funnits i i södra Rösjökilens skogslandskap baserad på äldre och nyare kartor från 1630- till 1950-talet och de gränsmarkeringar som hittats längs gränserna. Till slut finns ett kapitel över ogränsade rösen – tydliga markeringar som det inte finns någon gräns till.

De tre böckerna om Råån, Rör och Rösen i södra Rösjökilen är en fortsättning av motsvarande dokumentation i Törnskogen som gavs ut i 4 delar 2013.

Sollentuna oktober 2017

Herbert Henkel

Innehåll

Förord

INLEDNING

1 - Gamla gränstrakter – markerades med runstenar.....	4
2 - Om rån rör och rösen och andra stensamlingar.....	8
3 - Rån, Rör och Rösen i Södra Rösjökilen.....	14

HÄRADSGERÄNSERNA

1 Fresta – Täby.....	17
2 Sollentuna – Täby.....	25
3 Sollentuna – Danderyd.....	38
4 Fresta – Sollentuna.....	51

RÖSJÖSKOGEN

1 Skälbygränsen 1636.....	60
2 Edsberg 1687.....	69
3 Edsbergs Säteri 1715.....	70
4 Laga skifte 1914.....	71
Gränsen mellan område G och I.....	72
Gränsen mellan område A och G.....	77
Gränsen mellan område A och B samt D.....	79
5 Fastighetskartan 1950 väster om Rösjön.....	82
6 Fastighetskartan 1950 öster om Rösjön.....	89

LANDSNORASKOGEN

1 Gränstrakt Landsnoraskogen 1687 – 1950.....	99
2 Från Falkberget till Walbormesberget 1687 – 1715 och senare.....	103
3 Laga Skifte 14 gräns mellan skifte B och D.....	108
4 Fastighetskartan 1950.....	113
5 Gräns norr om Bergendal 1950.....	115

HAGBYSKOGEN

1 Hagby – Litsby Gränsöversyn 1746.....	119
2 Laga skifte Hagby 1865-1866.....	129
3 Laga skifte Litsby 1852.....	132
4 Ogränsade rösen i Hagbyskogen.....	134

RINKEBYSKOGEN

1 Östra gränsen till Sättra prästgård 1788.....	139
2 Gränsen mellan Rinkeby och Enebybergs utmark.....	152
3 gränsen mellan Rinkeby och Ekeby.....	160
4 Storskifte 1788 skiftesgräns ED.....	162
5 Storskifte 1788 skiftesgräns DC.....	164
6 Storskifte 1788 skiftesgränserna BC och BA.....	171
7 Gränsen kring torpet Lybäck.....	172
8 Fastighetskartan 1950.....	178
9 Ogränsade rösen i Rinkebyskogen.....	180
10 De särskilt stora och vackra gränsrösen och deras tillstånd.....	183

AVSLUTNING

Källor, Tack, Sponsor, Tillstånd och Tillgänglighet.....	186
--	-----

Efterord

1 Gamla gränstrakter – markerades med runstenar

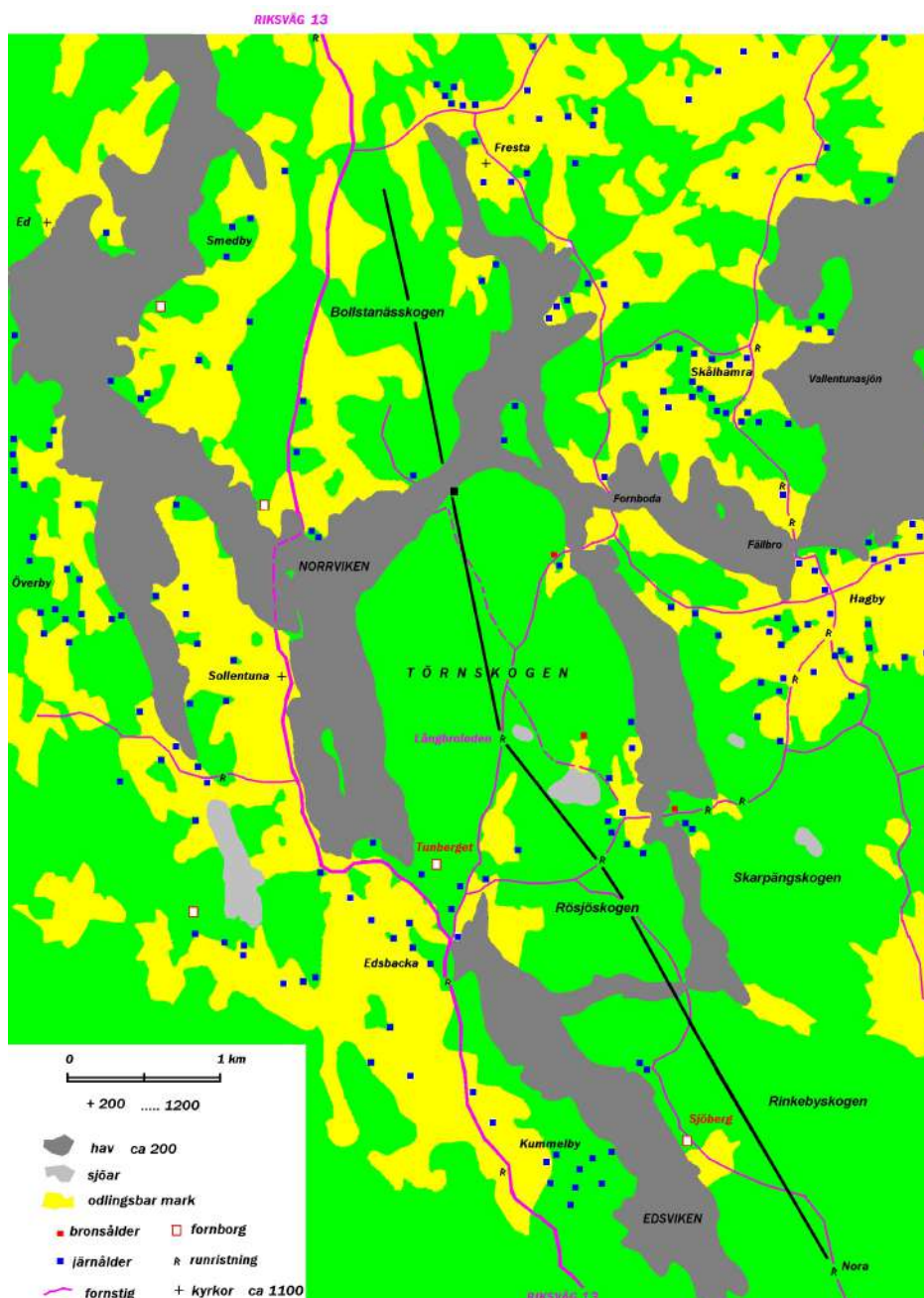
Fanns det gränser redan under järnåldern för 2000 år sedan? Snarare kanske gränstrakter – obygderna mellan de bebodda områdena. Med runstenarna kom antagligen också de första gränsmarkeringarna. Särskilt de runstenar som placerats just i obygderna har en tydlig sådan funktion. De ställdes upp utmed de dåtida landvägarna och markerade olika klaners uppfattning om var gränsen ansågs gå.

I obygderna mellan Hagby och Edsbacka placerade Jarlabankeätten en runsten, **Jarlabankes sten**, mitt i Rösjöskogen intill leden mellan Hagby och Edsbacka. I obygderna mellan Skålhamra och Edsbacka ställde Skålhamraklanen upp **Snuggastenen** intill Långbron över kärret vid Snuggan.

På västra sidan om Norrviken (en havsvik ännu på järnåldern) fanns en mindre vidsträckt obygd – Bollstanässkogen. Här finns en anlagd väggramp nedför sluttningen på Törnskogssidan och en halvveg upp i sluttningen på Bollstanässidan, ungefär vid Stensund. En tid var detta kanske leden mellan bygden vid Edsbacka och bygden kring Smedby i Upplands Väsby. Sundet där Edsån nu flyter var en bred fjärd.

Svarte Sten ligger strax norr om platsen där sundet är som smalast och ungefär mitt i skogstrakten - obygderna. På Vikingatiden började det svarta stenblocket sticka upp ur sjön och blev ett naturligt gränsmärke i det som ännu var en farled. Genom seklerna har gränser gått här och ännu idag markerar stenblocket gränsen mellan kommunerna Sollentuna och Upplands Väsby.

Den vikingatida ”gränsen” mellan de senare häraderna **Sollentuna** och **Vallentuna** kan på goda grunder dras från Svarte sten i sundet mellan Bollstanässkogen och Törnskogen via **Snuggastenen** vid kärret väster om sjön Snuggan och **Jarlabankes sten** i sumpskogen väster om Rösjön till **runhällen vid Nora** i Danderyd. De som läste runorna förstod att man nu närmade sig ett nytt revir när nya släktnamn nämndes på stenen.

Svarte Sten är ett iögonfallande stort stenblock som nu bildar en liten udde i Norrviken. För tusen år sedan var det en spetsig holme i sundet mellan Törnskogen och Bollstanäs (i bakgrunden). Sundet var länge en av farlederna till Gamla Uppsala.

Stenen omtalas som gränsmärke 1635. Senare blev den en del av gränsen mellan Vallentuna och Sollentuna härad. Nu är den gränssten mellan Upplands Väsby och Sollentuna kommun.

Snuggastenen är rest vid södra kanten av en 50 m smal passage över Törnskogsmossen alldeles väster om sjön Snuggan. Runstenen är omnämnd på kartor från 1635 och 1715 tillsammans med den **jordbro** som byggts över kärret. Brobanken är en 2 m hög fyllning av kärret och har nu en spång i stället för kavlar.

Namnen som omtalas på runstenen hör till **Skålhamrasläkten** som hade sitt revir väster om Vallentunasjön.

× ʀNRIÞ × ʀIT × ʀtʀt ×
 ʀtʀt × ʀt × ʀNʀʀʀ ×
 ʀNt × ʀt × ʀNʀ · ʀNt ·
 (t) ... BRtʀNʀ · ʀt ×
 ʀNʀ × ʀt × ʀNʀʀʀtʀt ·
 ʀNʀʀNʀ · ʀtʀt ×

× gurip × lit × raisa ×
 stain × at * ulfkel ×
 sun × sin × auk * kui
 * (a)... broður * sin
 × auk × at × hulmtisi *
 sustur * sina ×

*Gyrið let ræisa stæin
 at Ulfkel, sun sinn,
 ok Gyi ... broður
 sinn ok at Holmdisi,
 systur sina.*

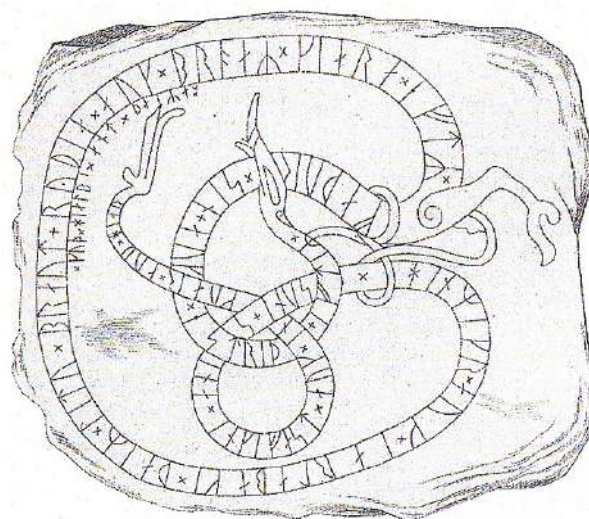
Gyrid lät resa ster
 efter Ulfkel, sin
 son, och Gye . . .
 sin broder och eft
 Holmdis, sin syste

Häming och Jarlabanke de läto
röja väg och göra broar efter sin
fader och Estrid efter sina söner
Ingefast och Ingvar Gud hjälpe
deras ande.

Jarlabankes sten ligger som ett stort stenblock vid en passage genom Rösjöskogens kärrmarker. Namnen på runstenen hör till **Jarlabankesläkten** som hade sina gårdar i Täby öster om Vallentunasjön.

Texten är tydligt när den är nyfärglagd av Riksantikvarieämbetet. Det framgår av flera runinskrifter att man lät röja väg och bygga broar.

Ganska snart blev gränsen mot Täby mera fastlagd öster om det tidigare sundet mellan Rösjön och Fjäturen utmed fornstigen Hagbyleden som gick mellan Edsbacka och Täby. På både västra och östra sidan om dalgången där Mörtsjöbäcken nu rinner restes runstenar.

Jorun (och Estrid) de
läto hugga stenarna
efter Ingefast och
Ingvar.

Jarlabanke lät resa
stenen efter sig själv
och rödja väg

Runstenen (Täby nr 147) står på en stensockel vid gränsen till Täby kommun – samma gräns var en gång häradsgräns. På Jarlabankes tid var det antagligen en revirmarkering för att upplysa farande söderifrån att de nu var på Jarlabankes marker – ty han ägde hela Täby – som det står på en annan runsten.

På den platsen omtalades ytterligare en runsten i Dybecks *Sveriges runurkunder* där den också är avbildad. Den har dock inte kunnat återfinnas.

När Mörtsjöbäcken passerats möter man nästa runsten där stigen går upp i en sluttning mot öster. Runristningen har gjorts på en plan sprickyta som delar ett stenblock. Den andra halvan av blocket kan ses ett par meter upp i sluttningen.

Ingefast lät rista dessa
runor efter Ragnfrid sin
hustru och Häming efter sin
moder.

2 Om rån rör och rösen och andra stensamlingar

Hur kan man veta att stenhögen som man ser är ett röse och inte en naturlig stensamling?

Det kräver kunskap om områdets naturhistoria och hur naturlig terräng kan tänkas se ut på just den platsen. Alla bergtoppar och sluttningar i södra Rösjökilen har varit utsatta för stranderosion i samband med landhöjningen. Det har medfört att bara de största stenblocken ligger kvar på den plats de hade i moränen. Det omgivande berget är ofta helt rensolat och fritt från finmaterial och mindre stenar. En hög med mindre stenar på en slät berghäll skulle spridas ut av vågorna. Stenar som ses staplade på varandra på en slät berghäll är ditflyttade av människor. Detsamma gäller upprättstående stenar – de kan inte ha avsatts naturligt och är därför tecken på markeringar gjorda av människor. Nedanför de rensolade hållmarkerna ligger ofta en ring av mer eller mindre rundade stenblock – en blockkrans. I en sådan terräng är det svårt att avgöra om en stenhög är naturlig eller ditlagd. Nedanför nivån med blockkransen förekommer svallad morän – där de ytnära stenblocken frilagts från finare material. Här är det lättare att avslöja eventuella rösen. På sandiga och leriga marker förväntas större stenar förekomma bara sporadiskt och eventuella stensamlingar är nästan alltid konstgjorda. Till naturfenomenen hör att stormfällda träd ibland drar med sig även rätt stora stenblock som senare kan se ut som resta stenar. Intill trädstammar ser man ofta att stenblock sticker upp på ett till synes onaturligt sätt - de har tryckts av de växande rötterna

Rest sten i moränmark till vänster och stenar som rests av stormfällt ganska litet träd till höger. Odlingsröse upplagt på en bergkant intill åkermarken, nedtill.

Det finns fler onaturliga stensamlingar än gränsrösen att upptäcka i skogen och vid åkrar. En vanlig sort är *stenringar* efter brasplatser. Men också *odlingsrösen*, som alltid ligger i närheten av tidigare eller fortfarande brukade åkrar, ofta alldeles utanför kantdikena. Det är oregelbundna stenhögar som ibland har lagts på en för jordbruket obrukbar berghäll vid åkern. Stenfodrade *stolphål* kan hittas i närheten av tidigare jordbrukade marker och visar på att där en gång fanns ett stängsel. Vidare finns *gravrösen*, ofta symmetriska stensamlingar med en diameter på flera meter. Det är också tänkbart att några gränser har markerats extra detaljerat som hjälp vid jakt eller att man byggt smårösen för att markera jaktpass. Det finns ett antal rösen som inte passar till någon gräns. Nya rösen tillkommer antagligen för att markera just jaktpass eller stigar. Slutligen finns små stenringar som byggs för brasan vid kafferasten.

Kafferöse och stigröse – exempel på rösning i annat syfte än gränsmarkering.

Det omfattande rösandet visar dels hur viktigt det var att märka ut ägor i terrängen, men också att det finns mycket spår av människans verksamhet. Många gränsmarkeringar har bevarats över 400 år genom att skogsbruket har varit lågintensivt utan tunga maskiner och att bara få nya vägar blivit anlagda. Den långa tiden har dock gjort att de äldsta lämningarna är starkt övertorvade. I några fall kunde man endast se spetsen på ett röses vise sticka upp över grönskan. Ett stort röse med bred sockel var så övervuxet med mossor att gränsens ägare trodde att det var en stenhög. Utmed de yngre gränserna ligger markeringarna mycket tätt, ibland är det mindre än 150 m mellan gränsrösen. Gamla gränser som hade få markeringar har senare kompletterats med fler

Gränsrösen har raserats

Nära bebyggelsen kan rösen vara raserade. Stenarna har använts för något närbeläget ändamål. Ibland har mittstenen fallit omkull och bara stenringen skvallrar om att det funnits ett röse på platsen. Annan förstörelse kan orsakas av träd som har växt nära eller i röset och stormfällts. Ren vandalisering förekommer också – visen vräks omkull eller kastas iväg. Rösets stenar har på flera platser använts för bygga brasringar. Slutligen kan rösets vise ha kastats åt sidan när en gräns ändrats eller inte längre är aktuell.

Olika sorters gränsmarkeringar

I Törnaskogen hittar man alla sorters gränsmarkeringar. Det äldsta och på de gamla kartorna mest omskrivna sättet är markeringar med ett **5-stena råå**. Det består av 4 mindre stenar, ofta orienterade i nord-syd och väst-östlig riktning, med en större rest sten - en **visé** i mitten. När det står **beskedligt 5-stena råå** på kartan betyder det ett *gediget* eller *tydligt* röse. Mittstenen kan vara en stenskiva som orienterats i gränsens riktning. Efterhand blev gränsrösets konstruktion mer imponerande för de viktigaste gränserna. Det kan eskalera till regelrätta anläggningar som dominerar en hel berghäll med flera stora rösen och några mindre.

5-stena råå med 4 liggande mindre stenar och en rest vise i mitten. När gränsmarkeringen upptäcktes syntes bara den med ljusa lavar bevuxna översta delen av visen.

Ett mäktigt rösebygge finns i Rinkebyskogen där en stor stenskiva lagts på en bred sockel av grova stenblock. Skivan har orienterats i gränsens riktning.

Mellan dessa finns alla möjliga varianter när det gäller sockelns storlek och antalet vise.

Gränshörnet på Rösjöholmen och en *rågata* som huggits upp i samband med markeringar för naturreservatet Rösjöskogen

Längs en del gränser har olika riktningar förtydligats genom att placera *utliggare* intill gränsstenen eller genom att bygga in flera vise i själva röset. Det är typiskt hos gränsrösen utmed den norra delen av häradsgränsen

Rågångar och stängsel

En rågång är en uthuggen lucka (gång) i skogen mellan gränsmarkeringar (rån). Ofta går en stig utmed rågången vilket tyder på att gränsen kontrollerades regelbundet. Utmed rågången kan träd vara märkta med markägarens färg eller symbol. De märkta träden fick stå kvar vid avverkningar och en del har nu fått ansevärd ålder. I skogarna i södra Rösjöskogen kan man fortfarande se dessa markeringar trots att många gränser nu har upphört att vara aktuella genom att kommunen har köpt marken.

Söder om Edsvall satt stängselstolpar kvar i sina stenfodrade stolphål.

Med nya tider användes nya material som cement och stålrör för att markera gränser i terrängen. När stängseltråd blev vanligt i början på 1900-talet försågs många gränser i skogen med järntråd. Sen tillkom taggtråd i samma syfte – att se till att kossorna på skogsbete höll sig till rätt mark. Fortfarande hittar man rester av stängsel- och taggtråd inspikad i träd. De senaste gränsmarkeringarna är mera prosaiska: Ett järnrör som borrats ner i berggrunden eller slagits ner i marken. I dag räcker det med att gränser finns utsatta på en karta och hörnpunkterna är lagrade i en databas.

Gränsmärkning med ringar på träden var länge vanligt – ofta med olika färg för olika markägare. Gränsträden fick stå kvar vid skogsavverkningar och kunde efterhand få anseelig ålder. Med tiden bleknar färgringarna bort.

I äldre gränsbeskrivningar förekommer det också att särskilt markanta träd, t.ex. stora granar, som stod på gränslinjen fick vara gränsmarkering.

Var lade man ut gränsmarkeringarna i terrängen

Man kan också fråga sig när och varför det började bli viktigt att markera gränser. Äldre gränser följde gammal hävd och kunde vara lite svävande tills de markerades på särskilt sätt. Exempel på detta är gamla vägar. Gränsen blev då ett ingenmansland som inte tillhörde de angränsande "markägarna" och där man kunde färdas fritt. Ett annat exempel är vattendrag, som också kunde vara en sådan allmänning. Principerna för gränsrösenas placering och utformning har varierat genom tiderna. Efterhand ändrades sättet att placera rösen – från lägen intill passager i terrängen till placeringar på höjder och utmed kilometerlånga raka linjer. Sedan bestyckades hela gränsen med rösen, ibland med mindre än 150 m avstånd. De viktigaste rösena byggdes också på. De omnämns som *5-stena rån* på 1635 års karta men består nu av bastanta socklar med väl synlig vise (mittsten) och ibland flera vise. För de allra senast tillkomna gränserna finns ibland smårösen utmed gränslinjen. Därför kan det finnas en hel skala med rösestorlekar utmed en gräns.

Några rösen har givits egna namn och på äldre kartor beskrivs deras utseende noggrant – antagligen så som de var kända i folkmun. De allra flesta rösen, förmodligen alla, finns kvar. Det gör tätortsnära skogar till antagligen till landets mest rösetäta områden.

Tidigare var hela skogen betad och därmed var sikten antagligen betydligt bättre än vad den är nu när sly får växa upp fritt efter egen förmåga. Korna vallades och då hade man koll var de betade. På 1900-talet stängslades många gränser i skogsområden nära jordbruksmarker.

Liten ordlista

5 stena rå – en vise omgiven av fyra mindre stenar
berg – ofta menas en berghäll
gränshörnpunkt – där en gräns ändra riktning
gränsmarkering – alla slags märkning av en gräns i naturen
hjärtsten, vise – uppstående sten i ett gränsröse som kan vara riktad
jordfast sten – ett flyttblock som är förankrat i marken
kringskolad – mindre stenar lagda omkring en vise
kringmurad – en kallmurad sockel omkring visen
ledare, visare, vättare – ett röse eller en rests ten som placerats mellan befintliga större rösen
rå, råsten, råmärke, rör, röse – ett gränsröse ibland i form av en naturlig sten eller ett träd
rågång, rågata – i skogen uthuggen sträcka utmed gränslinjen mellan rån
rågångsbeskrivning – ett protokoll där alla råmärken och deras betydelse beskrivs
rågångsbestämning – lantmäterirättslig åtgärd för att bestämma en fastighetsgräns i naturen
stenbro – stenlagd förbindelse mellan hjärtstenen och rösets visare
utliggare – ett mindre röse eller en rest sten utanför huvudröset
visare, ledare, vättare – ett röse eller en rests ten som placerats mellan befintliga större rösen
vise, hjärtsten - uppstående sten i ett gränsröse som kan vara riktad

Hur kan man hitta gränser och rösen som är markerade på gamla kartor som ibland saknar norrpil och som har skalan i alnar?

Kartor var unika dokument. Ibland gjordes kopior på dem med intyg om riktigheten. Vid nya gränsförhållanden hittade man kanske inte de äldre kartorna och man fick gå på hörsägen om var gränserna och rösen fanns. Det var heller inte lätt att hitta igen alla i skogen och gränsrösen kunde med tiden döljas i grönskan.

Man behöver några punkter som finns på nutidens orienteringskartor för att skala avstånd och några tillräckligt stora landskapselement som sjöar för att få jämförbara riktningar. De rösen som direkt kan kännas igen från beskrivningen och som finns på orienteringskartan eller är kända i terrängen används för avståndsskalning. Användbara exempel är rösen på Häradsgränsen som figurerar på de flesta äldre kartorna. Riktningar och avstånd kan sedan läggas in på orienteringskartan och mellanliggande hörnpunkter placeras i sin relativa position. Det visade sig att det kan finnas både riktnings- och avståndsfel. I de fallen försöker man lista ut vilken av punkterna som har använts vid skalningen som kan ligga fel. Olika skalfaktorer används då för olika delar av kartan. Vinklarna mellan olika gränser visade sig ofta stämma väl mellan olika kartor. När kartans geometri är mera skissartad, som på 1600-talet, har kartritaren försökt behålla längdmåtten mellan gränsrösen men istället veckat gränsen mellan kända landskapselement. Bäst är att selektivt kopiera gränsen + minst 3 gemensamma kända punkter och sedan projicera kopian på en orienteringskarta. Då kan rotation och skaländring göras så att de gemensamma punkterna sammanfaller. Den metoden fungerar bäst med kartor av yngre årgång där geometrin är välbestämd.

3 Rån, Rör och Rösen i Södra Rösjöken

En dokumentation av lämningar efter gränsmarkeringar sedan början på 1600-talet. Bara några få av dessa fasta fornlämningar är kända och markerade på till exempel orienteringskartor. Genom att studera äldre kartor – förnämligt nog via lantmäteriverkets karttjänst Historiska kartor – kan äldre tiders gränser rekonstrueras på moderna kartor. Ofta hittas sedan de som beskrivs på kartorna eller i den åtföljande dokumentationen i form av rågångsbeskrivningar också i naturen. Dokumentationen syftar till att de gamla kulturlämningarna bevaras i de områden som nu är naturreservat.

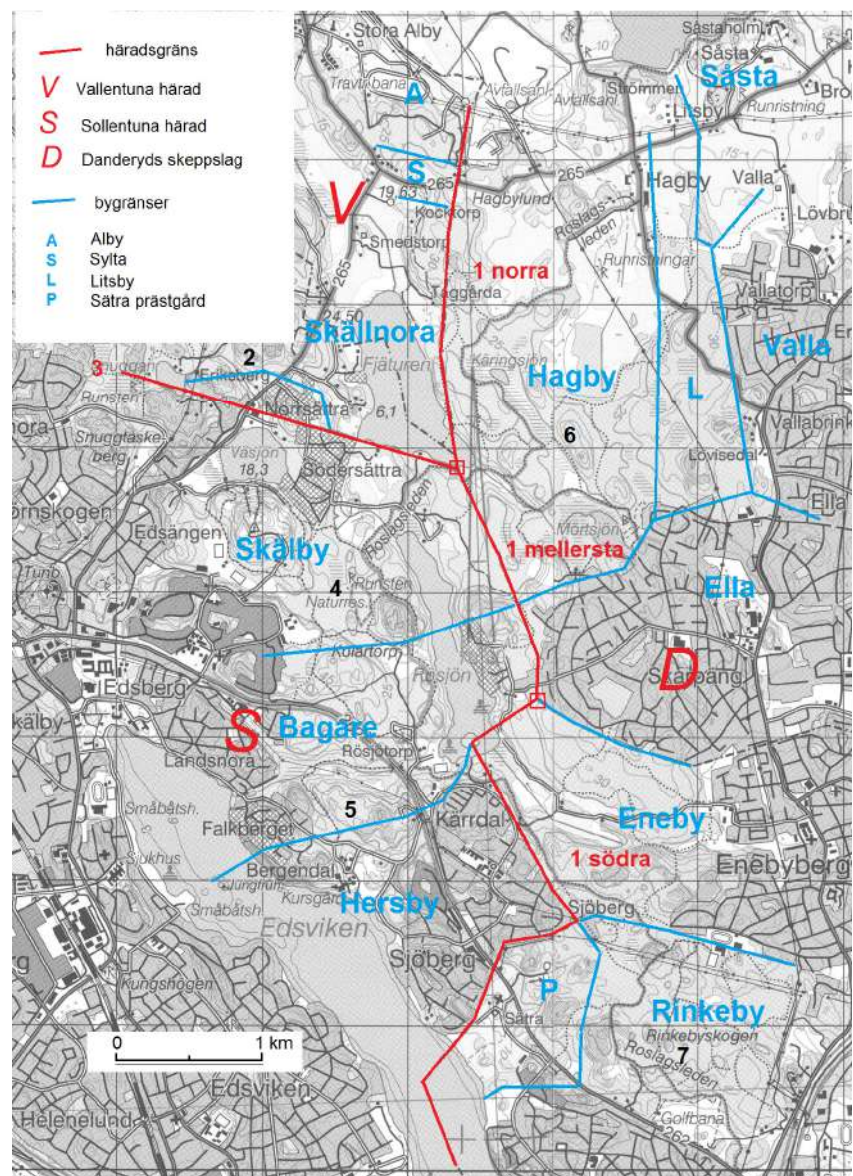
Rågångsbeskrivningar innehåller ofta en noggrann beskrivning av enskilda gränsrörens konstruktion och mått. Det ger en inblick i hur och var gränsmarkeringar sattes ut och vilka byar eller enskilda som var markägare. Ofta har rösena egna namn såsom de var kända i folkmun i trakten. Kartor var ovanliga och dyra och man kan nog utgå från att allmoget inte kände till dem. Genom att skogsbyte var nödvändigt på alla utmarker, fanns också behov att markera byarnas gränser, även om det inte sattes ut något stängsel. Gränsmarkeringarna sattes därför ofta ut vid passager i terrängen snarare än på höga punkter. Typiskt är utmed gamla stigar, mellan en bergkant och ett kärr. *Hjårstenen* - eller *Visen* – var det viktigaste tecknet. Den restes i ett stenröse, omgavs (*omskolades*) eller *kringmurades* med stenar. *Utliggare*, *Ledare* och *Wättare* sattes upp för att visa gränsens riktning åt olika håll och byggdes ibland ihop med röset med en *stenbro*. Hjårstenen beskrivs ofta mycket noggrant med utseende (spetsig, 3-kantig, kullrig, lutande, mm.), mått på höjd och bredd och i vilken riktning sidorna var orienterade. Ibland fanns olika uppfattning var gränsen skulle vara. Det antecknades som tvistighet i rågångsbeskrivningen eller med olika gränsalternativ på kartorna.

Trakter som låg långt från den odlingsbara marken blev gränstrakter.

Där placerades *runstenar* som revirmarkeringar. Efterhand uppkom mera formella gränser. Först som hävd mellan byarna och med tiden markerade i terrängen med *rån, rör och rösen*.

En fortskridande uppdelning av marken skapade fler gränser – ofta anslutna till de hävdvunna med nya rösen eller med i marken nedsatta stålrör.

Gränsmarkeringar som hittats längs de många gränserna beskrivs först för häradsgränser, sedan för bygränser i Sollentuna härad och därefter bygränser och yngre i Danderyds skeppslag.

Till rågångsbesiktningen inkallades markägarnas representanter och någon officiell person. Detta beskrivs tidstypiskt i inledningen till protokollet och kartan över Hagby och Litsby från 1747, som här citeras i sin helhet:

**Rågångs Beskrifningen
ock
Rörlägnings Instrumentet**

Till följe af Amiralen ock Lands Höfdingen Högwälborne Herr Theodor Ankarcronas Befallning af den 7. Martij 1747, blefwo Rågångrane omkring Hagby ock Litsby, af undertecknad afmätte, uppqwistade ock Rörlagde, i närvaro af Politie Lantmätaren Herr Magnus Thorslund, Fullmäktig för Dannwikshemmanen uti Hagby Litsby, samt äfwen för de öfriga i bemälte Byar belägne Skatte ock Frälsehemman, Borgmästaren i Stockholm Högdle Herr Johan Schening tillhörige. Här wid infunno sig jämwäl nedanstående Respektive Herr Skapers ock Jordägares Fullmäktige, efter den ordning som Rågångarne möta deras ägor.

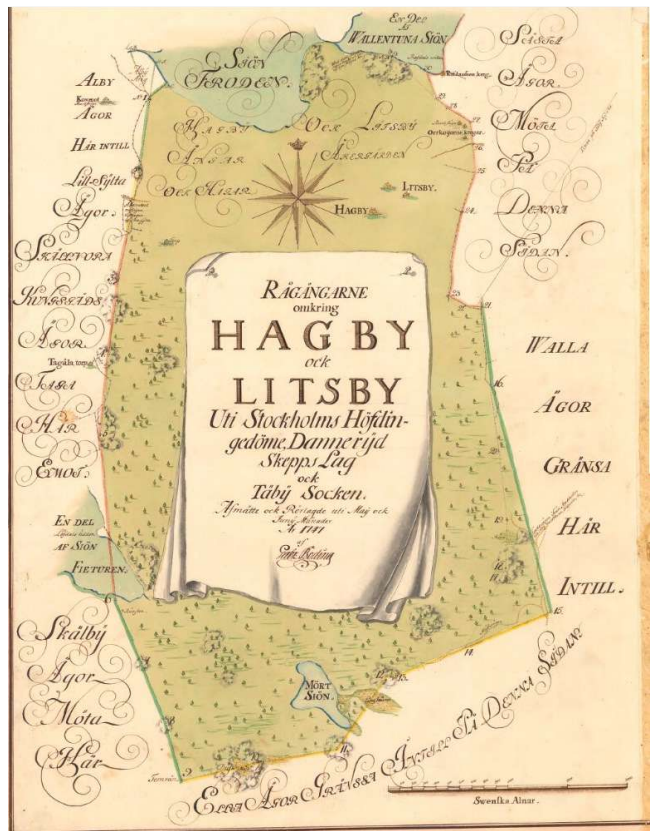
Början gjordes på Wästra Sidan emot Albj Rusthåll, som innehafwes af Handelsmannen Herr Willhelm Tottie, hwars Fogde på Albj war närwarande.

Redovisningen reder ut gränsen till de omgivande byarna och innehåller en beskrivning av 34 gränsmarkeringar. Den är undertecknad:

Hagby d. 11 Junj. 1747.

Gade Boding

Kartan från 1747 över Hagby och Litsby som sträcker sig från sjön Froden (numera under Hagbytippen) och Vallentunasjön i norr till Mörtsjön i söder. Angränsande byars ägor är noterade i marginalen. På kartan är de individuella gränssnittet markerade med olika färger och tillhörande gränsrösen är numrerade med början i nordvästra hörnet.

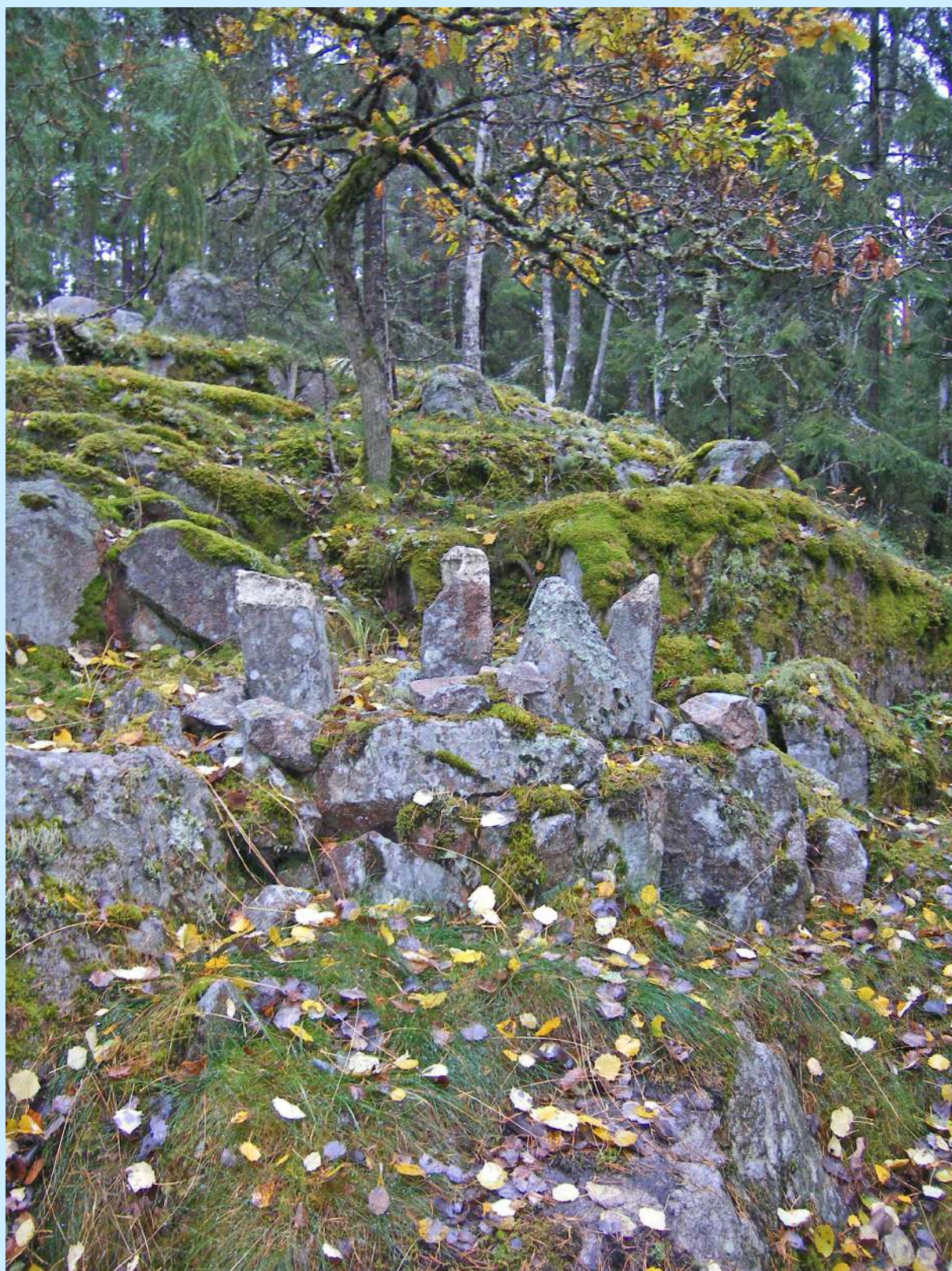

De gamla rösebeskrivningarna citeras i respektive fall – ofta har dock rösen byggts om senare och en del har tyvärr rivits.

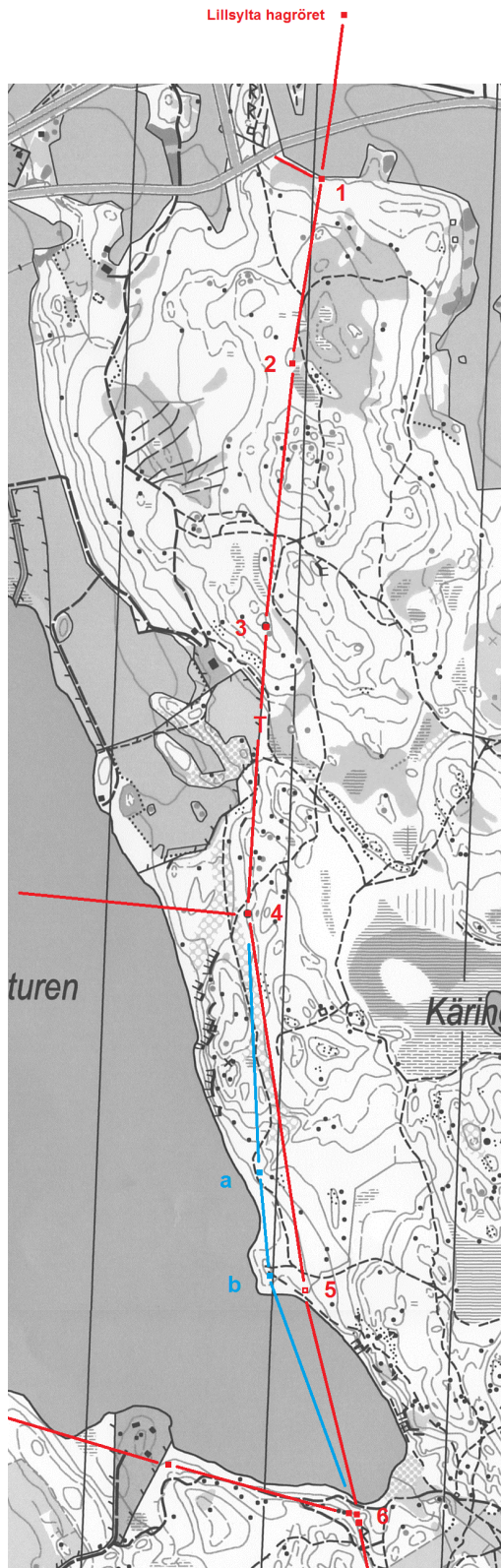
*Boken om Råån, Rör och Rösen
i södra Rösjökilen*

HÄRADSGRÄNSERNA

Gränsröse på Häradsgården med de 4 vise

1- Gränsen mellan Vallentuna härad och Danderyds skeppslag 1747

Vid en gammal stig som går söderut från torpet Tagåla (senare Taggård) och vid södra Löfudden, som omtalas på kartan och i texten från 1747, hittades resta stenar som tyder på att gränsen en gång kan ha gått lite längre västerut (den blå linjen på kartan).

I samband med gränsöversyn för Hagby och Litsby 1747 gjordes en noggrann redovisning av gränsmarkeringarna med början i nordväst vid fd sjön *Froden*. Dessa gränsmärken är inte återfunna. Trakterna norr om landsvägen till Hagby är numera ombyggda med motorväg och kraftledning. Sådär diskuterades det 1747 kring gränsmarkeringarna längst i norr. (De med nr 1 och 2 betecknade rören ligger utanför kartan i norr):

1. Ängs-Röret, Ett gammalt 5stena rör i gårdesgården, bestående af kullrige ock i gräswallen nedsunkne stenar, lågo dock i den ordning, att de wiste Lineen uppföre hagen till N° 2, samt samma Linea utföre till Siön wid lit. A, hwarefter man å Hagbys sida, påstod att åtminstone wilja gå, helst som Framledne Landtmätern Arosanders Charta öfwer Hagbys af år 1688, gifwer anledning att gå ännu längre in på Albys äng, ända till Lit. B; Men å Albys Sida påstods, att efter dess gamla häfd, följa gårdesgården åt till Lit. C. Detta gamla Rör blef förnyadt med 5 stenar af 4 och 5 quarters längd, wäl nedgräfne, omskolade ock ställdte i den wisning, som de tillförene stått, kunnandes man ändra de nedre utliggaren till Siön, att som någon öfwerenskommelse eller Domares utslag öfwer ofwan nämde twistighet kan fordra. Härifrån blef Rågängen upphuggen rätt fram till N° 2, efter Hagbys Jordägares eget godtfinnande, oakadt att dess gamla gårdesgård tager den krok in på Albys ägor, som Chartan utwisar.

2. Lillsylta hagröret war en 3quarters hög sten, som stod i en liten rösa på en slät bergkulle. I dess ställe blef upprättadt ett stort 5stena rör, hwars hiertesten är $1\frac{3}{4}$ aln hög, $\frac{3}{4}$ aln bred nede ock $\frac{1}{2}$ aln upptill. Dess bägge flata sidor wisa tillbaka till ängröret, samma Linea wisar ock den norra utliggaren, med sitt skarpa hörn, jämwäl ock västra utliggaren, wisa Lineen söderut till N° 3. Alle desse blefwo wäl fastmurade på berget med en god stenrösa. Det berättades att Lillsylta wid pass häromkring skulle stöta intill Albys ägor, samt, att o Skällnora Kungsgård, som nuför tiden under arrende innehafwes af Öfwersten Högwälborne Herr Maurits Klinkouström, skal äfwen, ett stycke längre emot söder, taga wid med sina ägor; Men sielfwe ställen hwarest rätta Skillnaderna woro, kunde ej med säkerhet upwisas; Icke desto mindre infunno sig ghär, Högborne Hr Öfwerstes Bokhållare Anders Rödin, samt å Cronans wägnar för Kungsgården, Ländsmannen Johan Rinhström. Ifrån ofwan beskefne rör N° 2 fortsattes Lineen 910 alnar till

Över 100 år senare, i samband med Laga skifte av Hagby, beskrivs de såhär (nr 2 har blivit nu blivit nr III i beskrivningen):

I En gammal råpunkt, der Ahlby och Hagby egor sammanstöta, hwaeft rågängen efter gamla gårdesgårdshäfdn går till

II Ett femstena-rör, med stenarne wäl nedgräfdade och i röse omskolade, hwarifrån råskillnaden emellan Ahlby och Hagby fortsätter i rät linea till

III Ett stort femstena rör på ett berg med hjertstenen 3.5 fot hög, 1.5 fot bred nedtill och 1 fot upptill, visande tillbaka åt föregående rör. Ahlby egor stannar här och Sylta egor angransar Hagby. Skillnaden går rak till IIIa.

Den ekonomiska kartan från 1980 visar hur den norra delen av gränsen fortlevt sedan den beskrevs 1747. Röset som omtalas som nr **2** 1747 och som nr III 1866 låg på kullen (den vita fläcken) där det står R. Sedan dess har en motorväg byggts alldeles söder om kullen som är till hälften bortsprängd.

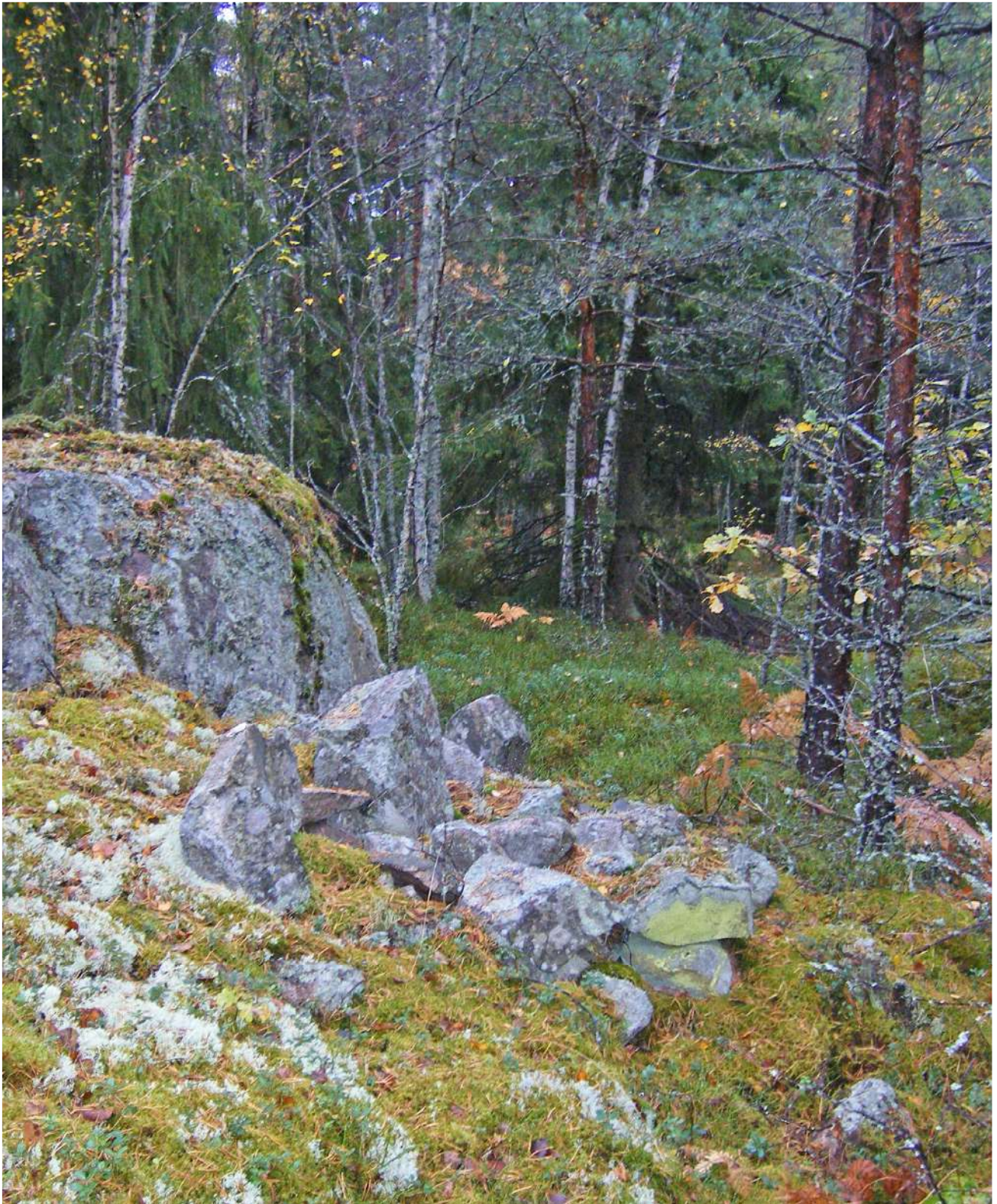
På det som är kvar av kullen ses gränspunkten i form av ett cementrör med ingjutet vinkeljärn (i förgrunden). I bakgrunden ligger resterna efter det gamla röset som tre mindre stenhögar. I närheten ligger också det gravröse som har markerats med ett R på den ekonomiska kartan.

1. Vid åkerkanten hittades en litet röse av 5-stena typ, här sett mot norr. Intill står en gran med vit ringmarkering som avser gränsen som gått mot NV. Röset är inte omtalat 1747, men platsen beskrivs 1866 i ett rågångsprotokoll:

IIIa Ett gammalt gärdegårdshörn. Der Sylta egor upphöra och Skällnora egor i Fresta socken vidtager.

Söder om landsvägen och öster om Fjäturen finns flera konstfullt utformade rösen med visare som anger gränsens riktning i förhållande till hjärtstenen i mitten på anläggningarna. En del av markeringarna sattes i också bättre skick och så förblev det ända till sena 1900-talet när stenar från gränsrösen användes till kaffebräsor av traktens jägare.

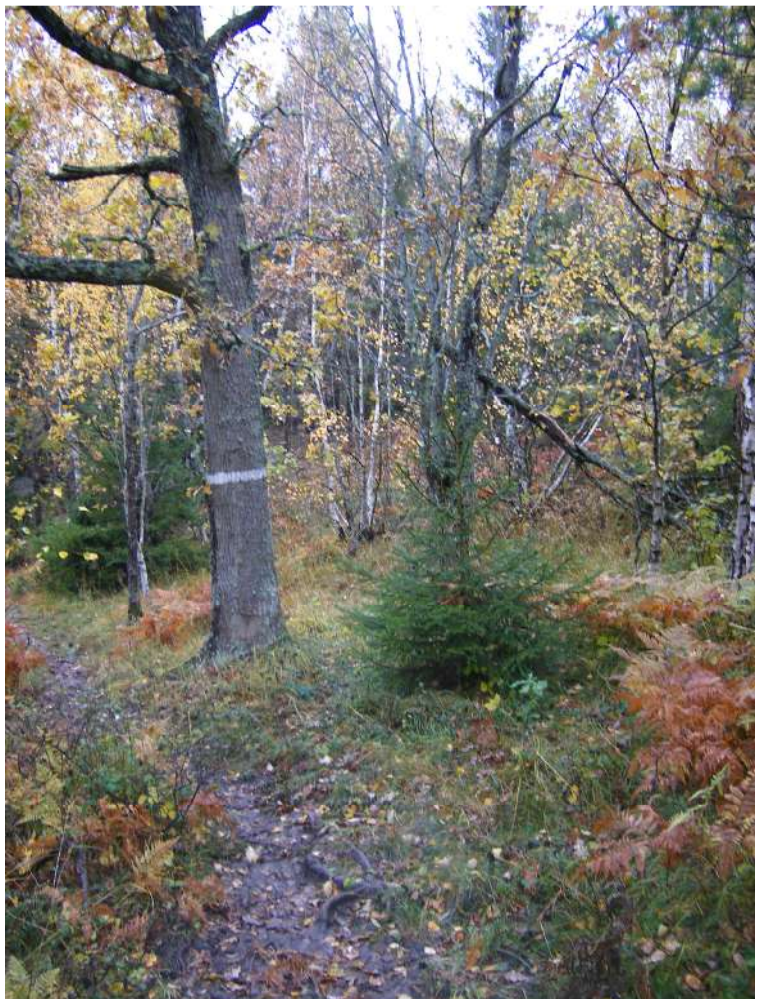

Kåktorpsröret, som war en kantig sten under öfre kanten af ett litet berg, tämeligen fastskolad i en bergsskrefwa, men hade ock ingen tillförlitelig wisning. I des ställe blef satt ett godt 5stena rör, wäl uppmuradt med en stor Rösa omkring Dess hiertesten samt norre ock wästre utliggare wisa Lineen tillbaka till N° 2; men den wästre ock södre wisa framåt 643 alnar till (röse 3).

3. Ett liknande ståligt rösebygge ligger öster om Taggårda (också här sett mot norr), där mittstenen fått ett målat vitt streck, beskrivs 1714:

Tagåla back rån, som war en nästan 4kantig sten, lösstaende emellan någre andre stenar. Här blef i stället upsatt ett 5stena rör, med en stor rösa omkringmuradt. Ock fortsattes Lineen härifrån, öfwer ett hörn af Tagåla torps åkerwret, 683 alnar, till Fieturs röret (röse 6).

T. Vid den östra kanten på Tagåla åkerwret är gränsen markerad med en vit ring på en ek. Här går nu en tillfartsväg till kraftledningen.

4. Ståttligt röse med 4 vise. Här gör gränsen en riktningsändring som noggrants markerats med hjälp av de två yttre vise med vitmålad topp. Den fjärde visen är anslutningen av den norra gränsen för Albys ägor som går västerut till **Högröret** mitt i Törnskogen. Den övre bilen visar röset sett mot SO medan det ses mot NO i den och den vänstra bilden. Även här var gränskommissionen 1747 noggrann och förbättrade gränsmärket:

Ett Rör i västra Sluttningen af berget öster om Tagåla hage, bestod af en 4 kantig sten fastskoladt med några andra. Här blef äfwen satt ett nytt 5stena rör af långa wackra stenar med tienliga kanter, som wisa Lineen fram och tillbaka. Wäl omkringmurade med en rösa. Ifrån detta rör går Lineen vidare uti Söder förbi Löfudden öfwer en wik af Siön Fieturn, till (röse 6).

På en karta från 1699 finns en anteckning vid röset med de 4 vise:

Denna Rågång är med Lagmans Syninga dom för några år sedan befestadt.

a. Vid kanten av en tvärmoränbåge och öster om en gammal stig (ses vid vänstra kanten i bilden) står en rest sten. Det är troligen en gränsmarkering men omtalas inte i redovisningen från 1747. Här ses stenen mot söder.

b. Södra delen av Löfudden där gränsen sägs passera i gränsbeskrivningen 1747. Här står en rest sten, sett mot väster med Fjäturens västra strand i bakgrunden.

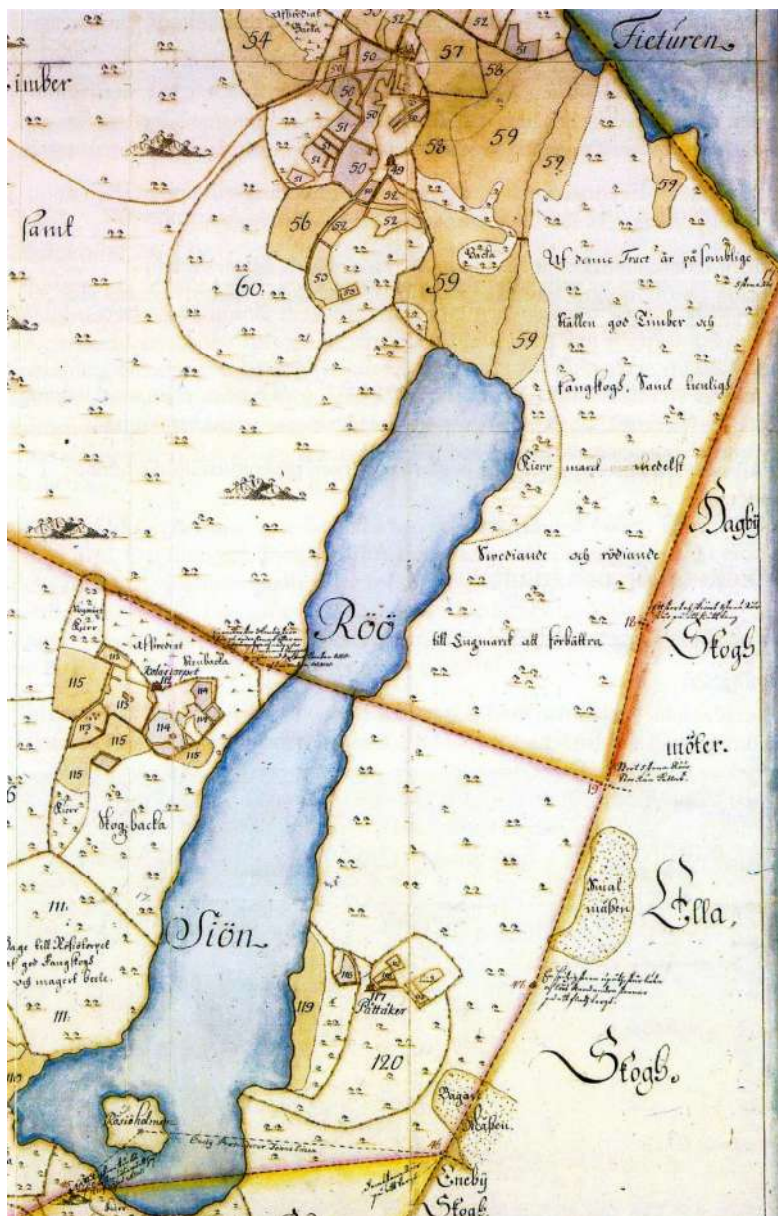
5. Efter mycket letande hittades detta stenblock med en inhuggen triangel och ett centrumhål (markerad med pinnen). Här går gränsen mot söder över den östligaste delen av Fjäturen, som ses i bakgrunden på bilden till höger. På kartan från 1747 omtalas ingen gränsmarkering.

6. *Fieturs röret* beskrivs utförligt i *Rå-gångsbefskriften 1747*. (Se också kapitlet om Häradsgränsen mellan Fresta och Sollentuna sida 55 -56 där röseanläggningen beskrivs utförligt och sida 27). Här ses hjärtstenen i förgrunden och den södra utliggaren i gränsens riktning mot söder.

2 - Gränsen mellan Sollentuna och Täby

Detta är en lika urgammal gräns som den genom Törnskogen. Vid sydöstra Fjätursviken är den märkt med en runsten intill fornstigen mellan Edsbacka och Hagby. På kartan från 1715 förekommer Södersätra-bygden mellan sjöarna Röö Siön, Väs Siön och Fieturen. Alla brukbara ytor är numrerade för skattläggning. Man ser en bro över bäcken mellan Rösjön och Fjäturen och en Backa - den ändmoränrygg på vilken den gamla leden gick vidare västerut. Orådet öster om Rösjön står beskrivet som: *Af denna Tract är på somblige Ställen god Timber och fångskogh. Samt tienlig Kierr marck medelst Swediande och rödiande till Engsmarck att förbättra.* Öster om gränsen anstår Hagby Skogh möter och längre söderut Ella Skogh. och längst i sydost Eneby Skogh. Strax öster om gränsen finns Smal Mässen och Bagare Mässen. De olika gränsröena har som bruk var beskrivits på kartan och gett numrering. För röse nr 17 intill sydöstra Fjätursviken anges 5 stena rör. Nr 18 är beskrivet som *Ett stort och skönt 5 stena rör står på ett slättberg.* För Nr 19 längre söderut sägs *et 5 stena rör...* Gränsen är inte lika rak som den ser ut att vara nuförtiden då den har blivit kommungräns mellan Täby och Sollentuna.

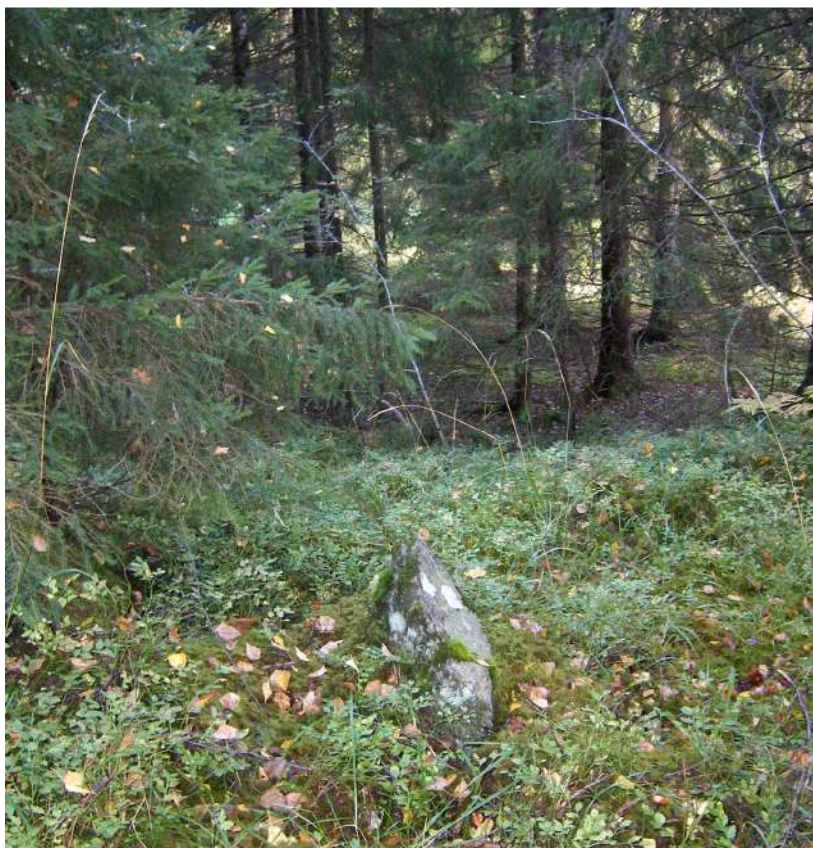

Runstenen vid Täbygränsen, markerad med R på orienteringskartan, visar att detta varit gränstrakt i mer 100 år. Den står i sluttningen alldeles söder om 3-röset med nr 17 på kartan från 1715.

På orienteringskartan från 1968 över området öster om Norrviken finna många av de gränsrösen utsatta som markerar kommungränsen från Hagbyvägen i norr till Rösjön i söder. Där har gränsen en hörnpunkt vid 1715 års röse Nr 18, men gränsböjen är nu åt motsatt håll (ut mot öster) jämfört med den gamla kartan. I det

6. *Fjeturs röret* med sin södra och norra utliggare, sett mot NO.

7. Vid en tvärmoränrygg väster om Fjätursängen hittades ett typiskt 5-stena rör på gränslinjen. Bara visen sticker upp ur mossan.

8. Något raserat röse i norra sluttningen till berget där ett präktigt röse sattes 1747. Detta, liksom röset på södra sidan av samma kulle, sattes antagligen för att fastlägga gränsens riktning norrut och söderut kring röse 9.

9. Stenskiva som rests i samband med gränssynen 1747, sett mot NO:

En **bergbacke**, hwarest på högsta bergklýften upsattes en wisare af en alns högd ock 1 alns bredd, väl omlagd ock fastskoladt med stora stenar, wisandes den samma efter Rågatan fram ock tillbaka. Härifrån 547 alnar till (röse 12 på kartan).

10. Litet övermossat röse på sluttningens södra sida. Rågången kan ses leda uppför sluttningen till röse 9.

11. Typiskt 5-stena rör i täbygränsens rågång sett mot NO. Knappt 15 m söderut ligger ett stort stenblock i rågången. Här tillstöter en gräns som går västerut mot Rösjön som tillkom på 1930 talet. På bilden ses det stenblocket **11b** i förgrunden och röset längre norrut i bakgrunden i rågången.

H. Ett av flera stolphål efter en hägnad som en gång fanns utmed gränsen.

12. På en slät häll ligger det 5-stena röse som omtalas på 1715 års karta med nr **18** och beskrivs såhär i *Rågångbeskrifningen* från 1747:

Hwarest 5 stora stenar ligga tätt tillsammans ock mot hwarannan stielpte på ett litet berg, utan någon särdeles wisning, dock lemnades de orörde ock i det tillstånd som de lågo, emedan de woro bekante för ett 5stena rör. Wid detta Stället yppades en liten twist emellan fullmäktigarne som woro tillstädes, härrörande af den lilla angeln som är wid detta röret, hwilken, på framl. Landtmätaren Lars Kietterlings Charta öfwer Edsberg ock Skälbj, är bakvänd in åt Skälbj sidan, i stället för det, att samma angel eller knä, bordt wara inåt Hagby Skog, som denna Charta utwisar. Dock befwo fullmäktigarne sedan öfwerens om detta rör, ock fortsattes Lineen 502 al till (röse **17**).

Drygt 10 m norr om röset ligger stenar som tolkats som ett biröse, högra bilden, sett mot norr. På den övre bilden ses huvudröset mot väster.

12. Huvudröset och det norra biröset, sett mot norr. Intill har stenar lagt ihop till ett kafferöse.

På kartan från 1715 står: *Ett stort och skönt 5 stena Röör står på ett slätt berg.*

13. Söder om kullen har ett röse lagt efter samma princip som för röset 9 – för att skapa bättre sikt i gränsen har rågången rensats i samband med reservatsbildningen.

S. Ett skivformigt stenblock ligger i gränslinjen på en liten höjd. Blocket lutar mot en annan sten och kan blivit uppfattat som gränsmarkering. Skivan är orienterad i gränsens riktning som ses fortsätta mot norr i den lillauthuggning som gjorts i den täta skogen.

14. Alldeles väster om stenblocket ligger ett helt övertorvat röse på en liten bergkulle. En av stenarna i sockeln har sprayats rosa i samband med gränsutsättningen för naturreservatet.

15. Ett litet 5-stena röse i gränslinjen.

Det öppna stråket i bakgrunden är ledningsgatan till en ny markförlagd högspänningsledning.

16. Ett järnrör hittades i gränslinjen. Förmodligen utsatt för en påtänkt avstyckning.

17. Det största rösebygget längs Täbygränsen. Hit sträcker sig Hagbys marker enligt kartan från 1715 där det har nr **19**. Röset låg intill den gamla Påttåkvägen och verkar har använts som offerkast - förbipasserande har lågt på mindre stenar under en längre tid. Så såg det inte ut 1747 då röset beskrivs såhär:

Femrån, wharest 4 stenar woro uppsatte uti särskildte rösor, 6 alnar ifrån hiertestenen, dock war ingen af dem tienlig wharken till denna inkommande eller den emellan Hagby ock Ella utgående Linea; Därföre upsattes en ny hiertesten, af 1 3/4 alnars länd ock nedmurades öfwer hälften i en rösa, wisande med sin öfwersta skarpa kant N.N.W. lineen utföre till N° 8. Sex alnar ifrån denna utsattes i en särskild rösa, med en ifrån hiertstenen utlagd stenbro, wisande samma Linea till N° 8. Äfwen uppsattes på samma sätt en utliggare som viser Lineen till Dufbergs röret; men de andre 2^{nne} blefwo orörde som de varit. Här slutas Skälbö ägor ock sträcker sig Lineen österut emellan Hagby ock Ella, som hörer till Näsby Sätessgård, Riks Rådet Högwälborne Herr Grefwe Mejerfeldt tillhörig, på hwars vägnar Hr Camereraren Widing ock Inspektoren på Näsby Joh. Netsert komma tillstädes. Ock upgiks Lineen 623 al till **Dufbergs röret** (i Täby).

Den östra utliggaren kunde ses öster om den gamla vägen till Påttåker innan kraftledningen grävdes ned längs den gamla gränsen. Den hade också funktionen att visa fortsättningen av Hagbys gräns mot öster. Här ses den mot nordost.

Av den västra utliggaren (vänster bild) syntes endast hjärtstenen sticka upp (markerad åt vänster i den högra bilden där huvudröset skymtar snett bakom granen till höger) medan den södra kunde ses tydligare som en liten stensamling. Den norra utliggaren var inte möjlig att upptäcka.

När kraftledningen bygges som nu går under den grusade stigen till höger, schaktades huvudröset bort. Ett liknande placerades sedan på samma plats. Man har dock missat att placera en stilenlig hjärtsten i röset. På kartan från 1687 omtalas röset som: *Stort 5 steena Röör, Stor Rån kallat*.

18. De mycket moderna järnrören markerar avstyckningar som gjordes mellan kommungränsen och Rösjön på 1930 talet. Därefter etablerades en omfattande sportstugebebyggelse i sluttningen ned mot Rösjön.

19. Stenskivan låg omkull och har ställts tillbaka, orienterad i gränsens riktning.

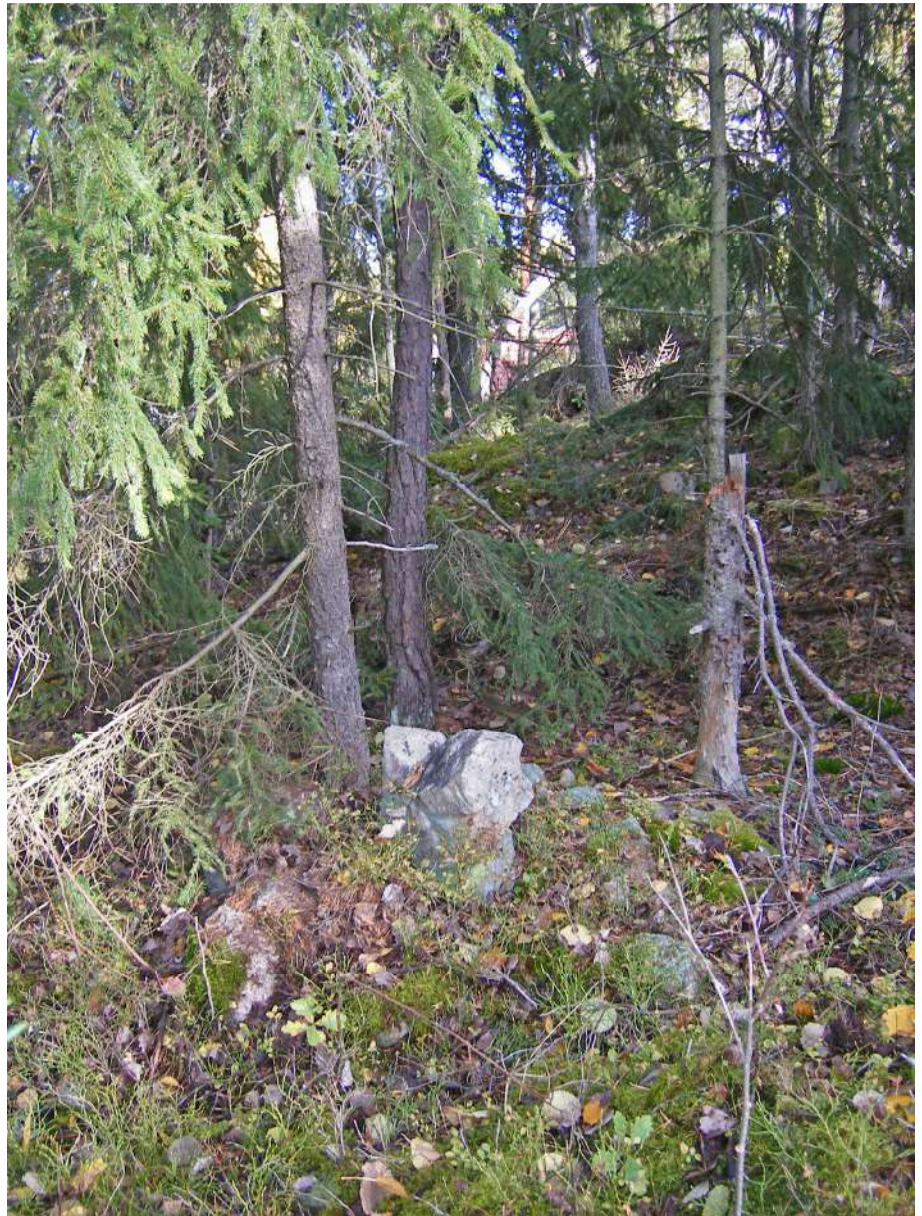
På kartan från 1715 omtalas röset som: *En spitzig steen upåth, står luta och löös bland andra steenar på ett flath bergh.*

20. Ca 30 m söderut på en högre kulle finns den nuvarande kommungränsen hörnpunkt.

Den har markerats med en aluminiumstång som en gång satt fastmurad på en slät häll. Röset var antagligen betydligt större tidigare ty en mängd stenblock ligger kringspredda på platsen. Röset har nr 47 på 1715 års karta.

21. Söder om höjdpunkten angavs ett gränsröse på en äldre orienteringskarta från 1968. Ett prydligt 5-stena rör hittades i den västra sluttningen till en liten bergkulle.

22. Gränsens sydligaste punkt där Danderyds kommun ansluter. Här syns resten av ett röse i kanten på en liten berghäll. Röset har nr **46** på 1715 års karta och omtalas som: *Fem steena Röör på ett berg* – dvs. på en berghäll.

3 - Gränsen mellan Sollentuna och Danderyd 1715-1810

Karta från 1810 över Ägomätning för Edsberg. Gränsmarkeringen i hörnet mellan Sollentuna, Täby och Danderyd har nr 40. Gränsen går sedan via Rösjöholmen öster om Kärrdal och sedan västerut till Edsviken där den slutar med nr 47. Gränsen är aktuell än i dag och flera av de beskrivna gränsmarkeringarna kunde återfinnas i terrängen.

I beskrivningen förekommer begreppet *wettare* – dvs extra markeringar som lagts ut där gränsen går i en lång raksträcka.

1. Rågången går vidare efter gårdsgården ned i Sjön Edsviken heter det i Rågångsbeskrifningen till kartan från 1810. Något gränsmärke beskrivs inte för platsen. Gårdsgården torde idag vara ersatt av häcken utmed tomtgränsen till den första fastigheten på Sollentunasidan av gränsen.

Gränser som finns återgivna på de gala kartorna har i många fall fortlevt till nutiden. Det gäller särskilt kommungränsen mot Täby och Danderyd.

På de äldsta kartorna är gränsmarkeringarna beskrivna för hörnpunkterna. De har senare kompletterats med *ledare* och därför hittas nu fler markeringar utmed gränserna.

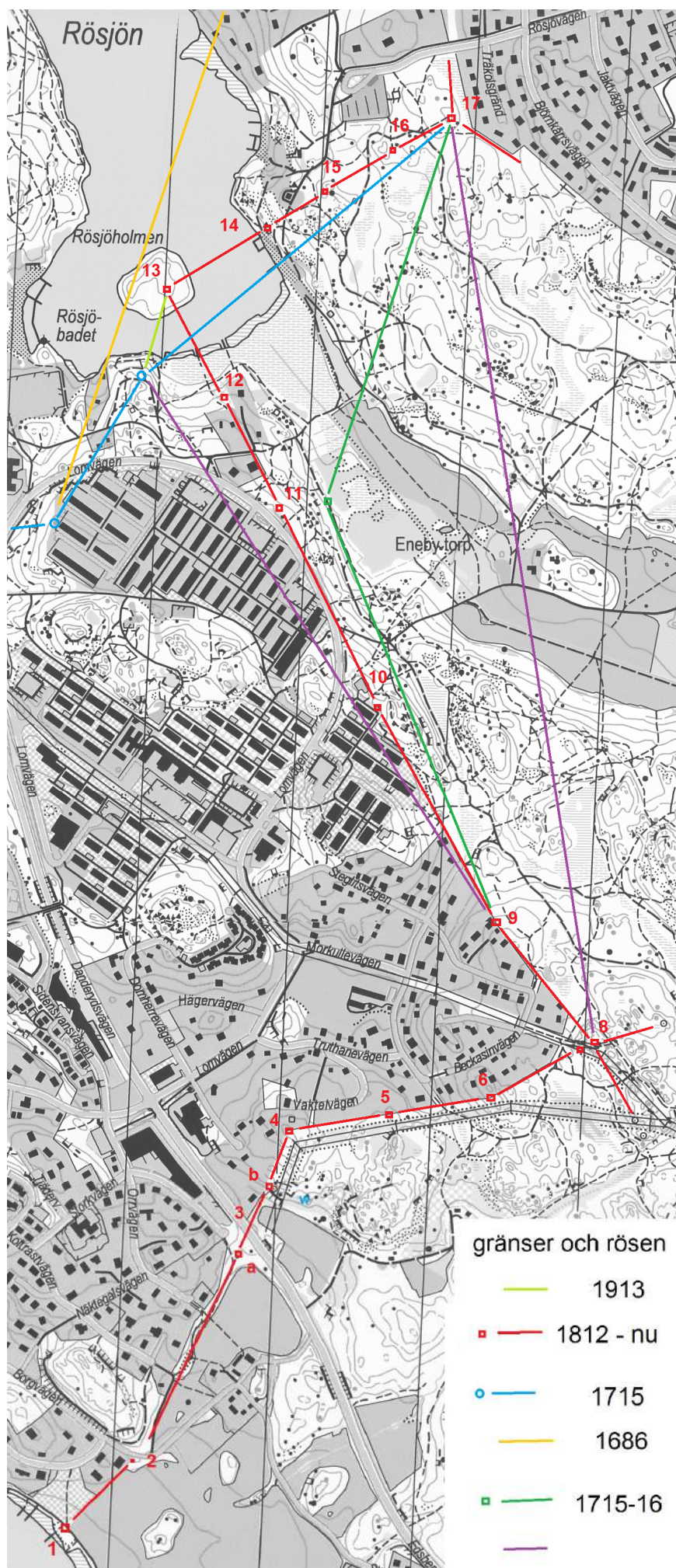
På de sträckor där villabebyggelse gränsar till är marken ofta så påverkad att eventuella gamla rösen inte längre kan hittas.

Kring sydöstra delen av Rösjön har det funnits skiljaktiga meningar om var gränsen går mellan byarna Hersby och Eneby. De lila linjerna markerar den omstridda sektorn och finns med på kartor ända till 1812. Där noterades också att marken mellan den gröna gränslinjen och Rösjön var *Enebys Äng*.

Bara utmed den röda och den gröna gränsen finns markeringar och till slut blev det den röda linjen med en hörnpunkt på Rösjöholmen som gäller till i dag.

Kartskalan representeras av de parallella linjerna som har 250 meter avstånd.

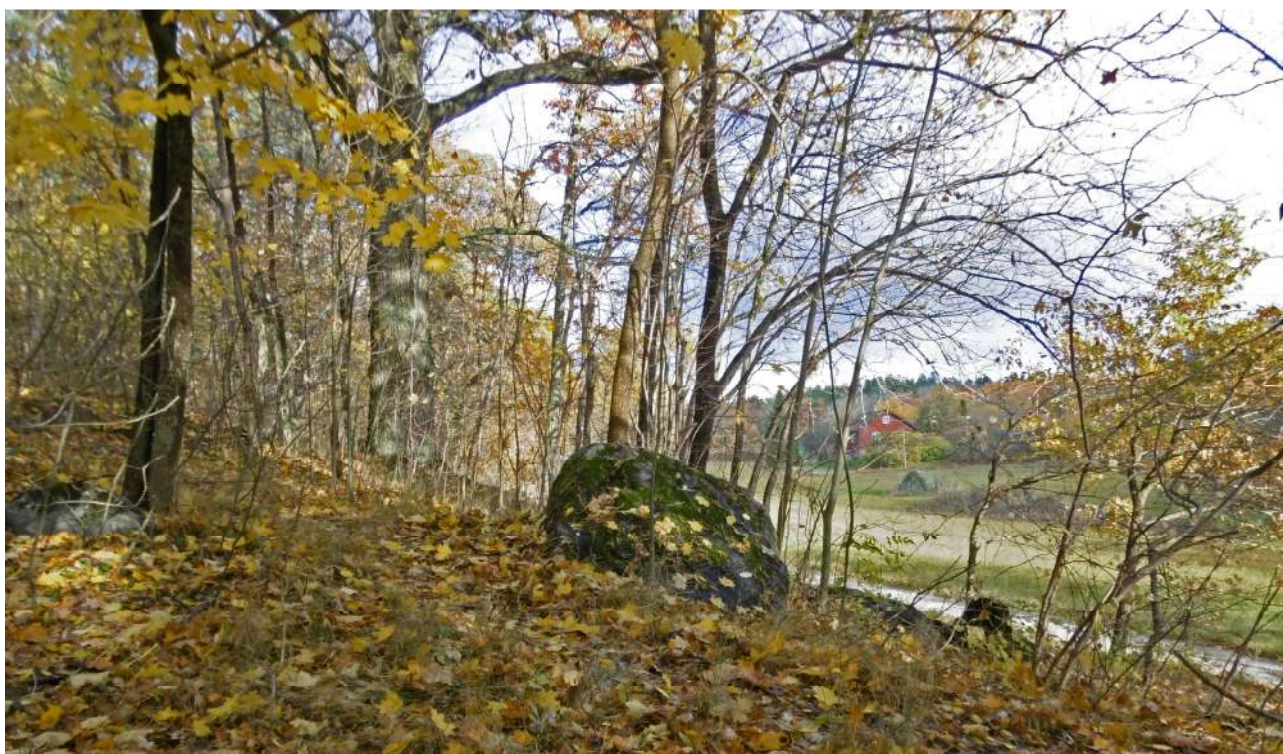
(w sockel till ett röse öster om
b – se avsnittet om ogränsade rösen).

Ungefär 30 m söder om gränshörnpunkten hittades hörnet på den angränsande fastigheten på Sollentunasidan – en sten med borrarat hål där det antagligen en gång fästs ett gränsrör.

2. På *Rågångsbefskrifningen* till kartan från 1810 omtalas gränshörnpunkten såhär: *Ett femstena rör vid Gärdsgården emellen Prästgårdens och Torpet Sjöbergs Ägor emellan desses sistnemde med Torpet Kärrboda Åkergården*. Något röse kunde inte ses på platsen och ingen annan markering heller – här ses området för gränshörnet mot NO med Sättra Prästgård i bakgrunden. Här borde man åter placera ett röse.

3a. Stor stenskiva placerad bland stenblock på en liten höjd söder om Danderydsvägen / Edsbergsvägen. Skivan är orienterad i gränsens riktning från hörnpunkt **2** till hörnpunkt **4**. Kommungränsen gör i dag en krok ca 50 meter väster om stenskivan.

3b. Ett gränsröse som markerats på orienteringskartan (men några meter öster om gränsen) som sedan dess hunnit vältras av en omkullblåst tall, sett mot norr. I bakgrunden ses tomtgränserna till Kärrdals småhusområde.

4. Visen till det gamla gränsröset har byggts in i staketet. Här sägs 1810 bara *också ett femstena röse på ett berg* – här *afviker den* (gränslinjen) *till söder något till väster till gränshörn 2*. Det hedrar tomtägaren att rösestenen har fått stå kvar.

5. Där gränsen går över en liten höjdrygg mellan de på 1810 kartan omtalade rösen 4 och 6 hittades också en gränsmarkering – men bara sockelstenarna – visen, som ses till vänster, hade välts. Här ses resterna mot NO.

6. Omtalas 1810 kort och gott bara som *ett röse på ett berg*. Här håller visen på att vältras av inväxande buskage.

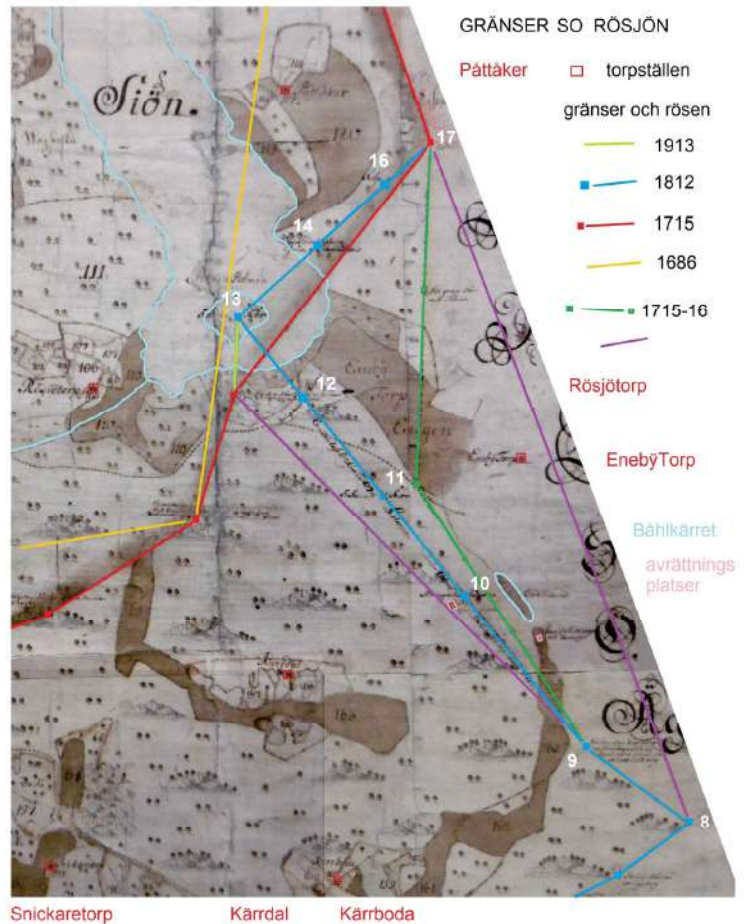
7. Ett välbyggt röse på gränslinjen under kraftledningen som inte är omtalat 1810. Det kanske blev uppsatt i samband med alla markarbeten som har påverkat området – en vattenledningsgrav som sprängts ned i berget och kraftledningen som dragits över det. Här ses det mot öster.

8. Citat från Rågångsbeskrifning 1810: *Ett röse på ett berg högrån kallad, här slutar Enebybergs Ägor mot Edsberg och Danderyds Prästegårds Ägor vidtagna, i denna punct framstöter äfven Rinkeby by med sin Skog; och går skillnaden mot Danderyd Prästegård härifrån i väster till Söder till (röse 6).* I området har det byggts en vattenledning och en kraftledning och på den troliga platsen ses bara en rest av ett röse och några spridda stenar. Här ses de förmodade röseresterna mot väster.

Gränsen till Danderyd söder om Rösjön mellan Hersby och Kummelby i Sollentuna och Eneby i Danderyd var tvistig och finns därför i flera olika versioner som satts ut på kartorna från 1715 (den vänstra bilden, roterad) och 1812 (den högra). På kartorna är hela den omtvistade sektorn mellan de gränsrösen som tydligen var övers om, markerad med streckade linjer (lila på 1812 kartan). Den gräns som kartritaren i Hersbys tjänst ansåg vara den riktiga 1715 är ritad med en röd skuggning. När en ny karta gjordes för Hersby och Kummelby 1812 markerades till Edsberg med en bredare skuggning. Gränsen från 1715 är kvar och har markerats med en grön linje. Enkarta som visar *Ågomätning för Edsberg* från 1810 ses enbart den ännu aktuella gränsdragningen, som sedan dess återkommer, bland annat som underlag för Laga skifte 1913 med en karta över Edsbergs ägor och gränsen mot Hersby.

På de gamla kartorna finns noteringar om dels *Den gamla afrätts Platsen till Danderyd* och *Båhlkierret*, samt *Nya afretningsplatsen* på Sollentuna sidan av gränsen. Sådana platser ville man tydligen inte ha centralt i bygden och då fick någon gränstrakt tas till. Ett näraliggande kärr var praktiskt att ha ty det var sällan som någon avrättad bestods en begravning. I marken vid Båhlkierret går nu en kraftledning med 400 000 Volt spänning.

På kartan från 1715 kan man läsa 5 stena Rör där den röd skuggade gränsen har ett hörn. Röset står mellan åkerkanten och den gamla vägen mellan Rösjötorp och Eneby Torp alleles öster om hörnpunkt 9. Här ses det mot SO. På kartan från 1812 står antecknat att *En stor gran står mitt i Linien* ungefär halvvägs till hörnpunkt 17.

9. Rågångsbeskrifningen 1810 säger: ett väl murat röse, litet up om kanten af en liten myra, härifrån avviker den mera i öster och går till (röse 8).

Den omtalas på kartan 1715-16 över Härsby och Kummelby som: En liten sten bräd och tunn up till ändan står lös bland andra stenar på ett litet slätt berg.

Följer man gränsen nedför sluttningen hittar an en rest sten på en liten stensamling – här ses den mot SO – men liknar varken ett välmurat röse eller en tunn sten på en berghäll. Marken intill tomtgränserna är starkt påverkat av alla möjliga upplag som går ut över den angränsande skogsmarken.

10. På den södra tredjedels sträckan hittades dels ett vinkeljärn i ett stort stenblock, men också den välta stenskivan (den flata stenen i förgrunden) som kunde platsa som wättare – ett extra röse på gränslinjen. Den omtalas på kartan från 1812 med *kringskolad wjse*.

Det på de gamla kartorna omtalde *Båhlkierret* ligger i sänkan alldeles öster om gränspunkten 10. Des ses här mot nordväst

11. En avlång smal sten som kunde platsa som *wättere* ligger på den plats som markerats på kartan från 1715-16. Där omnämns ett *5 stena röse*. Stenens längdriktning är 150 grader och kan vara det gamla rösets vise. Här ses den mot NNV.

De båda *wättere* som enligt *Rågångsbeskrifningen* utsattes på den långa raksträckan mellan Rösjöholmen och berget *Högrån*, fanns som markerade som rösen på 1700-talskartorna. Båda är stenar som orienterats med sona långsidor i gränsens riktning.

Lite längre mot NNV i gränsens riktning ses en stensträng som följer gränslinjen ca 50 m mot nordväst till närmaste tomthörn, som ses i bakgrunden.

12. På gränsen i den norra slutningen ner mot Rösjön omtalas en *omskolad vise* på kartan från 1715-16. På den platsen sen en stensamling med en invuxen asp.

13. Citat från *Rågångsbefskrifning* 1810: *Rösjöholmen, en liten holma, på hvilken finns några stenar utgörande Råmärket, härifrån går Rågången i Söder något till öster öfver 2^{ne} i Linien lagde wettare till (röse 9). Gränsen visas med röda linjer. Den lite större stenen i förgrunden kan också ha tillhört gränsmarkeringen. En motsvarande sten åt höger (sydväst) kunde inte ses – där var marken påverkad av en brasplats med en fd. stenring.*

När skräpet plockats bort kunde gränsrösets konstruktion fortfarande ses. Visen står ännu stadigt i sitt röse. Mot nordost och sydst var några större stenar utlagda drygt 1.5 m från visen.

Rösjöholmen sett från östra sidan av Rösjön. Det var Eneby borna som ansåg att gränsen till Härsby och Edsberg skulle gå via Rösjöholmen. Därför noterades på kartan från 1715 att *Eneby pretenderar denne Linie*. Än i dag ligger gränshörnet mellan Danderyd och Sollentuna på ön.

14. Inte långt från stranden på Rösjöns östra sida hittades gränsstenen som på kartan 1812 omtalas med *Wysen står ... aln från Siöstranden*. Stenen är väl dold i en grop under en stor gran. Skivan är orienterad i gränsens riktning och ses här mot nordost.

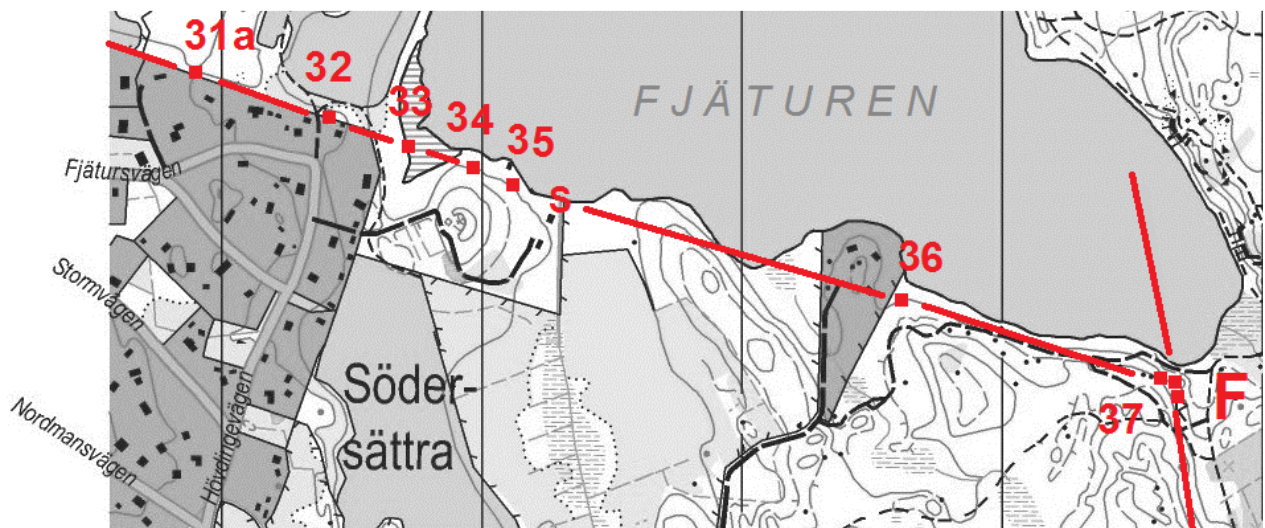
15. Gränsmarkering ungefär halvvägs mellan Rösjöholmens gränsmärke och platsen där tre kommungränser stöter samman, sett mot norr. Mittstenen är orienterad i gränsens riktning. Man ser också de typiska sockeln med mindre stenar. På den platsen har ingen gränsmarkering noterats på de gamla kartorna.

16. En 5 stena rör symbol var markerad på kartan från 1812 men den korta noteringen *Röse*. Efter en del letande hittades en ganska liten rund uppallad sten, här sedd mot NO, ca 6 m syost om ett större stenblock intill motionsstigen. På en ekonomiska kartan 1950 utgår här den norra gränsen till ett skifte som är parallellt med kommungränsen.

17. Citat från *Rågångsbeskrifning 1812*: Ett 5 stena rör på ett berg i hörnet af nämnde hage, här slutar Ella Skog med Täby Socken emot Edsberg och Enebybergs Ägor uti Danderyds Socken, vidtager och går skillnaden häremellan, härifrån i väster något till söder till (röse 13). I närheten ligger flera mindre stenar som antagligen hörde till röset.

4 - Häradsgränsen mellan Fresta och Sollentuna utmed södra Fjäturen

Häradsgränsen gick mellan socknarna Fresta och Sollentuna utmed södra sidan av sjön Fjäturen. Gränsen verkar ha fastställts före 1699 – då den först dyker upp som en rak linje från **Röret vid Slätmossen** i väster till **Hagbyrån** i öster. På en karta över Edsbergs Säteri från 1715 är den emellertid angiven med en hörnpunkt vid sjön Snuggans västra strand. Därigenom ligger den något norr om den helt raka gränssträckningen mellan Snuggan och Hagbyrån. Gränsen verkar ha mycket gamla anor ty i närheten vid Snuggan står en runsten där Skålhamra bor omtalas. På motsvarande sätt finns en runsten (tidigare fanns där 2) alldeles i närheten av Hagbyrån. På kartor från 1715, 1747, 1792 och 1810 finns beskrivningar av några av gränsmarkeringarna söder om Fjäturen. De citeras vid respektive bild och ger en slags historik över när de byggdes, hur de var kända i folkmun och hur de var beskaffade när de besiktigades vid olika tillfällen.

Vid sydöstra hörnet av Fjäturen ligger en viktig gränsmarkering som fortfarande tjänstgör (**F** på kartan). Då var det skillnaden mellan Hagby, Skällnora och Skälby, nu är det Täby, Upplands Väsby och Sollentuna kommun som stöter ihop här. Gränsröset har fått namnen *Hagbyrån* och *Fjäturs röret*. Den får en mera detaljerad beskrivning i slutet av kapitlet. I det följande dokumenteras de på kartor omtalade gränsrösen, sådana som har tillkommit och några i ögonfallande resta stenar eller stensamlingar som ligger något norr om linjen och kan ha samband med gränsen såsom den satts ut på kartan från 1715.

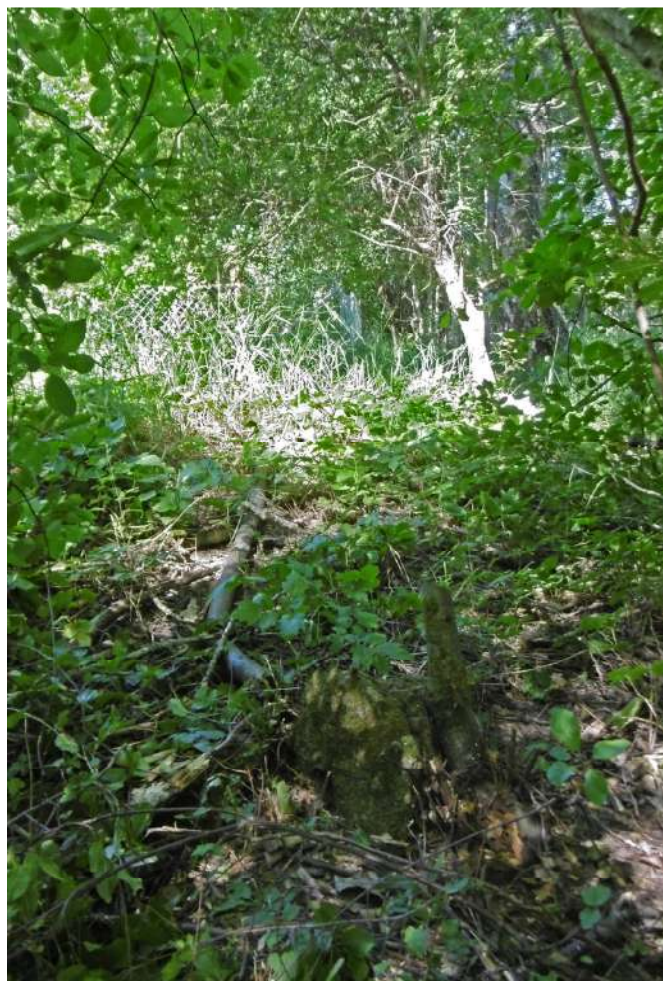
31a. Stensamling intill en ek i södra delen av Kummelhagen, sett mot SV. Häradsgränsen följde en gång staketet till tomten om kan ses i bakgrunden

I området finns fornlämningar och den släta ytan på tomten var tidigare odlingsmark. Stensamlingen kan därför vara ett odlingsröse

32. Rest sten i en samling med större stenblock, sett mot SO. Staketet till tomten till höger följer gränsen. Hela stensamlingen kan vara en forn-lämning med en rest sten i mitten.

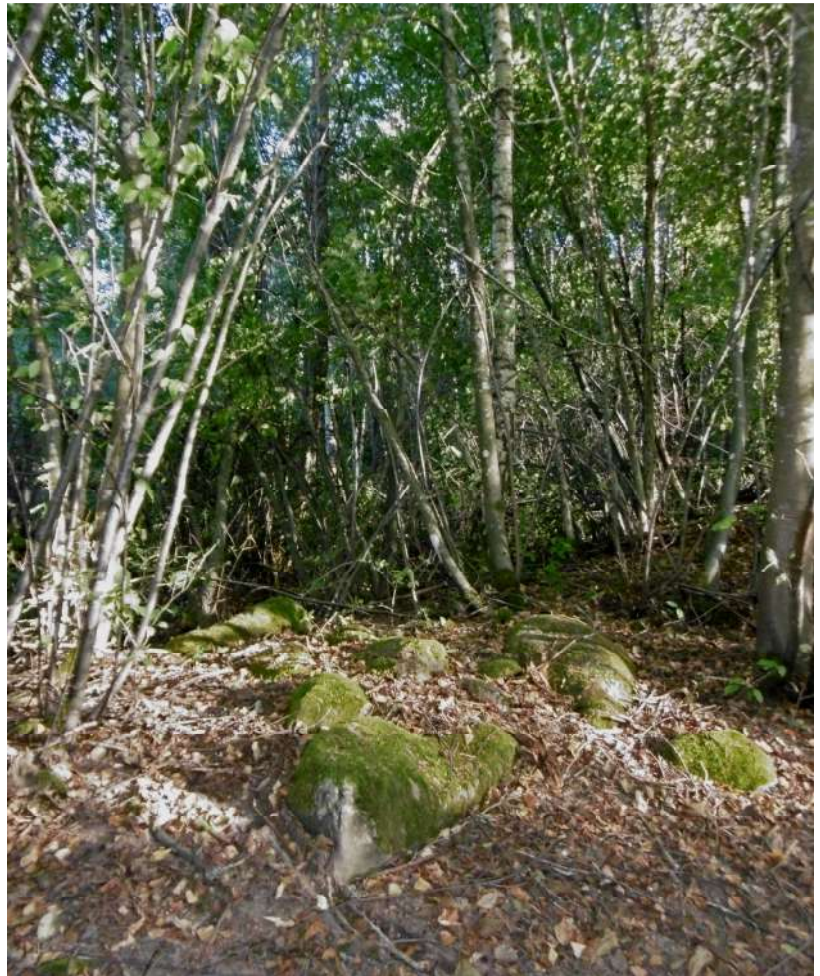

Staketet utmed den tidigare häradsgränsen fortsätter till det nordöstra gränshörnet för Södersätra småhusområde. Där hittades **32 a** - en cementklump som sitter kring en rörstump som markerat gränshörnet (sett mot väster på bilden). Senare flyttades gränsen lite längre västerut – till stakethörnet som kan ses i bakgrunden.

På rågångsbeskrivningen till kartan från 1792 över Norrsätra omtalas:

En ledare uppsattes nu vid kanten av sjön Fjäturen bestående af en tunn och flatsidig sten med hwassa ägger och spets, $\frac{3}{4}$ aln hög, $\frac{3}{4}$ dito bred nedan till och $\frac{1}{4}$ dito tjock.

33. Resterna efter den gränsmarkering som placerades nära Fjäturens strand, sett mot öster. Visen ligger vält i bakgrunden och passar så vitt man kan se med beskrivningen till kartan. Röset borde återställas.

34. Stensamling på gränslinjen söder om Fjäturen liknar ett 5-stena rör. Den ses mot NO med sjön i bakgrunden.

35. Rest sten på gränslinjen omgiven av en stenkrans, sett mot SV.

S. Ett stort stenblock ligger vid mynningen av vattendraget från Rösjön. Det har säkert varit en del av häradsgränsen och är nu gränshörnpunkt för ett mindre markområde.

36. Gränsröse, här sett mot söder, som markerar anslutningen av en mot SSV gående gräns som anslutits till Häradsgränsen i samband med delning av Skälbys mark, antagligen i början på 1900-talet.

F. Hagbyrån eller **Fieturs röret** är som sagt en urgammal gränspunkt. På kartan från 1715 anges det kort och gott vara ett **5 stena rör**. Av rågångsbeskrivningen till kartan från 1747 till Hagbys och Litsbys gräns, framgår att det där låg stenar utan ordning, men att kommissionen som följde gränsen enades om att detta var rätt gränspunkt och man satte upp ett stort 5-stena rör som sedan beskrivs i detalj:

Fieturs röret, hwarest Skällnora ägor ock Skälby ägor taga wid, hörande det samma under Sätessgården Edsberg i Sollentuna Socken. Här inställdte sig Frälsefogden på Edsberg å sitt Herrsakaps wagnar för Skälby. På detta stället logo några stenar tillsammans utan ordning, dock erkändes det för rätt Skiljemärke emellan Skällnora, Skälby ock Hagby. Därföre blef här upsatt ett stort 5stena rör. Hwars hiertesten är 2 alnar hög ock 5 qw. Tiock i diameter, någrot kullrig ofwan uppå, blef till en del nedgräfwen i backen ock dels omskolad men en rösa. Sex alnar ifrån denne blefwo utliggarne ställdte ock wäl fast murade, hwar ock en i en särskild rösa, wisande en norre Lineen öfwer Siön tillbaka på N° 5, den östre ock södre wisa Lineen till Skogs up till No 8; Men den wästre som skal wisa Lineen emellan Skällnora ock Skälby, blef tills widare löst upsatt, emedan man ej säkert wiste, huru den Lineen härifrån utgår.

Hjärtstenen anges vara 1.2 m (två alnar) hög och 75 cm (4 kvarter) i diameter. Röret försågs sedan med utliggare på 3.6 m avstånd (6 alnar) i särskilda rösen som anger gränsen mot norr och söder och ytterligare en för gränsen mot väster. Den sattes dock lös för att man då inte hade koll på hur riktningen på Häradsgränsen gick. Det är inte helt lätt att lista ut hur riktningarna ska utläsas med hjälp av utliggarna, eftersom det också talas om en östlig sådan – här tolkas som hjärtstenen.

I Rågångsprotokollet 1792 beskrivs:

Hagbyrån, ett skiljemärke imellan Skjällnora, Skjälby och Hagby är beläget 36 alnar söderut ifrån kanten af Sjön Fjäturen och består af 5 stenar, som i särskilda rösen omskolade äro, hwaraf hjertstenen som är störst, med västra flatsidan och södra utliggaren wisar skillnaden mellan Hagby och Skälby och södra sidan på hjärtstenen och västra utliggaren peka efter rågatan till (röset 33).

37. Den västra utliggaren till Hagbyrån ansluter Häradsgränsen till Hagbys gräns (vänster bild).

Huvudröset sett mot öster – den södra utliggaren ses till höger och en västra i förgrunden (nedre bilden).

När gränsdelegationen kommit till Fieturs röret hade de redan besiktigt 5 gränspunkter och byggt eller bättrat på flera rösen. Förmodligen hade man ett arbetslag med sig som kånkade fram stenar och byggde rösen efter anvisningar. Fieturs röret har nog inte ändrats sedan gränsanläggningen bättrades på 1747.

I Rågångsbeskrifningen till en karta från 1810 över Edsbergs ägor omtalas Hagbyrån:

Ett stort ringformigt 5 stena rör på Södra Landet af sistnämnde Sjö (dvs Fjäturen). Några utliggare är inte omnämnda.

Hjärtstenen i sitt röse omgiven av tre utliggare på drygt 3½ m avstånd, sett mot söder.

Kartskiss från 1737 där Häradsgränsen markerats som en rak linje mellan röstet vid Slätmosse i väster, tvärs över sjön Snuggtaskan och till Hagbyrå i öster (förtydligade med röd box). De uppbyggda rösen markerades med den traditionella symbolen för ett 5-stena rör som 4 prickar kring en mittpunkt. Flera markeringar (förtydligade med röda kvadrater) är utsatta längs gränslinjen, bland annat en vid västra Fjäturans strand. Där gränsen går genom odlad mark finns anteckningar som förklarar gränsens läge närmare.

Tabell över dokumenterade gränsrösen på fd. Häradsgränsen

röse nr på orienteringskartorna	annan beteckning	röse typ	antal bilder	kommentar
1 Häradsgränsen norra delen mellan Fresta och Täby				
	Lillsylta hagröret	cementstolpe	2	resterna efter det ursprungliga röset ligger NO intill cementstolpen
1		5-stena	2	
2	Kåktorpsröret	stor sockel, 3 vise	3	var delvis rivet, återställt
3	Tagåla backrån	stor sockel, 3 vise	5	var delvis rivet, återställt
4		stor sockel, 4 vise	6	
5		stålrör	2	på flat jordfast sten
6	Fietursröret	stort röse, 3 utliggare	12	socklarna övertorvade
a		rest sten	2	intill stig
b		rest sten	1	vid hålludde
2 Häradsgränsen mellersta delen mellan Sollentuna och Täby				
7		5-stena	2	övermossad
8		ihoplagd stensamling	2	
9		rest stenskiva	4	kringmurad på stort block
10		5-stena	1	övermossad sockel
11		5-stena	5	
a		stor flat sten	1	
12		ihoplagda stora block	11	
13		rest stenskiva	2	
14		stensamling	2	
15		ihoplagda stenar	3	
16		järnrör i marken	1	
17	Storrån / Femrån	stor stenhög	13	två utliggare nu bortbyggda
18		järnrör	1	
19		stor stenskiva i sockel	3	välta skivan har rests
20		stensamling+metallrör	2	
21		5-stena	1	övermossad sockel
22		ihoplagda stenar	1	
3 Häradsgränsen södra delen mellan Sollentuna och Danderyd				
1			1	granhäck
2		flat sten med hål	1	
3a		rest stort block	3	på andra stenblock
3b		raserat 5-stena	2	vid rotvält tall
4		raserat röse	1	
5		stenskiva	2	inbyggd i staket
6		rest sten i sockel	3	
7		rest sten i sockel	2	
8		stensamling	2	
9		vinkeljärn	1	
10		vält stenskiva	2	intill block med vinkeljärn
11		rest riktad sten	2	
12		stensamling	1	
13		5-stena	5	med två utliggare
14		rest sten	1	
15		5-stena, riktad skiva	3	
16		rest sten	2	
17	= 22 på mellersta	ihoplagda stenar	1	
5 Häradsgränsen Fresta - Sollentuna				
31a		rund stensamling	1	
32		rest sten i större röse	2	
33		raserat 5-stena	5	
34		stensamling	2	
35		rest sten	1	
S		stenblock	1	stort stenblock intill bäck
36		5-stena	2	
37		västra utliggaren till F	1	
F	6 Fietursröret / Hagbyrån	stort röse med 3 utliggare	12	

*Boken om Råån, Rör och Rösen
i södra Rösjökilen*

RÖSJÖSKOGEN

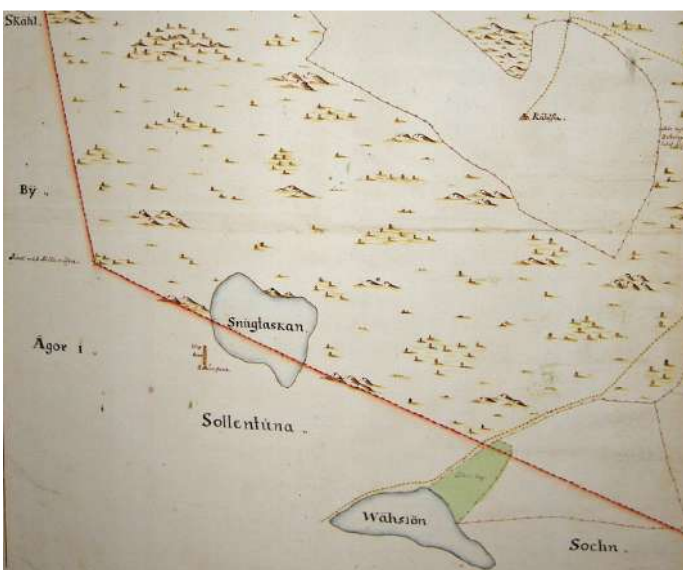
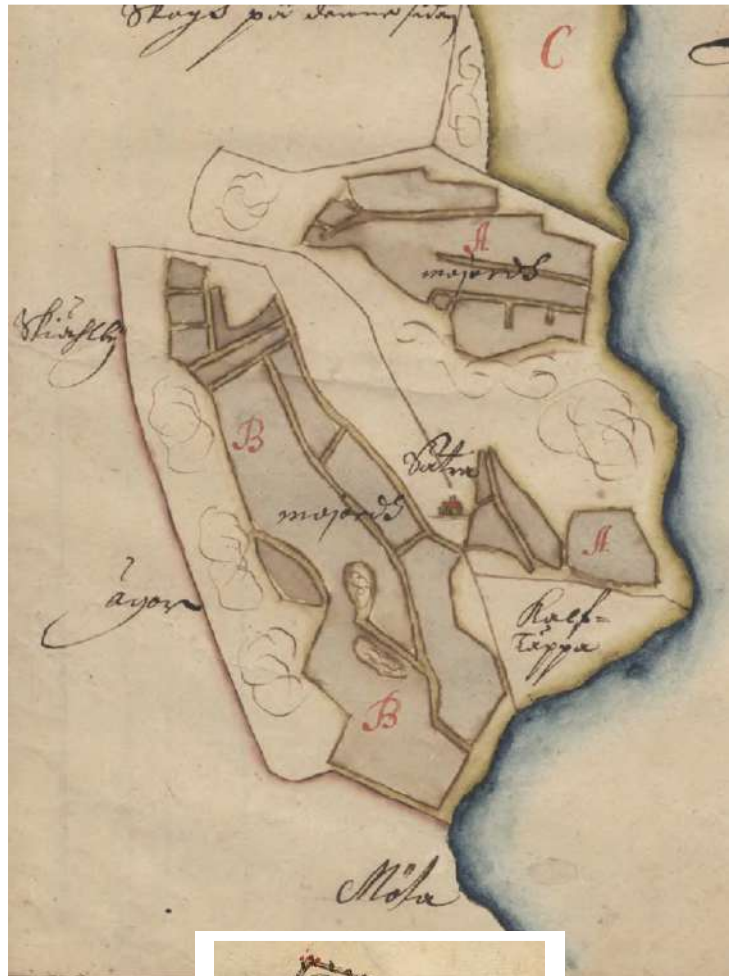
Gränsröse efter Laga Skifte i hagmarken söder om Fjäturen

1 Rekonstruktion av gränsen mellan Skälby och Skällnora.

En karta från 1635 visar byarna gränser i utmarkerna i västra Törnskogen och en karta från 1636 visar Skälby torpens marker i Södersätra. På kartan från 1686 över Norrsätra anges att Skälby ägor gränsar till Norrsättras odlingsmarker i väster. Följaktligen måste det på 1600-talet ha gått en gräns från Snuggan österut till Norrsätra.

Utsnitt av karta från 1625 som visar gränshörnet nr 21 vid sjön Snuggan. På kartan noterades att röset inte kunde hittas men är nära runstenen. Sjön är ganska summarisk angiven. Härifrån måste en gräns ha gått mot öster till trakten av Norrsätra.

Kartan från 1686 över Norrsätra vid sjön Fjätören. Gränsen mot Själbys marker saknar markeringar för gränsröset. Infällt den angränsande delen av Skälby torpens marker som de anges på kartan från 1636. I övre vänstra hörnet ser man en markering för ett gränsröse.

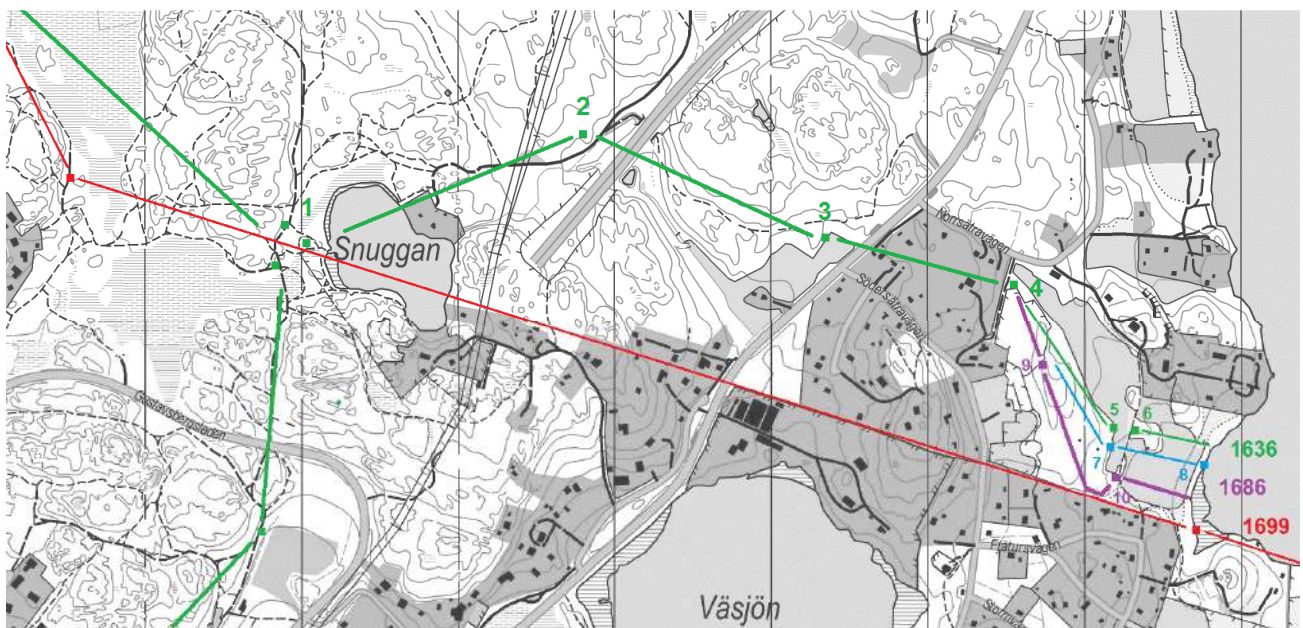
1799 anges på kartan att Skälby Ägor i Sollentuna Socken ligger söder och väster om den nya gränsen mellan Fresta och Sollentuna, tillika Häradsgrens mellan Sollentuna och Vallentuna härad. Vid sjön Snuggtaskan anges att Långbron ligger. Det västra gränshörnet är Röret vid Slätmasken, som Törnskogsmossen benämndes då. Gränslinjen är rak ända till Hagby Rån vid Fjätören sydöstra hörn.

Utgångspunkten för rekonstruktionen av den gamla gränsen mellan 1600-tals gränsen mellan Skälby och Skällnora är att gränsen måste ansluta till Skälbys ägor i väster vid sjön Snuggan vid det röse som har nr 21 på kartan från 1635 och om vilket det sägs det inte kunde hittas igen. Tre olika kandidater kan tänkas (gröna punkter vid väster om Snuggan):

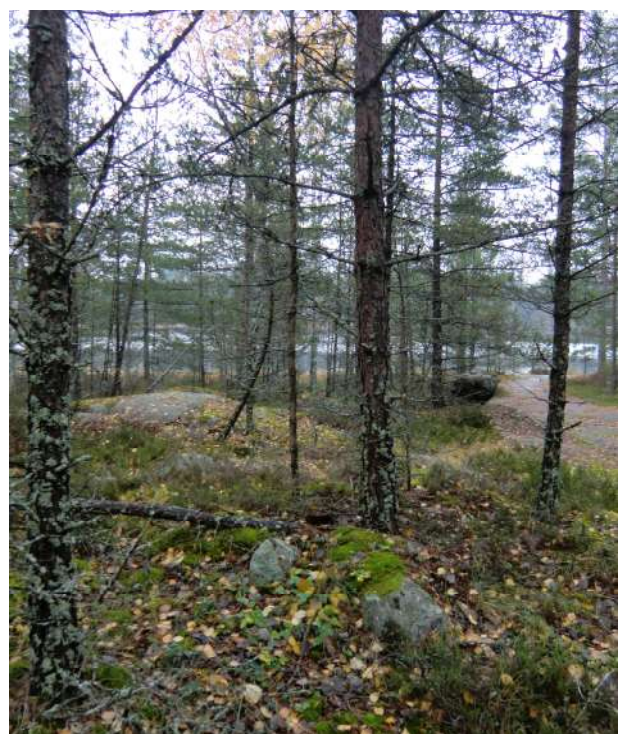
- intill fornstigens västra sida vid det norra landfästed till Långbron,
- drygt 50 m längre norrut intill fornstigen och
- på den lilla berghällen i kärret väster om sjön där ett röse med nr 16 anges ligga på 1715 år karta över Edsberg.

Dessa tre lägen har markerats på kartan med gröna fyrkanter. När häradsgränsen fick genomslag i kartverken (efter 1715 verkar det som) flyttades kanske visen till detta röse till kärret söder om berghällen. Där anges den befinna sig på en rågångsbeskrivning från 1792 till det skogsskifte som tilldelats Norrsätra och som går helt fram till Häradsgränsens hörnpunkt väster om Snuggan.

Efter att ha letat efter och hittat gränsmarkeringen där Norrsätra gränsen mot Skälby upphör i norr fortsatte letandet i bland de gränsrösen som finns i skogen nordost om Snuggan och norr om Eriksberg. Gränsen måste gå norr om ängarna norr om Väsjön som ju hörde till Skälbytorpen i Södersätra. Kartan visar den rekonstruktion av Skälbygränsen mellan Snuggan och Fjätuten som är mest trolig. (Avståndet mellan de vertikala strecken på orienteringskartan är 250 meter).

1 Av de tre möjliga platserna för en gränsmarkering vid Snuggan visas här den plats där röset nr 16 på kartan från 1715 kan ha stått. Det är en berghäll som ligger vid Snuggans västra strand där röset uppgavs vara *fastskofladt på ett berg* – kanske bland de mindre stenar som kan ses i förgrunden. Det läget ligger inte på den raka gränslinje som kan ses på 1699 års karta, men det är bra plats för ett viktigt röse som en gång markerade häradsgränsen. På kartan från 1715 beskrivs gränsrösets vise som *en liten spitzig sten*. Förmodligen flyttades stenen till häradsgränsen (en bra grännssten tar man alltid vara på) som här gick alldeles söder om berghällen (till höger i bilden) i *runstenskärrets lagg* som det sägs en *Rågångsbeskrifning* 1792 och där har den återfunnits. På 1930-talet byggdes ett hus på berghällens västra kant. Det

2 Ungefär 300 m norr om Snuggan går en av de gränser som visas på kartan över storskiftet från 1778 som en del av Ahlbys ägor. Gränsen är parallell med häradsgränsen (riktning 110 grader), går från norra Törnskogsmossen västra sida till Frestavägen i öster där Norrsättras ägor tog vid. Gränsen är bestyckad med flera gränsrösen, bland annat 4 norr om Snuggan. Det östliga av dessa ligger intill en gammal väg som gick från nordost till Snuggan. Röset är av den ålderdomliga 5-stena typen med en vise rest mellan 4 (i bland fler) mindre stenar. Visen har riktad ca 75 grader – dvs. sydväst – nordost. Riktningen pekar mot Snuggan och således inte utmed gränslinjen från storskiftet. Det är därför troligt att den var en del av en äldre gräns – nämligen den mellan Skälby och Skällnora.

3 Nordost om Eriksberg hittades denna resta lite avlång sten väster intill den fd. åkerkanten. Den har riktningen ca 120 grader – dvs västnordväst – östsydost och pekar därmed både till röster NO Snuggan och det rivna röset som hittades i Kummelhagens nordliga del nordost om Norrsätra. Sten ligger nästan halvvägs mellan de båda rösen. Den antas vara en del av den gamla gränsen som därmed går norr om Väsjöängarna – som ju tillhörde Skälby torpen.

4 Resterna efter ett gammalt gräns röse hittades i samband med att söka fornlämningar i Kummelhagen väster om Norrsätra. Området har fått sitt namn efter de gravrösen – kummel - som finns där. Det var detta fynd som antyder att det en gång fanns en i terrängen markerad gräns till Skälbys marker. Resterna är stenar som precis räcker till ett gränsröse – inklusive en nu vält stenskiva till rösets vise. Placeringen på en liten uppstickande berghäll är typisk. Läget svarar ganska exakt till det läge som kan härledes från kartan 1686 över Norrsätra med ledning av de markerade åkertegarna i slutet på den gränslinje som ritats på kartan. På den övre bilden ses röseresterna mot nordost. Den stora flata stenen som kan ses på den nedre bilden, var rösets vise. Om den bara välts omkull visar nederkanten riktningen, ca 120 grader, som gränsen tar härifrån.

När man ser efter närmare och jämför kartorna 1686 och 1636, där Skälbytorpen och Norrsättras södra gräns är gemensam, kan man se att åkermarken C och den angränsande ängsmarken på Skälby torpens karta ligger längre norrut än den södra gränsen på 1686 kartan över Norrsätra. En kombination av 1636 och 1686 kartarna har gjorts med två varianter. Skalningen har gjorts med hjälp av det gemensamma avståndet mellan Fjäurens strand och den sydöstra odlingsmarkens på 1686 respektive 1636 års karta. De med rött markerade gränserna på 1636 års karta har lagts över 1689 års karta och roterats något mot öster. I båda överläggen överlappar kartornas odlingsytor. Utmed den norra gränsen på 1636 kartan ser man en rösemarkering (5 röda punkter) i det västra hörnet. I det östra hörnet, vid stranden av Fjäturen är den inte lika tydlig. Dessa rösen, eller rester av dem, borde kunna hittas i markerna ty mycket av den ålderdomliga tegstrukturen kan fortfarande ses i terrängen. Vid eftersökning hittades fler kandidater som beskrivs i det följande.

5 Övertygande rester efter ett röse hittades vid den tidigare åkerkantens hörn på östsidan av Kummelhagen, på bilden ses de mot syd. Bland stenarna ser man en bred flat skiva – rösets vise – bland övriga stenar som en rönn växt in i. Intill ligger ett större block. Visens kortsidor har riktningen ca 140 grader – dvs. NV-SO i riktning mot röse 4.

6. Öster om röseresten, vid kanten på en åkerholme och intill en gammal väg mellan Norrsätra och Södersätra hittades en rest sten på slät gräsmark, på bilden ses den mot nordost. Bara några meter därifrån ligger ett odlingsröse – en stenhög som hopats när jordbruksmarken rensades från större och mindre block. Man lämnade nog inte kvar ett block i onödan – snarare verkar det ha placerats där. Stenens långa sida har ungefär riktningen 80 grader. Linjen mellan dessa båda lämningar leder till Fjäturens strand där sjön börjar bukta ut mera mot öster och där den tidigare, åkermarken upphör. Där är slånärssnåren så täta att inget kunde ses på marken. Läget har tolkats så att stråket markerar den nordliga varianten av överlappningen mellan Norrsättras och Skälbys marker.

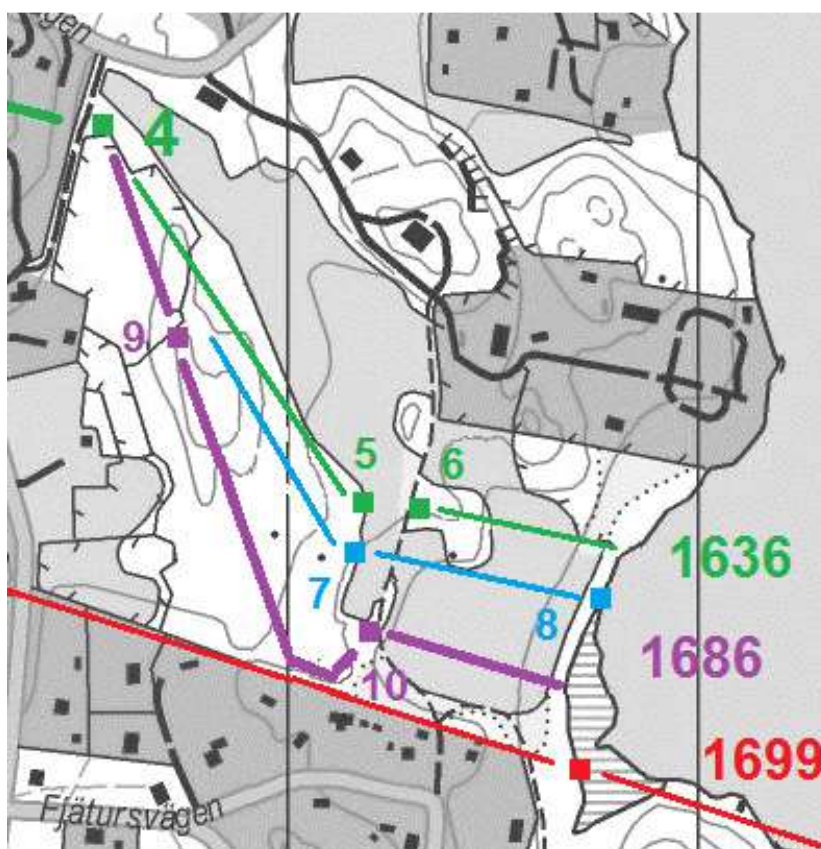
Om det sätts glest med gränsrösen i skogen är det motsatta fallet omkring odlingsmarkerna. Skälby hade torp även vid Ravalen och där ligger gränsmarkeringarna tätare på kartan. Motsvarande kan ses utmed 1635 års gränsen i västra Törnskogen där rösen ligger tätt vid Solängen och Vaxmora äng.

7 Ungefär 40 m söder om röseresterna vid åkerhörnet ligger ett lite avlångt odlingsröse och en kort stensträng. I odlingsrösets västra del står en spetsig sten invid en gammal tall, på bilden sett mot väst. Stenen är inte lös, snarare ganska djupt förankrad i röset. Placeringen motsvar den södra kanten på åkermarken C på kartan från 1636.

8 En rest sten i ett odlingsröse är kanske inte så iögonfallande – men här finns en kompis vid den lilla udde som sticker ut i Fjätturen. Bland några lite större block står en på kant, sett mot norr på bilden. Linjen mellan dess båda odlingsrösen med uppstickande stenar tangerar den södra sidan av en åkerholme och markerar på det sättet en nordlig gräns för odlingsbar mark. Det kan då vara en alternativ norra kant för Skälbytorpens marker. En förstoring av översiktskartan visar situationen mera i detalj.

Eftersom man var ganska sparsam i skogen med gränsmarkeringar på 1600-talet är det troligt att den tidiga 1600-tals gränsen mellan Norrsätra och Skälby följde kanten på Kummelhagen från röseläget 4 till 5 eller 7. Dessa lägen passar inte med tegindelningen på 1686 års karta som också anger att Norrsättras marker sträcker sig längre söderut men inte helt ner till Fjätturens sydvästra hörn. Gränsen har en svag böj strax norr om Kummelhagens högsta del.

9 Just där den slätmarken övergår i berghäll, ca 70 m norr om det stora forntida krönröset, ligger en kort NNV riktad stensträng. Intill den finns stensamlingen som mycket påminner om en sockel till ett 5-stena rör. Någon kandidatsten till vise kunde dock inte ses.

Följer man Kummelhagen högsta del – en ganska naturligt läge för en gräns – kommer man till det stora röset på högsta punkten. I röset har en avlång sten rests upp. Den sena bronsålderns och tidiga Järnålderns gravrösen fungerade som ett slags revirmarkeringar – de utvisade att området omkring var bebott och ianspråktaget.

10 Kanske fanns det i alla fall behov av att markera Norrsättras västra och södra gräns – trots att inga gränsmarkeringar noterats på kartan från 1686. Där den sydvästra hörnpunkten ligger finns en prydligt upplagd sten vid bergkanten och intill åkerkanten, som ses i förgrunden i bilden nedan. En typisk placering för en gränsmarkering. Stenen är rund och ger därför inget tips på någon riktning. Gränsen gör en båge mot sydväst skenbart runt det andra stora gravröset i södra delen på Kummelhagen.

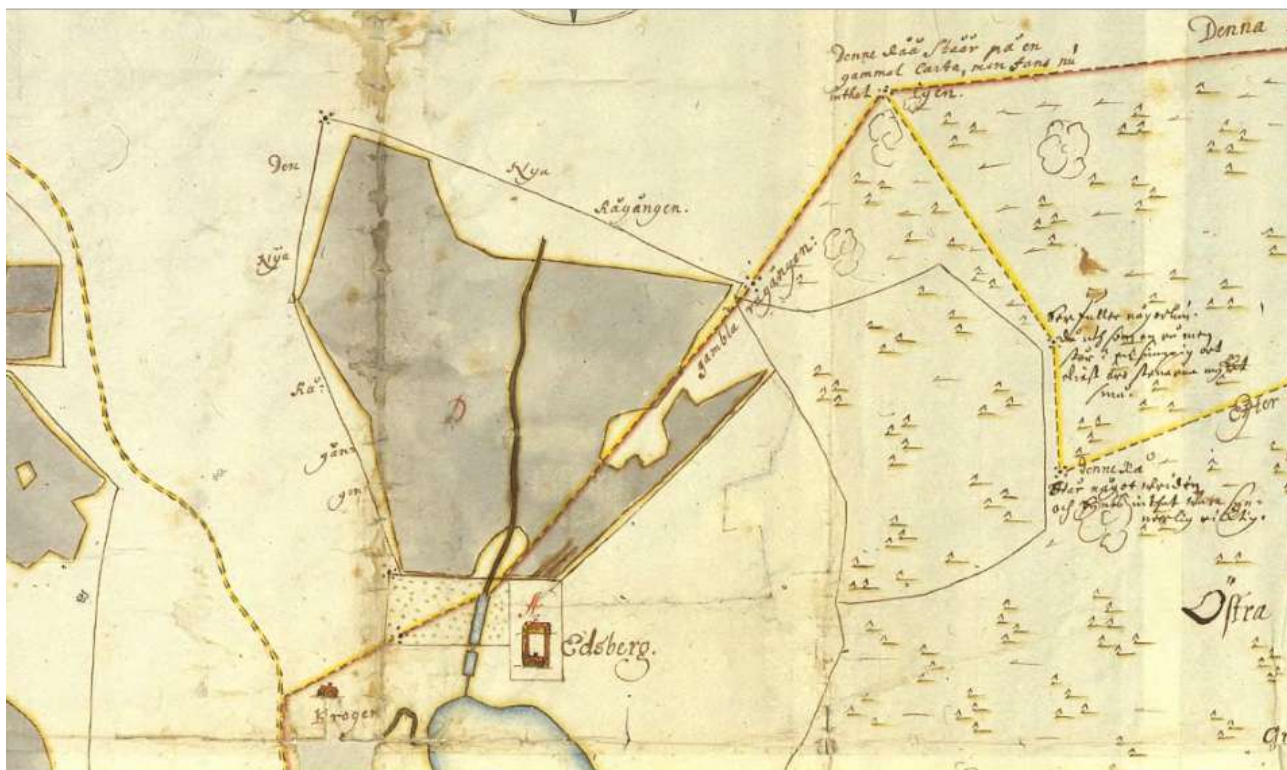

Rekonstruktionen av 1600-tals gränsen mellan Skälby ägor och Norrsättras verkar rimlig. Den går norr om Väsjoängarna där Eriksberg nu ligger och de funna röseresterna 4 och 5 ligger på de platser som anges på kartorna. De består av just så många stenar som behövs för ett traditionellt gränsröse - inklusive den stenskiva som utgör riktningsvisaren. En projektion av kartan över Skälbytorpen på en karta med 1 m höjdkurvor visar att det norra läget för gränsen med fd. röset 5 och den resta stenen 6 är det mest troliga läget. De resta stenarna i odlingsrösen passar med den södra gränsen av åkerytan C på kartan från 1636. Efter att häradsgränsen fastställts som den raka linje (markerad 1699 på översiktskartan) kom Skälbytorpens nordliga lilla åkeryta C och ängsmarken söder om den att höra till Norrsätra.

Rösen borde återställas. De är de första fornlämningarna som kom till efter järnålderns stensättningar och stensträngar och de berättar i all sin anspråkslöshet om den alltmånga detaljerade indelningen av markägandet som började med järnålderns gravar och vikingatidens runstenar.

2 Edsberg 1687 – bortkomna rån i sumpiga trakter

Edsberg vid Edsvikens innersta del var en viktig handelsplats. Gården hade sina inägor på den låglänta marken norr om Edsviken. Alldeles väster om den gick landsvägen mellan Stockholm och Uppsala. Där noteras **Krogen** på kartan från 1687. Gränsen mellan byarna bagare (där Tureberg nu ligger) och Skälby (i nuvarande Häggvik) gick också alldeles norr om Edsviken, markerad på kartan som den **gambla rågången**. Den gick tvärs över en del av inägomarken. Detta krävde åtgärder och därför sattes **Nya Rågången** ut – lite snålt tilltagen kan det tyckas.

De tre Gränshörnen öster om inägorna och de närmaste hagmarkerna vid Edsberg har alla varit svåra att hitta. Om det norra noteras på kartan: **Denna rå står på en gammal Carta, men fans nu inthet igen**. Den mellersta är lika svårfångad: **som en råstår i en sumpig ort.....stenarna mycket små**, och om den södra sägs: **Denne Rå står något.....och.....inthet**. Området är nu bebyggt och alla eventuella gränsrösen grundligt eliminerade.

I övrigt noterades **Krogen** vid vägskälet väster om Edsberg och **Röösjö Torpet** på kartan, samt **Gran och Tallskogh med något Timmerskogh** i **Östra Skogen**, som nu är Rösjöskogen.

Längs den norra gränsen mellan byarna Bagare och Skälby var man inte överens. Det antecknades på kartan längs den norra gränsen med: **Denna Rågång pretenderar Bagare**, och längs den södra: **Efter denne Rågång wil Skälby gåå**.

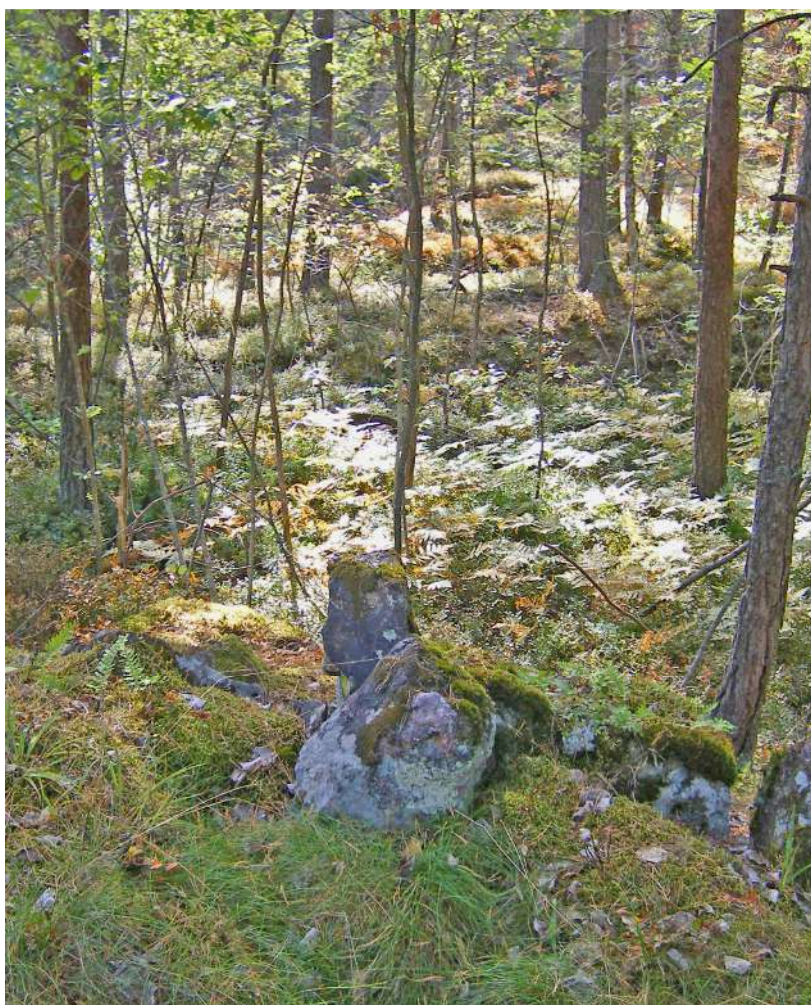
De båda gränskraven konvergerar öster om Rösjön till: **Fem Råån Synes hafva varit vilse men ligger Rätt**. Från det gränsmärket går gränsen söderut till Landsnoraskogen. **Fem Rån** är det stora gränsröset mellan Hagby, Ella, Skälby och Bagare på östra sidan om Rösjön som kan ses ännu idag och markerar kommungränsen.

3 Edsbergs Säteri - Ägoafmätning 1715

Kartan 1715 över Edsbergs Säteri omfattar byarna Bagare och Skälby. Den södra delen av Östra skogen har nu blivit **Koo Hage** och vid den norra delen står: **Gran och Tall till Timber Wed ooch gierdefangh samt Något Löf skogh.** Man ser att en del av Landsnoraån dalgång blivit inägomark och betesmark. En väg går till Rösjötorp.

Fem Rån på föregående sida är fortfarande gränshörn och beskrivs med nr 19:

Stort 5 steena Röör, Stor Rån kallat.

Alldeles norr om Rösjötorp restes ett nytt gränsröse ty nu hade gränsen mellan Bagare och Skälby blivit bestämd till det mellersta röset på 1687 års karta öster om Edsberg. På kartan noterades för hörnpunkt nr 20:

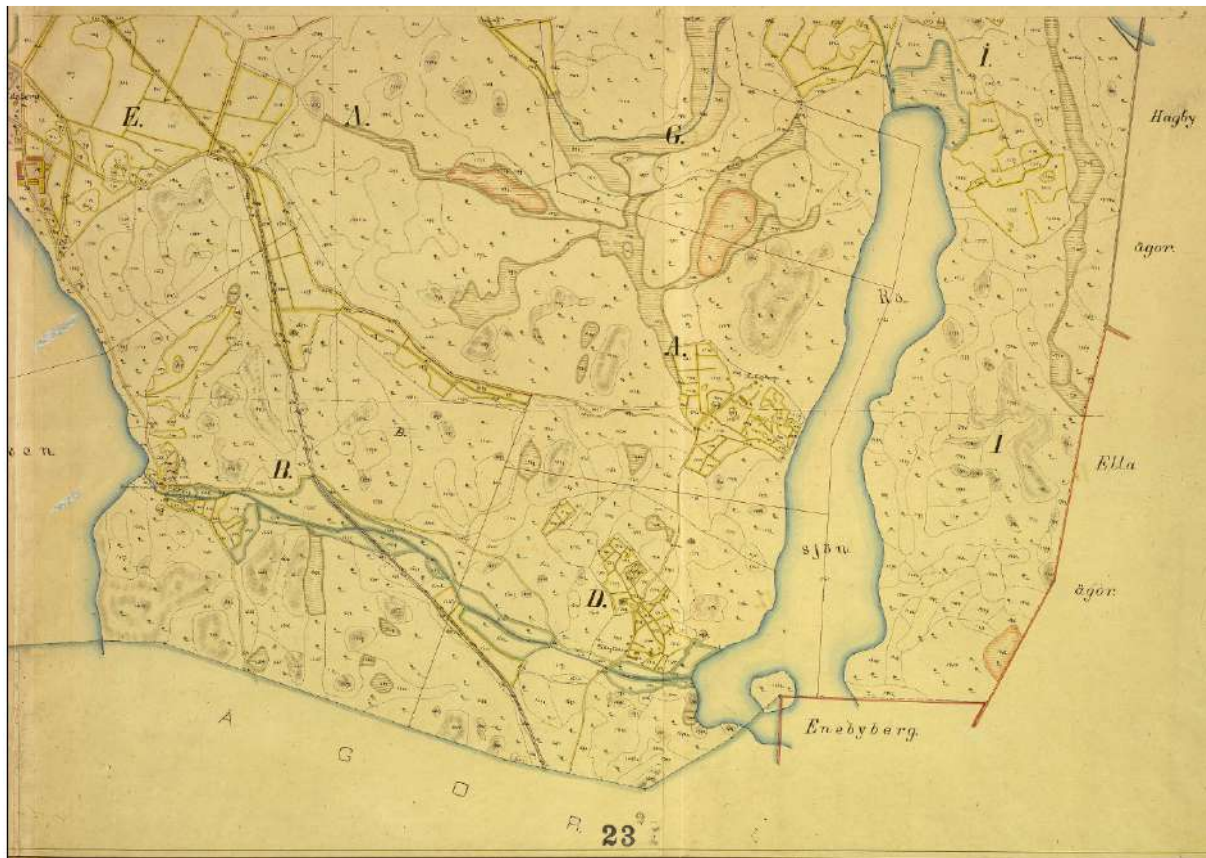
En wacker stor 3 kantig sten står på andra stenar öster om.....och ovanfor en brant bergpall.....wysar med den ena Kanten ONO och den andra WNW.

En ny gränstvist skymtar i kartans sydöstra del mellan Hersby, Edsberg och Eneby. Detta beskrivs närmare i kapitlet om gränsen mellan Sollentuna och Danderyd.

4 Laga Skifte från 1914

Området öster och sydost om Edsberg avgränsas med fd häradsgränsen i norr, Täbygränsen i öster och gränsen från 1715 i söder. Det delades upp i flera större delar i samband med laga Skifte 1913-14. På kartunderlaget är de markerade med bokstäver A, B, D, E, G, och I. Gränserna mellan dess följer delvis de gamla vägarna i området, men går också genom terrängen där de är märkta med gränsrösen. Gränsen på 1687 och 1715 års karta från *Storrån* (1715 nr. 19) på Täbygränsen via röset vid Kolartorp (1715 nr. 20) till Edsberg är inte representerad längre. Skogen öster om Rösjön heter *Påtåkers Skogen* på en karta från 1851.

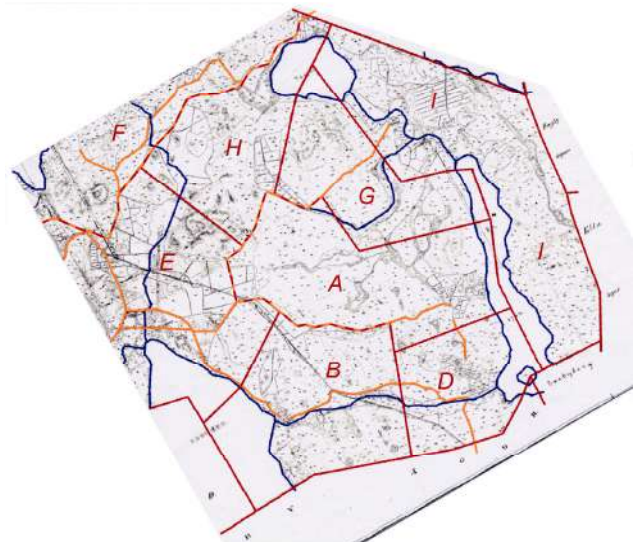
Område A ligger öster om Edsberg, innehåller Kolartorp och går mot mitten av Rösjön i öster. Område B ligger sydost om Edsberg, innehåller Landsnora och når i öster halvvägs till Rösjötorp. Rösjötorp ingår i område D. Mot söder begränsas området av den gamla gränslinjen från 1715. Område E ligger kring Edsberg. Område G ligger söder om Väsjön och går i vinkel mot Rösjöns mitt i öster. Område I ligger öster om Väsjön, innehåller Södersätra och hela området öster om Rösjön. Det begränsas av fd. häradsgränsen i norr och Täbygränsen i öster och Danderydsgränsen i söder.

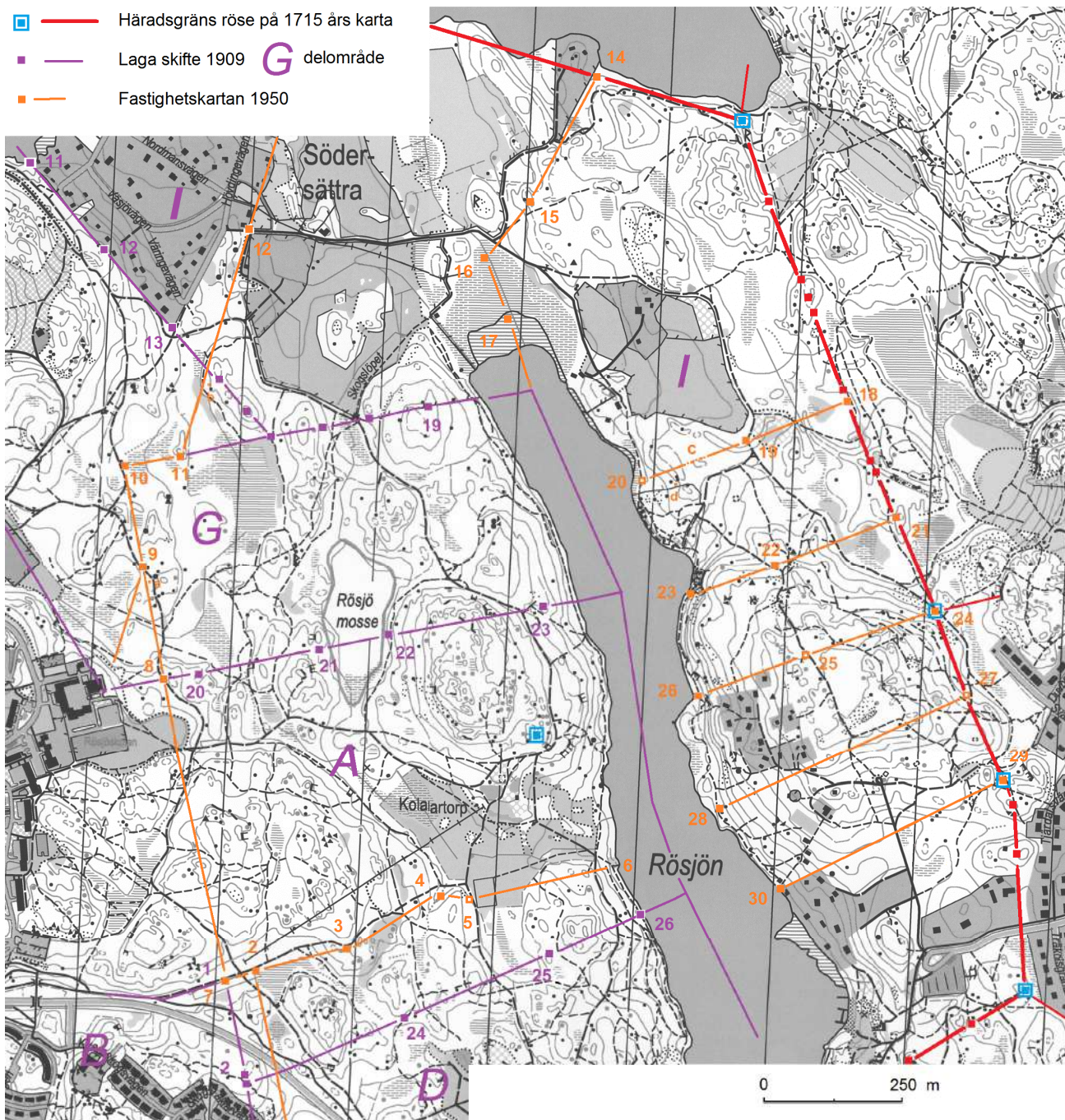

Kartan till laga Skifte från 1913 består av flera blad – här ses det sydöstra bladet (de olika kartdelarna är roterade mot öster). Kartan visar den nya indelningen i olika skiften i området sydost om Edsberg. Inägor är detaljerat återgivna med sina olika tegar. Påttåker öster om södra Rösjön är inte längre med på kartan.

I närheten ligger *Bagarmossen* - det rödtonade området vid Täbygränsen. Man kan också notera att det ännu finns flera odikade våtmarker i Rösjöskogen. Den stora Rösjömosse väster om norra Rösjön och längre västerut ett smalt kärr där Edsbergs östra delar nu ligger. Ett diagonalt stråk i sydvästra delen markerar området där kraftledningen till Edsberg var planerad att ligga.

Den infällda kartan är roterad så att norr är uppåt. Gränslinjerna är förstärkta. Blått visar sjöar och orange visar vägar.

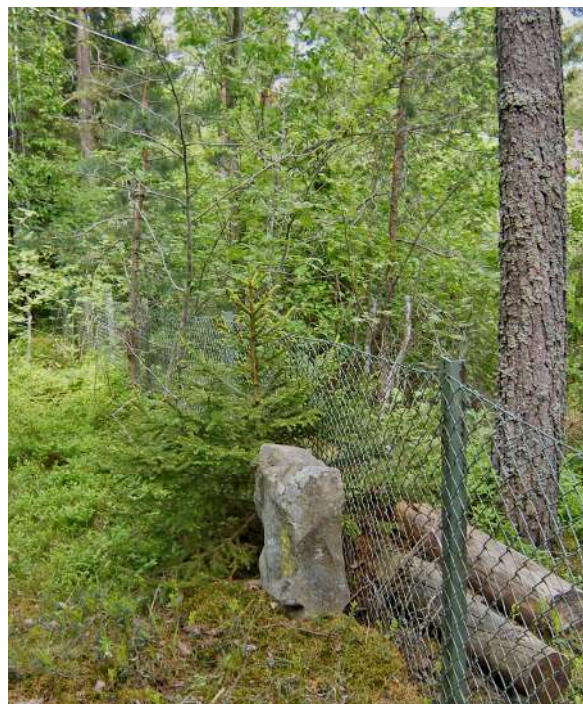

Gränserna har lagt in med orienteringskartan som grå bakgrund. De beskrivs med början från norr för Laga Skifte (lila på kartan) och därefter gränserna som tillkommit på den ekonomiska kartan från 1950 (orange linjer) från norr i den västra delen av Rösjöskogen sedan från norr på den östra sidan om Rösjön. Några av de äldsta beskrivna råmärkena är markerade med blå symboler. De och alla ytterligare gränsmarkeringar som hittats längs kommungränserna beskrivs separat.

Gränsen mellan område G och I börjar i norr mitt på Väsjön, går sedan mot sydost utmed södra gränsen till Södersättra småhusområde. Gränsen har märkts ut i terrängen med 5 gränsrösen där visarstenen "kringskolats" med några mindre stenblock.

Vid Väsjöns strand (11) hittades ingen markering. Vid högsta punkten i terrängen stod en rest sten (12) intill ett staket. Den delen av gränsen är numera bortgrävd inklusive det gamla gränsmärket.

De båda rösen 14 och 15 upptäcktes först 2016 – socklarna var väl gömda under mossor.

13. Den nya vägen löper väster intill den gamla gränsen. Vid stakethörnet fanns säkert ett röse när tomterna till småhusområdet bildades. (Situation 2016 sett mot nordväst).

Öster om en kärrmark har två gränsrösens satta med korta avstånd. Det norra, **14** sticker bara upp med toppen på visen ur den övermossade sockeln.

Det södra, **15** ligger på en liten kulle intill en stor tall. Det en lika stor sockel där flera av stenarna fortfarande sticker upp ur mossan.

16. Här ändrar gränsen riktning från nordväst till ost-nordost. Ett större röse har satts i hörnpunkten – visen hade vält och ett vindfälle dolde röset. Här ses det mot norr.

Stensamlingen sett uppifrån är typisk för rösen där stenar lagts omkring en vise som då anges vara *kringskolad* i rågångsbeskrivningarna.

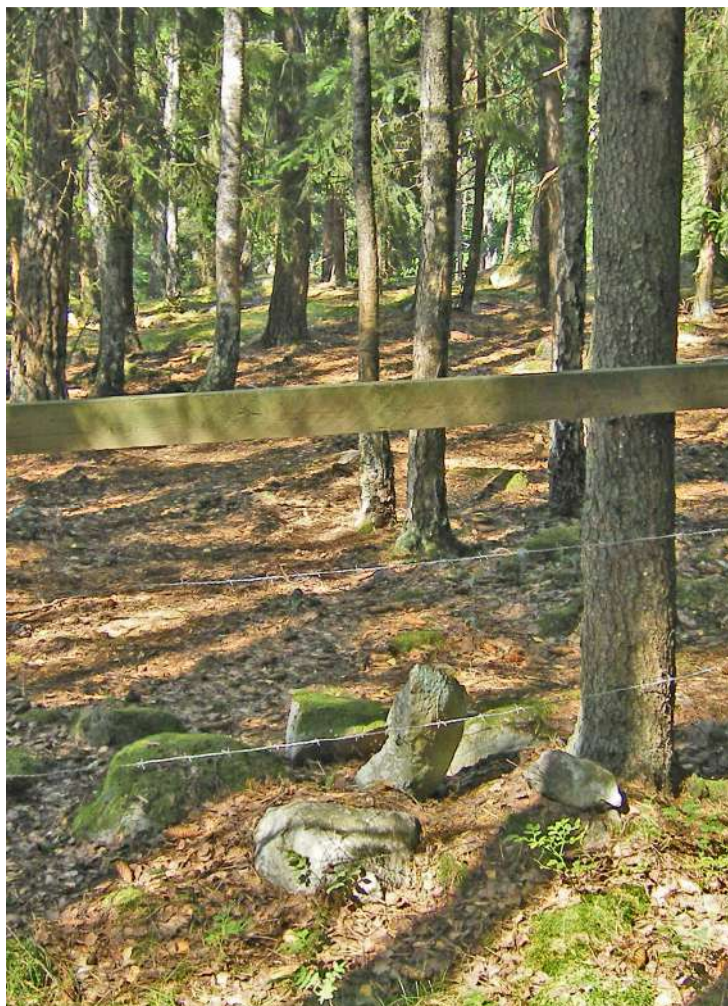

17. Diagonalt genom bildens mitt sträcker sig en mossbelupen stensträng - en lämning från järnåldern (bakom granen i mitten). Intill dess östra sida restes ett gränsröse där stenarna hunnit bli lika mossbelupna. Det ses i förgrunden snett till höger framför granen.

16. Utmed gränsen har ett staket satts ut kring Kohagen – där kor betar om somrarna. Gränsrösens vise har orienterats i gränsens riktning. Den ses här mot sydväst.

19. I en liten svacka placerades nästa gränsmärke – som ses mot norr. Visen är rund – ty här ändrar gränsen riktning lite mera mot SO.

Vid Rösjöns strand hittades ingen gränsmarkering – det dock troligt att det har funnits ett här eftersom tillgång till stranden också innebar fiskerätt i sjön.

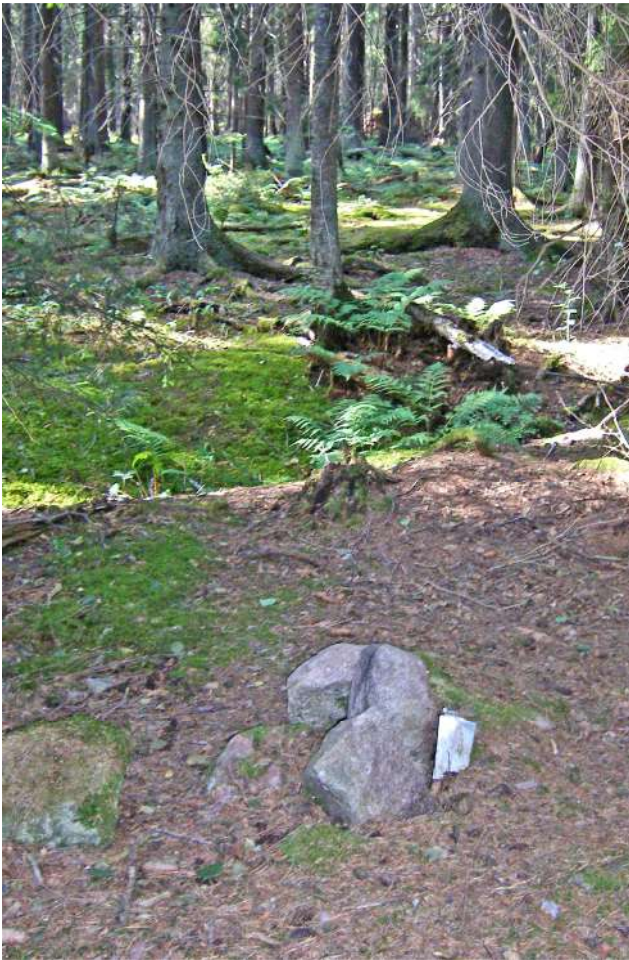

Gränsen mellan område A och G var säkert en gång markerad med ett röse i gränshörnpunkten som nu ligger under utfyllningen öster om Rösjöskolan. Där ändrade gränsen riktning mot ost-sydost, går vidare mot Rösjön och bildar en parallell gräns med till den mellan område G och I.

Öster om motionsvägen hittades gränsröset (20) med riktad stenskiva som reser sig ur en övermossad sockel.

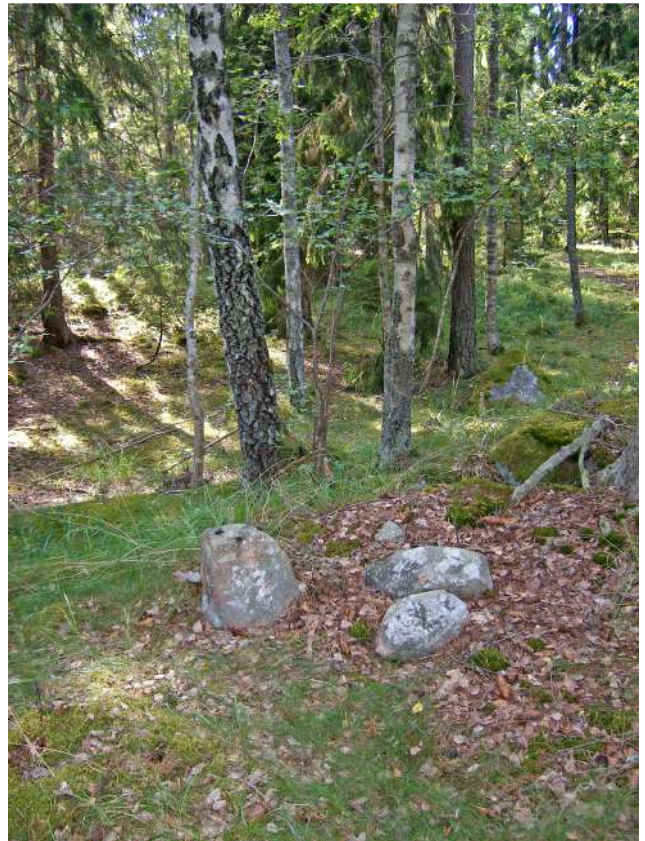

21. Det var ett av de få gränsrösen i Rösjöskogen som hade markerats på en äldre orienteringskarta. Det står på en liten höjd väster om Rösjömosse. Visen är omgiven av en sockel med mindre stenar.

22. På den östra sidan om mossen som ses i bakgrunden hittades enstenssamling som en rest efter ett gränsröse. En aluminiumstolpe har stått i röset (nederdelen syns till höger intill stenarna) – antagligen en markering av gränsen till det senare bildade naturreservatet Rösjömosse. Mossen är sedan länge utdikad och beväxt med gamla granar.

23. Rest sten på en liten öster höjd intill gammal väg (sänkan i mitten på bilden) öster om nuvarande GC vägen.

Gränsen går till sjöstranden – där kan det ha funnits en gränsmarkering.

Gränsen mellan område A och B samt D följer den gamla vägen mellan Edsberg och Kolartorp fram till kanten på en tidigare åkermark.

Där sattes ett gränsröse **1** som är hörnpunkt på gränsen mellan områdena A och B där gränsen viker av mot söder. Skivan är riktad nord-sydligt och ses här mot nordost. Sockeln är nästan helt dold under den omgivande marken. I bakgrunden går den gamla körvägen till Kolartorp.

(Röset har också nr 7 på de nya gränserna som är markerade på fastighetskartan 1950).

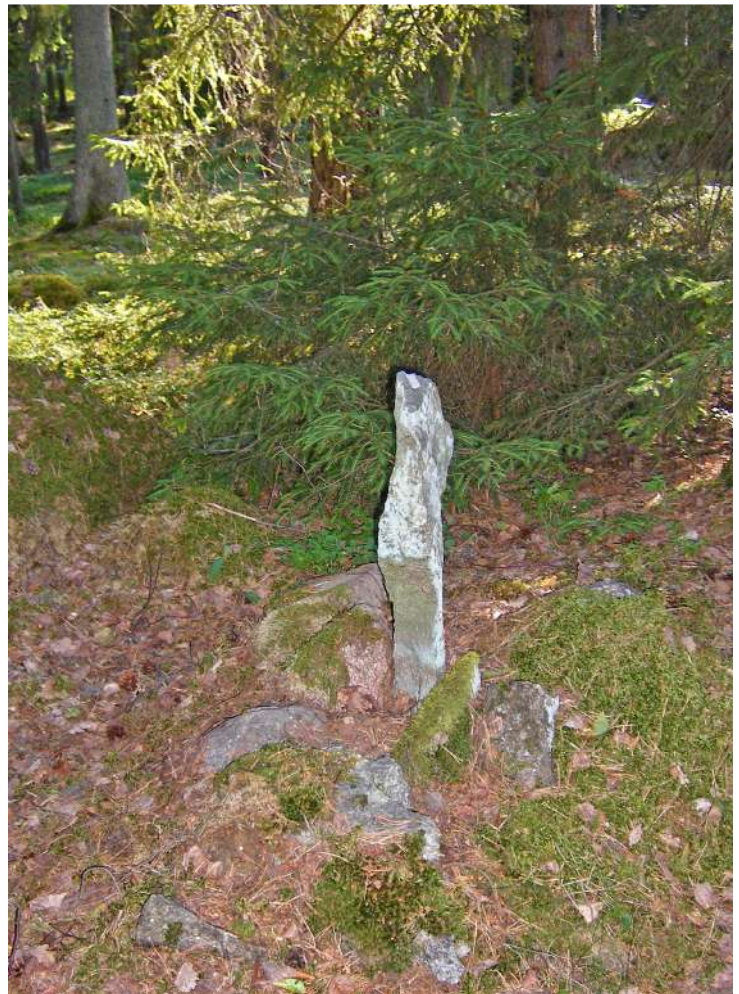
2. Här var ett dubbelröse markerat på orienteringskartan från 1973 med båda rösena på gränslinjen. På platsen, som här ses mot norr, hittades resterna efter ett röse och en markering med ett vinkeljärn. Rösets vise var borttagen och någon lämplig stor sten kunde inte ses i närheten.

(Någon rest i form av spridda stenar till ytterligare ett gränsröse hittades inte heller.

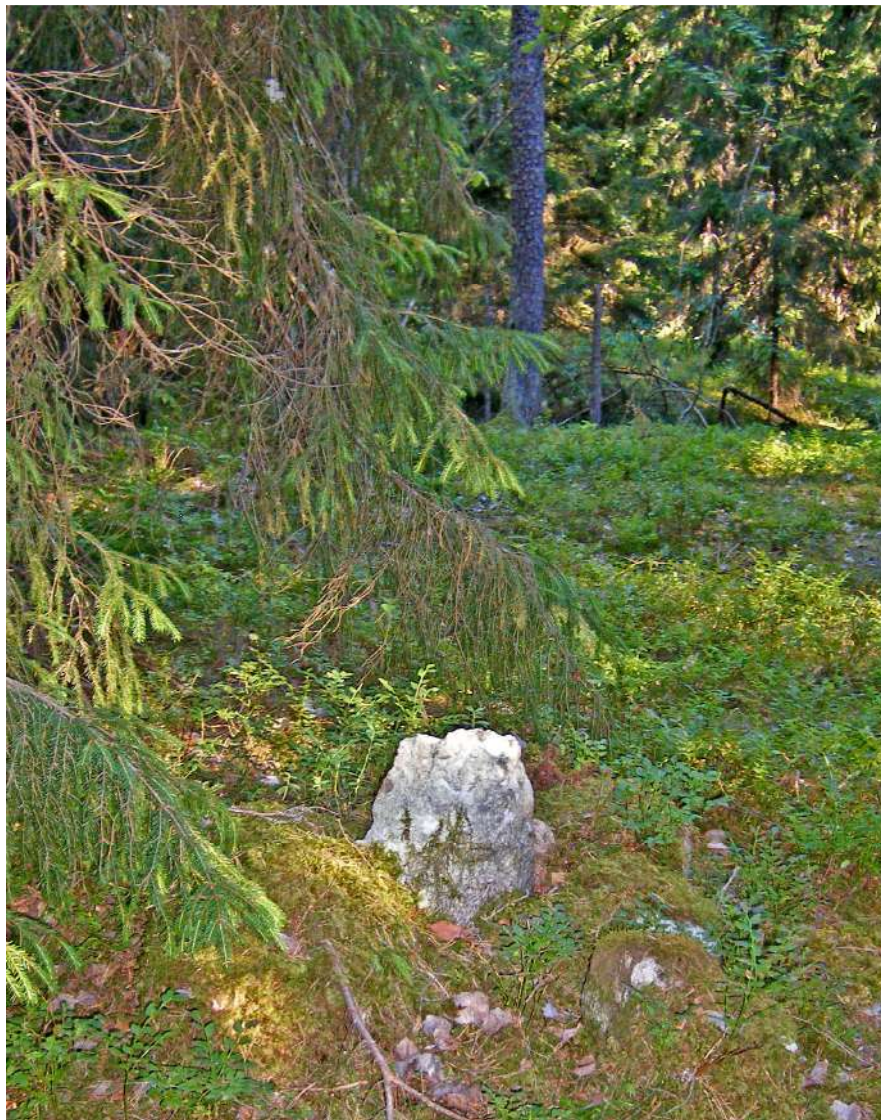
Vid korsningen med den mot öster parallella gränsen från 1950 hittades ingen markering.

24. En tunn stenskivar rest i en sockel med mindre stenar markerar gränsen mellan område A och D söder om Kolartorp. Ligger intill fornstigen mellan Edsberg och Nora.

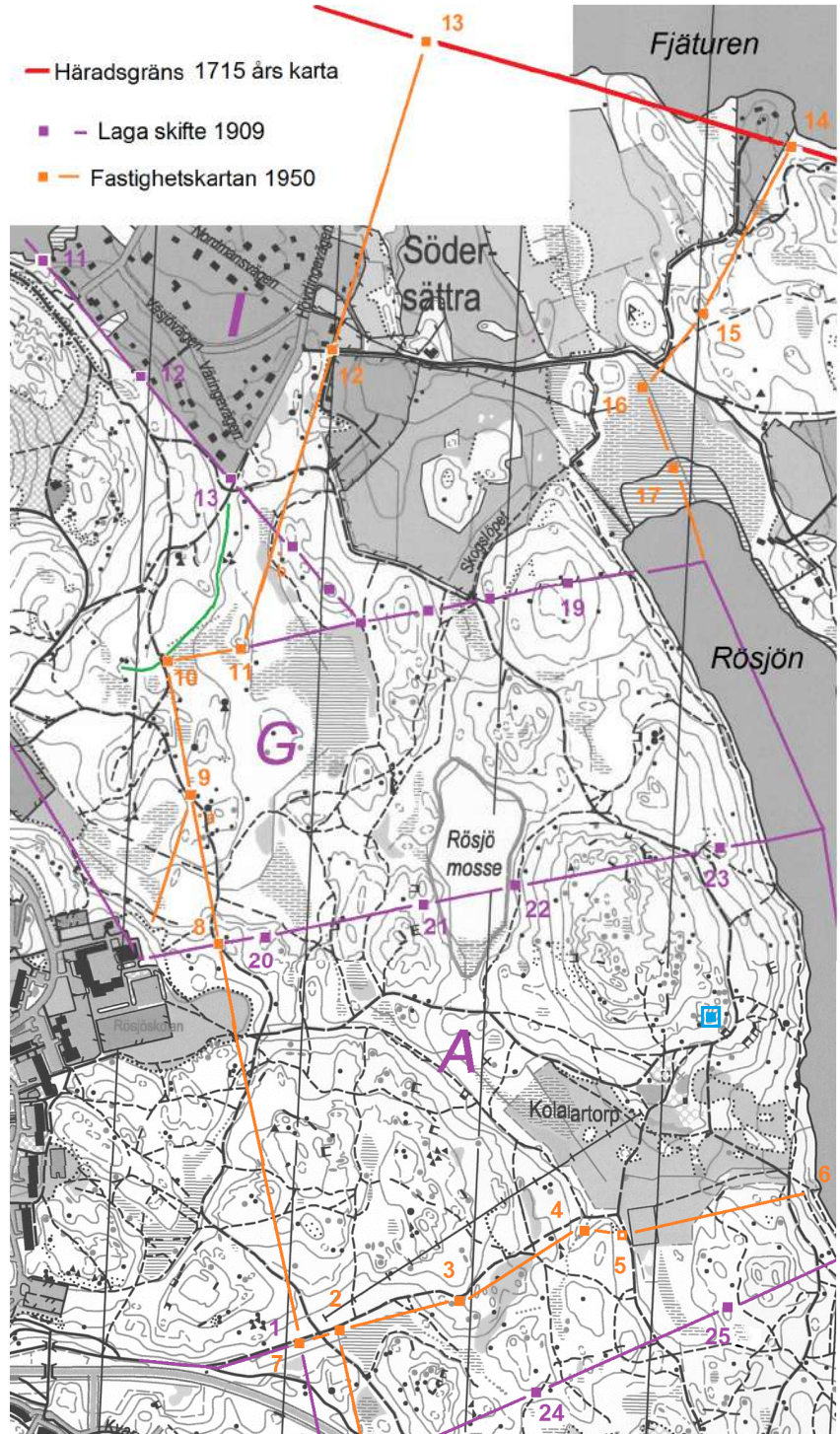
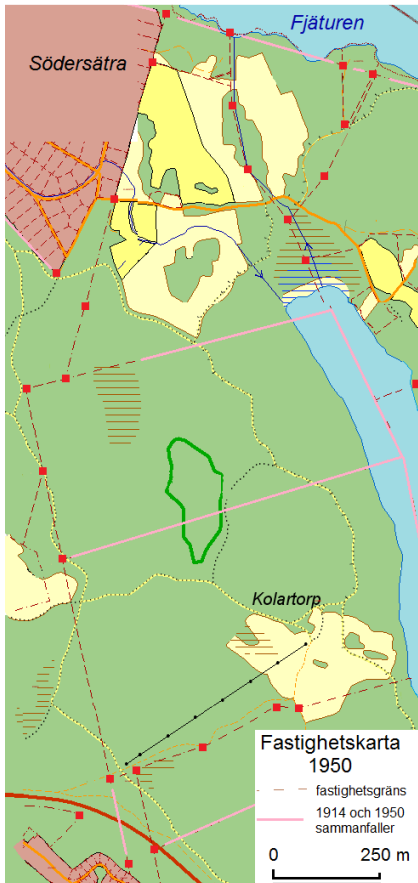

25. Visen som är beväxt med ljusa lavarter sticker upp ur en övermossad sockel, är orienterad ca 30 grader. Röset ligger på en liten höjd väster om en mindre stig.

26. Vid Rösjöns västra strand hittades ingen gränsmarkering. Ca 10 m upp i strandslutningen på gränslinjen ligger en upplagd sten omgiven av några spridda skärvor.

5 Fastighetskartan 1950 – väster om Rösjön och väster om ån mellan Fjäturen och Rösjön

Gränser som har tillkommit efter laga Skifte 1914 har för det mesta markerats med stålrör eller vinkeljärn – på några få ställen har rösen satts ut. Bara några få har hittats i terrängen – stålrör kan vara dolda i vegetationen och rostar sönder. Ibland hittas stängseltråd, stolphål eller till och med rester av trästolpar utmed gränslinjen. Gränserna har ibland anslutits till befintliga rösen från äldre gränser.

Gränserna som markerats på historiska kartor har projicerats på orienteringskartan . sedan har gränsen spanats av efter rån, rör eller rösen. När naturreservatet Rösjöskogen inrättades, stakades några av gränserna ut i terrängen och markerades med rödtoppade pinnar. Utmed den tidigare Häradsgården råkades en rågång från sly och mindre träd – därvid upptäcktes ytterligare några gamla gränsmarkeringar.

Gränshörnpunkten **1** ligger söder om Landsnoraån och dokumenteras i ett annat kapitel. Den nya gränsen i Rösjöskogens södra del börjar därför vid hörnpunkt **2** – ett tidigare åkerhörn intill gamla vägen till Kolartorp.

2 Åkerhörnet där gränshörnpunkten placerats. Någon markering hittades inte. I förgrunden ses det östra åkerdiket sträcka sig mot norr. I bakgrunden ses den gamla körvägen till Kolartorp.

3 Där gränsen tangerad vägen och ändrar riktning är en hörnpunkt markerad på Fastighetskartan – i terrängen ses bara en rest sten (här mot öster) - möjligen en rest efter ett röse.

Nästa riktningsändring, **4** sker i en sänka – där kunde ingen markering upptäckas.

5 Intill den tidigare åkermarken söder om Kolartorp och på östsidan om den gamla körvägen mellan Rösjötorp och Kolartorp har ett vinkeljärn slagits ner i marken som markering. Sett mot väster.

Invid Rösjön västra strand, **6** hittades ingen markering – där har en grillplats anlagt på en utgrävd yta.

7 En rest stenskiva som riktats nord- syd står i den tidigare åkermarken invid gamla körvägen till Kolartorp. Sockeln är nästen helt dold under marken. Gränsröset är en del av gränserna som infördes med laga Skifte i början på 1900-talet (i de beskrivningen har det fått nr **1**). Här ses visen mot nordost. Kolartorpsvägen ses i mellangrunden.

Från gränsröset **7** går fastighetskartans gräns drygt 1 km mot nord-nordväst till det rätvinkliga hörnet **10** med en mot väster förlängd gräns från Laga Skifte. Hörnet leder att en triangulär yta läggs till skiftet som därmed till formen liknar de övriga mera rektangulära skiftena.

Där gränsen, vid **8**, skär der mellersta skiftets norra gräns (som är från Laga Skifte) hittades ingen markering. Ej heller längre norrut där en ny gräns tillstöter från sydväst vid **9** eller vid det rätvinkliga hörnet.

a Nära den plats, **8** där Fastighetskartans gräns skär den äldre Laga Skifte gränsen mellan område **G** i norr och **A** i söder ligger en upplagd stensamling som liknar ett gränsröse. Den ligger väster om vägen och ses här mot sydost.

10 I det rätvinkliga gränshörnet hittades ingen markering. Det ligger öster intill stigen till Södersätra – som ses gå norrut till vänster i bakgrunden. Vid platsen ligger ett större stenblock där den gamla körvägen till Södersätra passerade (grön linje på kartan). Vägen kan fortfarande skönjas i terrängen som ett terränghak öster om stigen (framför stenblocket på bilden) och som en stenröjd hålväg väster om stigen (bilden nedtill, sett mot väster).

Vid nedre foten av en liten moränkulle ligger gränshörnet **11** markerat med ett regelrätt röse, här sett mot väster. visen är orienterad i nord-sydlig riktning. Den ganska breda sockeln är övermossad. Röset framträder tydligt i den stenfria släta nära omgivningen. Röset ligger på den nord-nordöstliga fortsättningen som går ända till den tidigare Häradsgränsen. Fortsätts gränslinjen mot syd-sydväst kommer man till en gränshörnpunkt på Laga Skifte kartan mellan område **G** och **A** som nu ligger på Rösjöskolans mark. Den sträckan på 1200 m är uppdelad i 3 avsnitt med gränsmarkeringarna **11**, **12** och **13**. Det ligger också i den västliga förlängningen av Laga Skifte gränsen mellan område **G** och **I** söder om Södersätra.

b Rest sten omgiven av mindre stenar intill ett större stenblock, sett mot sydost. Stenen ligger öster om en gångstig men passar varken in på fastighetskartans gräns (som ligger något mot väster) eller Laga Skiftes gränsen (som ligger något mot norr).

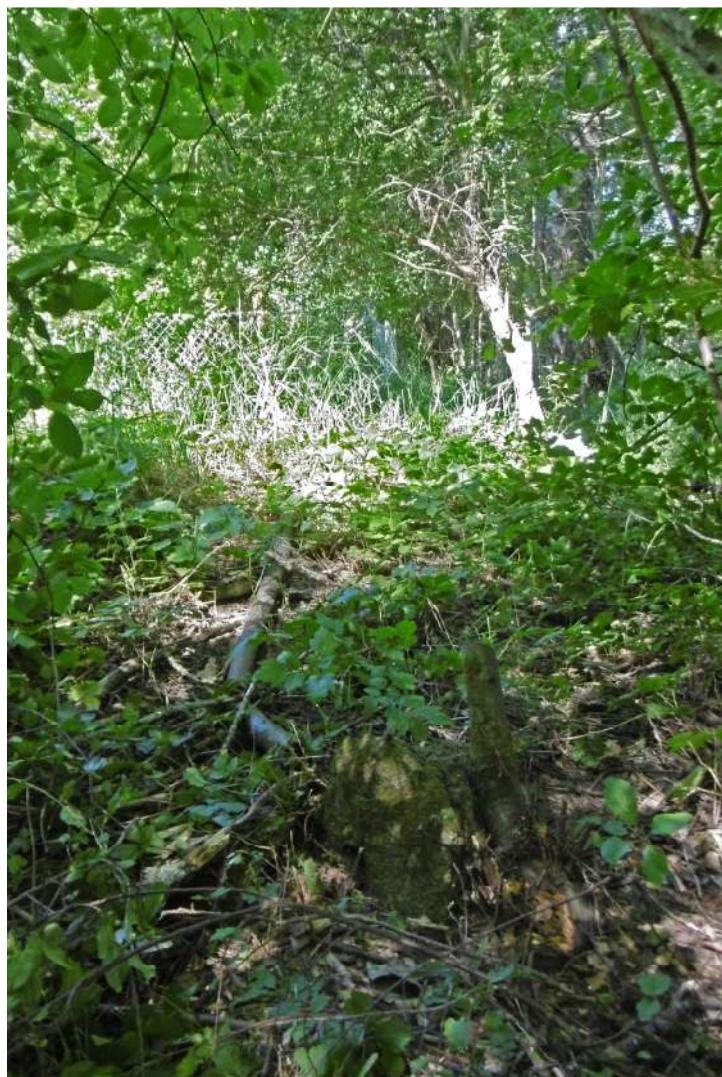
12 Från Södersätravägen och norrut avgränsar fastighetskartans gräns Södersätra småhusområde mot öster. Stakethörnet norr om vägen ligger antagligen vid ett tidigare gränsröse på ca 1/3 avstånd från Häradsgården på sträckan till gränshörnet på Laga Skifte kartan vid Rösjöskolan.

Söder om vägen följer gränsen den tidigare åkerkanten.

13 Anslutningen till den tidigare Häradsgården ligger väster om det gränsröse som sattes upp 1792 intill Fjätturens sydvästra vik (se kapitlet om Häradsgården mellan Fresta och Sollentuna, sida 53).

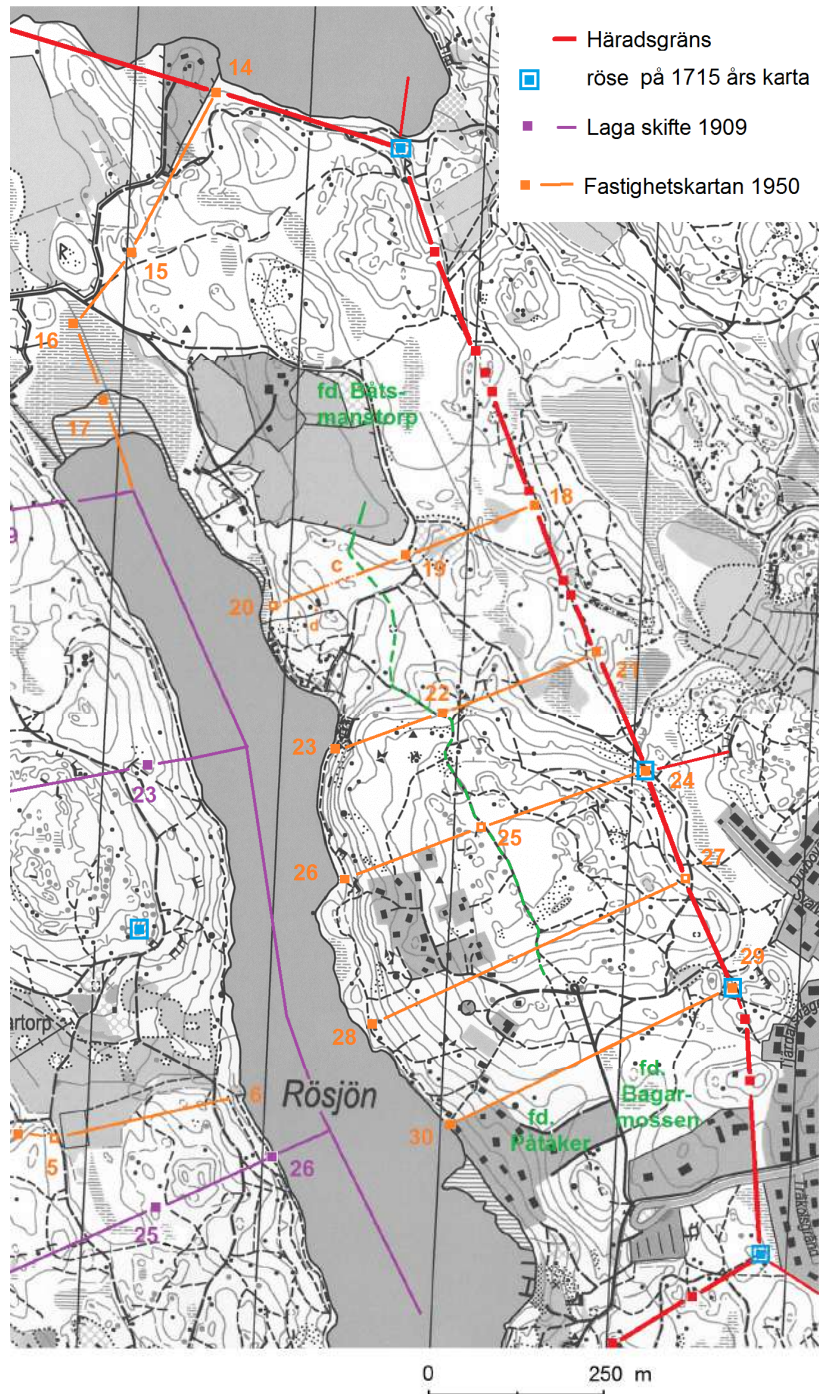
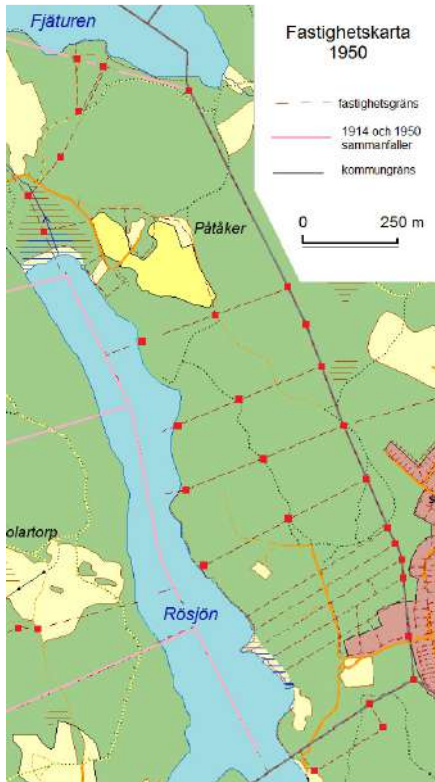
Alla småhustomter har efterhand fått trådstaket. Det nordöstliga hörnet av den nordöstliga tomten köptes i av kommunen i samband med Väsbystadens planering för att bredda Fjätturens strandskyddszon något. Det tidigare tomthörnet på fd Häradsgården kan skönjas i strandsnåren som en betongklump där det en gång satt ett gränsrör. I bakgrunden mot väster ses stakethörnet.

6. Fastighetskartan 1950 – öster om Rösjön och öster om ån mellan Fjäturen och Rösjön

Området I på kartan över Laga Skifte i början på 1900-talet delades upp i ett antal mindre tomter med början på 1930-talet. Dessa gränser finns redovisade på Fastighetskartan från 1950 och några av dem är fortfarande ägo gränser. På gränsen med hörnpunkter längs ån mellan Fjäturen och Rösjön har inga markeringar kunnat identifieras (ev. med undantag av hörnpunkt 16). De nya tomternas gränser ansluter till gränsmarkeringar utmed den tidigare Häradsgränsen i norr och öster. De många parallella gränserna till mindre tomter vid sydöstra delen av Rösjön har inte dokumenterats här, inte heller de mindre tomterna som kan ses på fastighetskartan från 1950 kring Påtåker.

Namnet *Påtåker* avser ett mindre torp som är markerat sydost om Rösjön på kartan över Edsbergs Säteri från 1715. (Platsen med odlingsmarkerna där det står Påtåker på fastighetskartan heter Edsvall).

Mellan det tidigare Båtsmanstorpets vid Edsvall och Påtåker längst i söder gick en knagglig körväg över berget öster om Rösjön. Den är delvis markerad som stig på fastighetskartan (grön på kartan ovan). 2016 grävdes en högspänningsledning ner skogsmarken öster om Rösjön. Den följer kommungränsen mellan Täby och Sollentuna fram till *Storrån*, där den avviker mot öster in i Täby.

14 Röset, här sett mot söder, ligger dold i grönskan nära stranden till Fjäturen på den tidigare Häradsgården. Sockeln är övermossad men fortfarande synlig. Visen hade börjat luta betänkligt men restes upp.

15 Ligger på en berghäll – det är ett 5-stenarör där visen, som är vält, är omgiven av 4 övermossade mindre stenar.

På platsen för gränshörn **16** på västsidan intill ån mellan Fjätturen och Rösjön ligger 4 stenblock på en annars stenfri yta. En rest mittsten kunde inte hittas. Här ses det förmodade gränsröset mot sydost – ån skimtar bakom aspstammen.

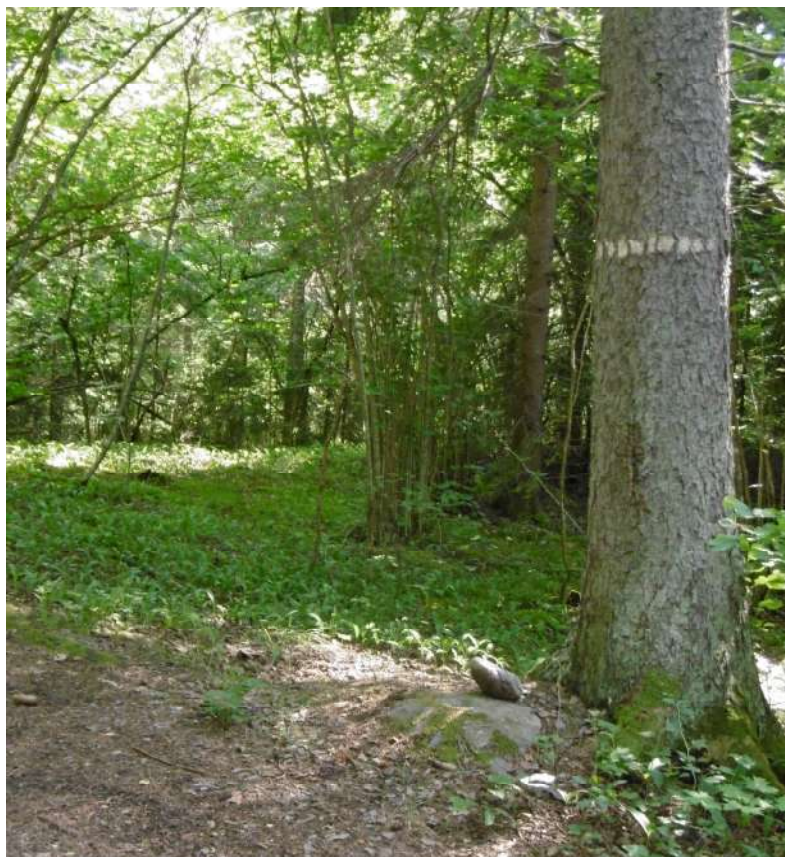
(Vid gränshörnet **17** hittades ingen markering).

18 Ca 30 m söder om gränsröset **11** på häradsgränsen ligger ett stenblock på gränslinjen. Det ses i förgrunden i gränsens rågång som mot bakgrunden fortsätter norrut.

(Gränsröset **11** ses snett till höger om det ringmarkerade trädet där terrängen blir aningen högre. Se också sida 29 i beskrivningen av Häradsgränsen mellan Sollentuna och Täby).

19 Där gränsen tvärrar Pättåkersvägen står en ringmärkt stor gran – något gränsrör eller röse kunde inte hittas i närheten.

Gränsen var en gång försedd med staket eller gärdsgård. På sträckan som är markerad med **c** på kartan kunde man 2017 fortfarande se en rad stolpar försedda med smidda järnspikar och nedsatta i rejäla stenfodrade stolphål. Här ses stolpraden mot öster.

20 Öster om stigen nära stranden till Rösjön står en ringmärkt gammal gran. Snett framför till höger ser man stålörret som markerar gränsen (ses mot nordost).

21 På östra sidan en liten hållkulle hittades det helt övertorvade gränsröset efter det att Sollentuna kommun märkt gränsen till det nya naturreservatet Rösjöskogen. Här ses kullen mot sydväst där en av stenarna målats röd. Den nya märkningen för naturreservatet ses på tallen till höger.

22 Från Båtsmanstorpet vid Edsvall gick en knagglig körväg söderut till Påtåker uppför sluttningen till Östra Rösjöberget. Den gamla vägen är stenröjd och på den östra sidan restes gränsröset – som här ses mot väster med vägen alldeles bakom.

23 Intill Rösjöns östra strand hittades gränsmarkeringen i en stenig sluttning – här sett mot söder.

24 På den tidigare Häradsgården låg en gång Storrån med 4 mindre rösen omkring. På platsen anlades en högspänningsledning varvid rån revs och sedan åter byggdes upp på sin tidigare plats.

25 På höjden intill gamla Påtakervägen ses ett järnrör som borrats in i ett litets stenblock. – här ses det mot väster med stigen alldeles bakom.

26 Intill Rösjöns östra strand hittades inget gränsrör – men stensamlingen intill den gamla granen kan ha varit gränsmarkerig, ses här mot norr.

27 På kommungränsen och den gamla häradsgränsen fanns en gränsmarkering med ett stålrör i marken. Det har hittats i samband med märkning av gränsen till naturreservatet och då försetts med en extra pinne. Ses mot nordväst.

Där gränsen passerar den gamla körvägen mellan båtsmanstorp i Edsvall och Påtåker hittades ingen gränsmarkering.

28 Här hittades ingen markering men reservatsgränsen är utsatt i terrängen med den sedvanliga vita ringen + snöflingan på granen i bakgrunden. Vid stenblocket hittades järntråd – en rest efter stängslet som en gång fanns här. Gränsen ses mot öster.

Närmare stranden till Rösjön intill en stig är gränsen markerad med en rödtoppad pinne – något gränsrör hittades inte. Här sett mot söder.

29 På den tidigare Häradsgården är ett präktigt röse uppsatt på en liten berghäll. Visen var vält och låg intill sockeln. Den har rest på sin plats igen. Här ser man röset mot nordost.

Där gränsen passerar den gamla körvägen mellan båtsmanstorpet i Edsvall och Påtåker har en högspänningsledning grävts ner - där hittades ingen gränsmarkering. I närheten ligger det som är kvar efter Bagarmossen - som noterades på kartan från 1715. Namnet visar att Bagare by i Sollentuna härad hade sina marker ända till öster om Rösjön - helt fram till Häradsgården.

30 Vid Rösjön är gränsen barrikaderad med PRIVAT skyltar - för att hindra folk från att spatsera vidare längs stranden.

Ogränsade rösen i Rösjöskogen

På två ställen hittades markeringar som liknar gränsmarkeringar – men där en ingen gräns är känd.

b ligger alldeles söder om skärningen mellan gränsen **G – I** från Laga skifte och gränslinjen mellan hörnpunkt **11** och **13** på Fastighetskartan. Bilden finns efter beskrivningen av gränshörn **11**.

d ligger söder om gränslinjen **18 – 20** på Fastighetskartan och ses på bilden till höger, mot norr. Den kan vara en markering till en tomt till den fritidsbebyggelse som fanns i området.

Tabell över dokumenterade gränsrösen i Rösjöskogen

<i>röse nr på orienteringskartorna</i>	<i>annan beteckning</i>	<i>röse typ</i>	<i>antal bilder</i>	<i>kommentar</i>
Skälbygränsen 1636 mot Norrsätra				
1			1	vid Snuggan
2		5-stena	1	
3		rest sten	1	intill bergkant
4		röserest	2	på berghäll
5		rivet röse	1	
6		rest sten	1	
7		rest sten	1	i odlingsröse eller stensättning
8		rest sten	1	i odlingsröse
9		rest sten	1	i stor stensättning
10		5-stena	1	

Laga skifte i Rösjöskogen (rösena 3 – 10 redovisas i kapitlet om Landsnoraskogen)				
1		rest stenskiva	1	övertorvad sockel
2		röserest	1	
11				vid Väsjön
12		rest sten	1	nu bortbyggt
13		stakethörn	1	
14		5 - stena	1	övertorvad sockel
15		5 - stena	1	övertorvad sockel
16		röse	1	visen är vält
17		5-stena	4	intill stensträng
18		5-stena	1	
19		5-stena	1	
20		5-stena riktad skiva	1	övermossad sockel
21		rest stenskiva	2	övermossad sockel
22		stensamling	1	intill metallrör
23		rest sten	1	
24		rest stenskiva	2	
25		5-stena	1	övermossad sockel
26		rest sten	1	
Fastighetskartan 1950 väster om Rösjön				
2		dikeshörn	1	vid gammal väg
3		rest sten intill väg	2	
4				
5		vinkeljärn	2	
6				inge synliga spår
7		rest stenskiva	2	övertorvad sockel
8				
9			1	stenblock vid gammal väg
a		stenblock	1	
10		stenblock	1	
11		5-stena	3	övermossad sockel
12		stakethörn	1	
13		cementstolpe	2	
Fastighetskartan 1950 öster om Rösjön				
14		5-stena	2	
15		litet röse	1	övermossad
16		röserest	2	
17				oåtkomlig
18		flat stenblock	1	
19		gränsmarkerad gran	3	
c		staketstolpar i trä	3	
20		järnrör	1	intill ringmärkt gran
21		rivet röse	1	
22		litet röse	1	intill gammal väg
23		rest sten i sluttning	1	
24		storrån, återuppbyggt		i samband med kraftledningsbygge
25		stålrör i stenblock	1	intill gammal väg / stig
26		röserest	1	nära stranden
27		stålrör	1	
28		rödmärkt träpinne	2	vid Rösjön
29		rest sten i bred sockel	1	
30		staket	1	
Ogränsade rösen i Rösjöskogen				
b		litet röse	1	
d		rest sten	1	troligen tomtmarkering

*Boken om Råån, Rör och Rösen
i södra Rösjökilen*

LANDSNORASKOGEN

Litet röse i södra sluttningen på Landsnoraberget

1 Gränstrakt Landsnoraskogen 1687-1950

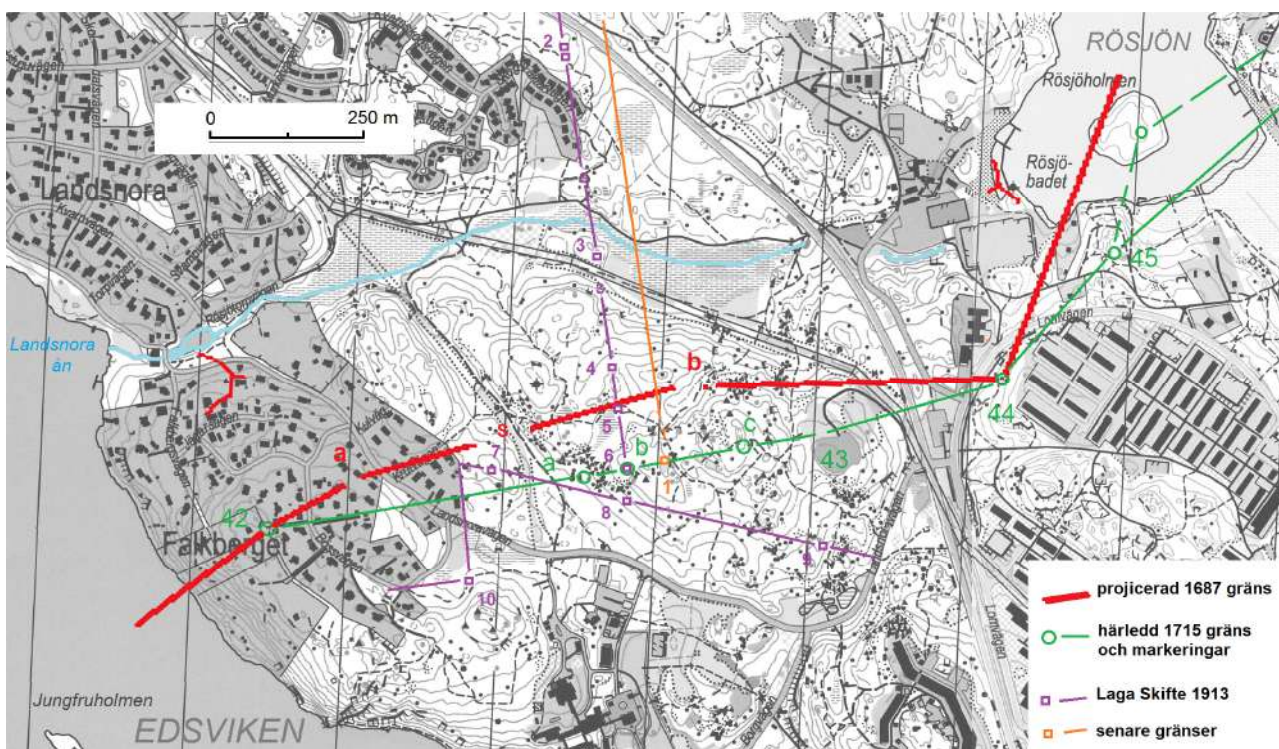
De höga bergen söder om Landsnoraåns dalgång är en påtaglig barriär, från Falkberget (på kartan från 1851 också kallad *Ufvensberg*) i väster till det höglänta området söder om Rösjön (kallat *Walbormesberg*) i öster. På kartan kan man se flera geografiska namn som inte längre används. Väsjön kallas *Wäs Sjön*, skogen öster om Rösjön är *Påtåkers Skogen* och den väster om Rösjön är *Sätra Skogen*. Vidare kan man se *Landsnoraskog* och vid nuvarande Kärrdal hette höjdområdet *Taborsberg*. Bland torpen nämns *Sätra* (Södersätra), *Nysätra* (vid Edsbergs sportfält), och *Kärrboda* (i Kärrdal).

På 1600-talet gick gränsen till Edsbergs gård över höjdryggen. Som brukligt var gränsen markerad i terrängen med rösen där gränsen ändrade riktning. Ofta beskrivs dessa rösen med sitt läge (på ett högt berg), utseende (en spetsig sten) och ibland också detaljerade mått i bråkdelar av alnar (1½ aln hög vise). Men på kartan från 1687 över *Edsbergs Gårdh* gjordes inga sådana noteringar för gränsrösen i Landsnoraskogen. På kartan till *Ägoafmätning 1715 över Edsbergs Säteri* har gränsen rätats ut något och det finns noteringar om gränsrösen. Den gränsen kan sedan ses på alla följande kartor fram till Laga Skifte 1913 – 14.

Den äldsta kartan från 1687 har en ganska skral geometri – den är mera en skiss, senare kartor är lite skrynkliga och bara lite skeva (1715 överst och 1812 mitten). Däremot har kartan till *Laga Skifte* 1913 en nära nutida noggrannhet och användes därför till att härleda var de olika gränshörnpunkterna ligger så att de kan projiceras på orienteringskartan. De tre kartorna över gränstrakten i Landsnoraskogen har roterats så att den långa raka gränssträckan söder om Landsnoraån blir parallell med kartans långsida och får samma längd på de tre senare kartorna. Kartorna har positionerats så att den högra hörnpunkten på den raka gränssträckan ligger utmed en vertikal linje.

Kartan till Laga Skifte har använts för att projicera 1715 års gräns på orienteringskartan. De förmodade gemensamma punkterna på 1687, 1715 och senare kartor har använts för att projicera 1687 års gräns på orienteringskartan. Markeringar för Landsnoraåns utlopp i Edsviken och inlopp från Rösjön har också markerats. Den senare hamnar rätt långt från de nuvarande läget och visar hur vanskligt det är att överföra informationen från de gamla kartorna till mera nutida.

2 Från Falkberget till Walbormesberget 1687 – 1715 och senare

42. Gränsröset på en gemensamma gränshörnpunkten på Falkberget har inte kunnat hittas. Sådär beskrivs det 1715 som nr 42: *Ett stort 5 stena Röör på ett höght bergh.* Området är starkt påverkat av tidigare sportstugebebyggelse och senare villabebyggelse. Ett gränsröse bör ju ligga så att det är sikt över berget till andra sidan Edsviken. Platsen som är den mest troliga ligger nära den nuvarande bebyggelsen. Den har härletts med hjälp av kartan från 1913 över Laga Skifte för Edsberg där den gamla gränsen fortfarande är i bruk. På bilden ses Falkbergets höjdrygg mot norr. Det stora röset låg i bakgrundens högra (östra) del. På kartan från 1687 är gränsen ritad så att den går över Jungfruholmen (bilden på föregående sida) och i öster går den över Rösjöholmen som båda är bra landmärken för en gräns.

Vid 1687 **a** är det bebyggelse där det mesta av naturen ändrats och eventuella gränsrösen ersatts av stålrör.

Ett mycket iögonfallande stenblock **S** ligger nära 1687 års gräns där den passerar sänkan mellan två berghöjder. Naturliga ensamliggande stenblock har ibland använts som landmärken för att lokalisera en gräns. Det gäller särskilt i stråk där gamla stigar går (och långt senare omvandlats till GC vägar). Här ses stenen mot SO.

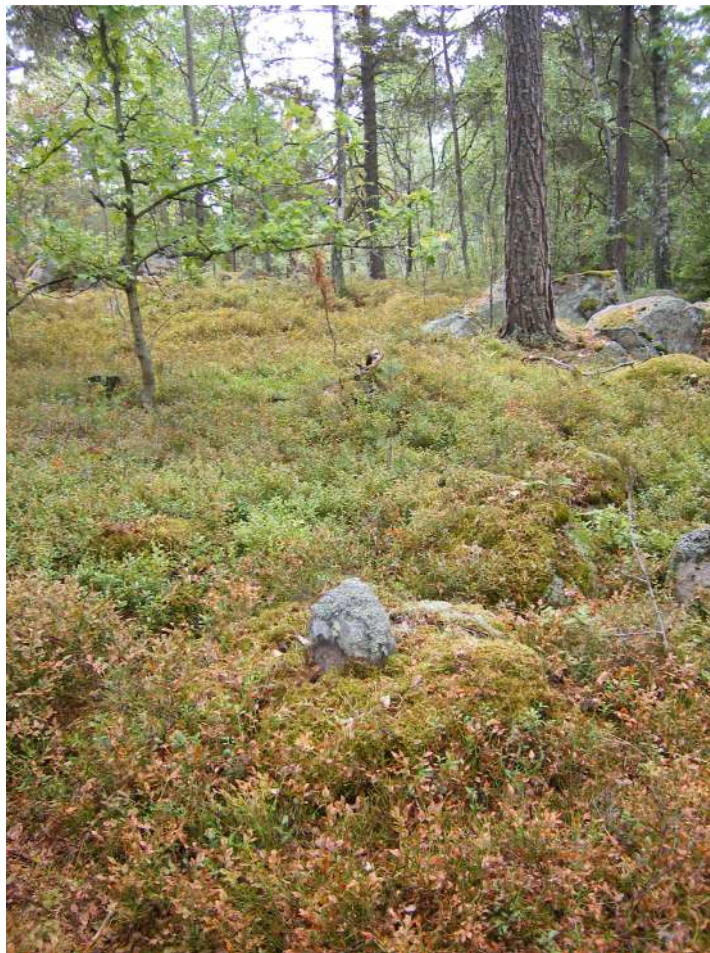
1687 **b.** I en sänka med ett utdikat långsmal kärr och intill en gammal stig som går över höjden genom Landsnoraskogen till Bergendal står ett gammalt gränsröse mycket nära den plats som projicerats från 1687 års karta. Kring visen som sticker upp ur mossan ligger en ring med stenar. Här ses den mot öster.

42a. På gränslinjen upptäcktes ett röse nedanför bergkanten öster om GC vägen. I gränsens riktning mot väster var flera stenar utlagda. Här ses röset mot väster.

42b. Ett välbyggt röse med en bred sockel som är helt övermossad. Röset beskrivs inte på 1715 års karta och har troligen tillkommit senare när en mot norr riktad gräns anslöts till den gamla bygränsen. (Där har samma gränsröse fått beteckningen **6**).

42c. På Bergendalsbergets högsta kulle, något söder om högsta punkten, ligger ett rivet röse. Visen ses i förgrunden. Intill mot söder är ett vindfälle. Röseresterna ligger på gränslinjen. Här sett mot söder.

Läget för gränsröset 1715-**43** hamnar på det berg som numera används som snötipp och upplag för kommunal gatuverksamhet. Röset beskrivs med:

En spitzig sten står löös på en steenröisia på ett högt berg.

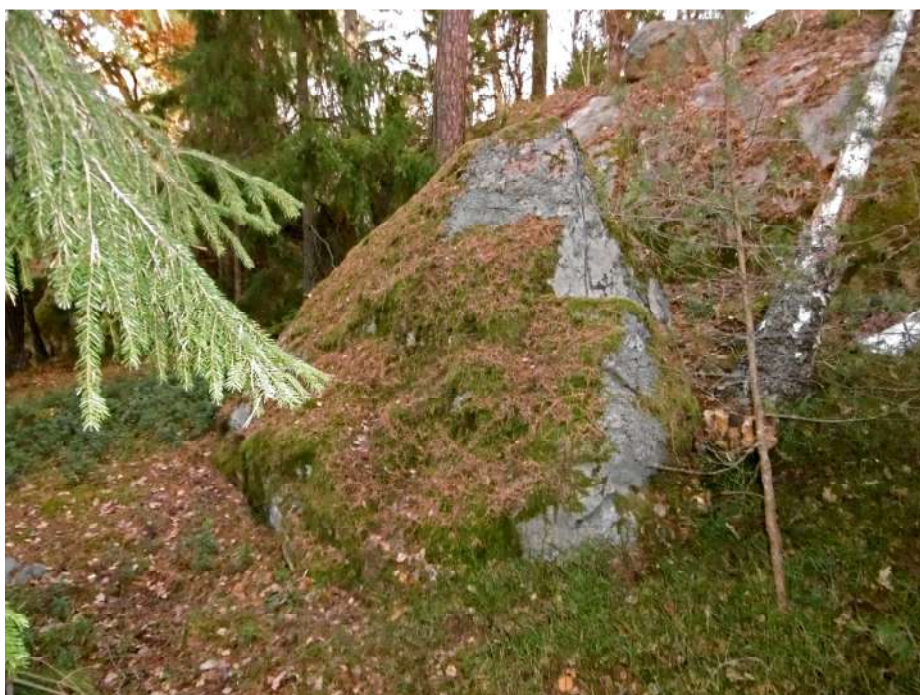
Snötippberghet har en storblockig sydbrant men är helt skoglöst på toppen.

44. Väster om Norra Kärrdal nedanför bergkanten hamnade gränshörnpunkten 1715-44 som beskrivs såhär:

En wacker hög spitzig och 3 kantig steen står wällfast bland andra stennar på ett högt berg wijsar med den ena kanten NO och den andra SSV.

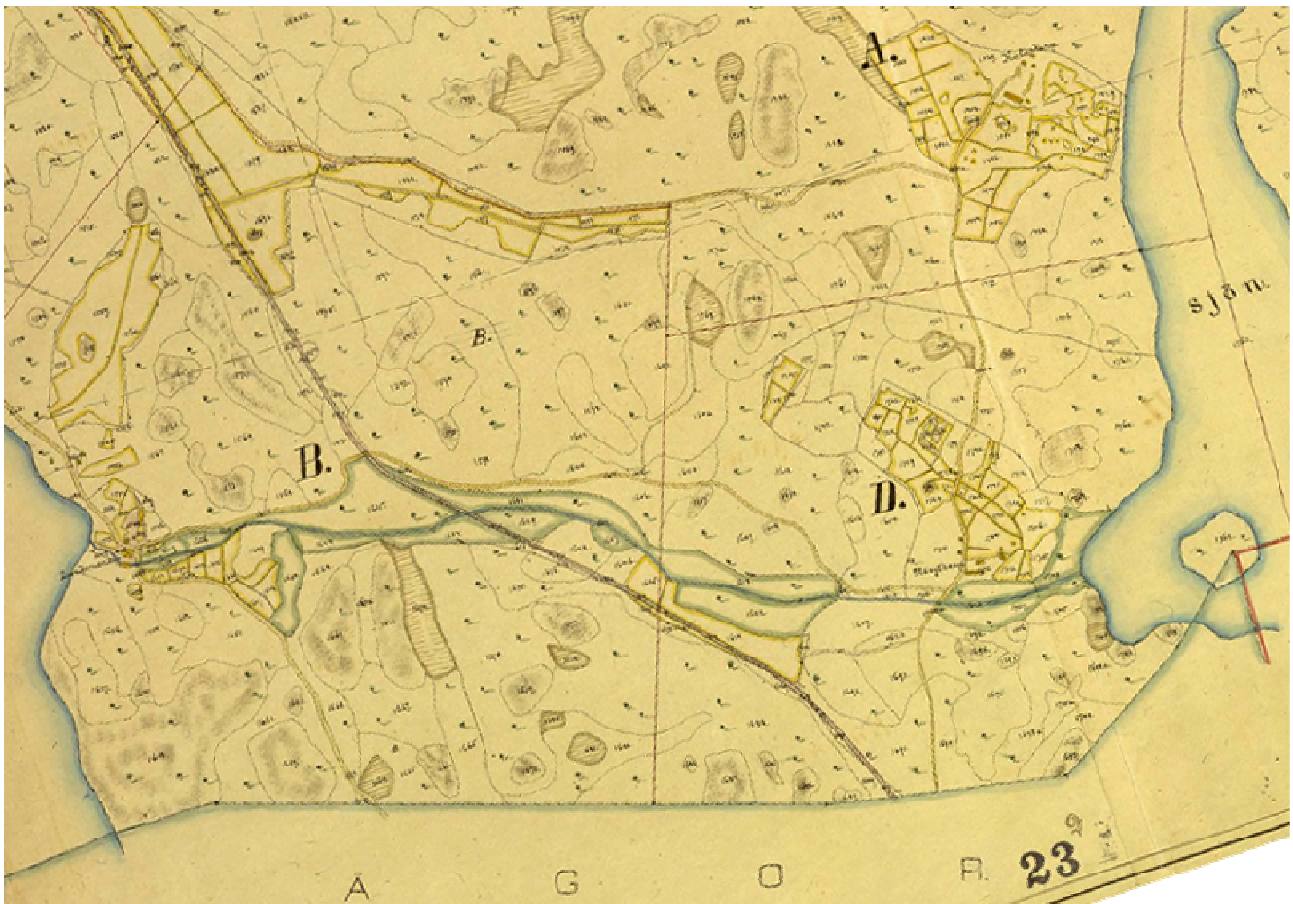
Kanten som ses i bilden stryker 30 – dvs mot nordost. Stenens baksida stryker mot SSV. I övrigt passar beskrivningen mycket bra och är det mest i ögonfallande bland stenblocken i närheten

45 *En spitzig steen står lös....*(resten är oläsligt) noterades det på kartan från 1715. Platsen är den bergudde som skjuter ut mot Rösjön. Att visen står lös betyder att den inte satts i ett röse eller på en sockel. Från platsen är det sikt mot Rösjöholmen.

3 Laga Skifte 1914, gräns mellan skifte B och D

En del av kartan till Laga Skifte för Edsberg från 1913 är roterad på samma sätt som de andra karutsnitten över Landsnoraskogen. Gränsen mellan skiftena B och D är markerad i terrängen med flera rösen med början vid gamla vägen till Kolartorp i norr. Här dokumenteras hela sträckningen från norr mot söder.

1 . Nedsjunkt i diket inpå södra sidan intill gamla vägen till Kolartorps hittades stenskivan till gränsröset där skiftet B har ett gränshörn mot skifte A.

2. På en höjd söder om Danderyds-
vägen fanns en markering för två
närbeliggande gränsrösen på orien-
teringskartan från 1973. Här ansluter
det nordvästra hörnet till skifte D.
Rösen är rivna och bara några stenar
låg i behåll vid gränshörnet som också
var markerat med ett vinkeljärn.

Gränsen tvärrör den gamla vägen till
Rösjötorp, som går lite längre norrut än
den nuvarande GC vägen. På sådana
platser brukar gränsmarkeringar
placeras – men där finns bara några
större stenblock på södra sidan av vägen
(i förgrunden), sett mot söder.

På en berghäll söder om Landsnoraån är gränsen markerad med ett vinkeljärn, på bilden sett mot sydost.

3. Ett tiotal meter i den riktningen hittades resterna efter ett gränsröse med en stor stenskiva till visen.

Gränsen går sedan söderut upp för Bergendalsberget. I sluttningen står ett stort stenblock som balanserar på en berghylla. Sådan landmärken brukar förr anlitas för att karakterisera gränser. Här ses det mot öster.

4. Upp i sluttningen nordliga utlöpare hade ett prydligt röse rests på gränsen, här ses det mot syd. Sockeln är helt överväxt med blåbärsris.

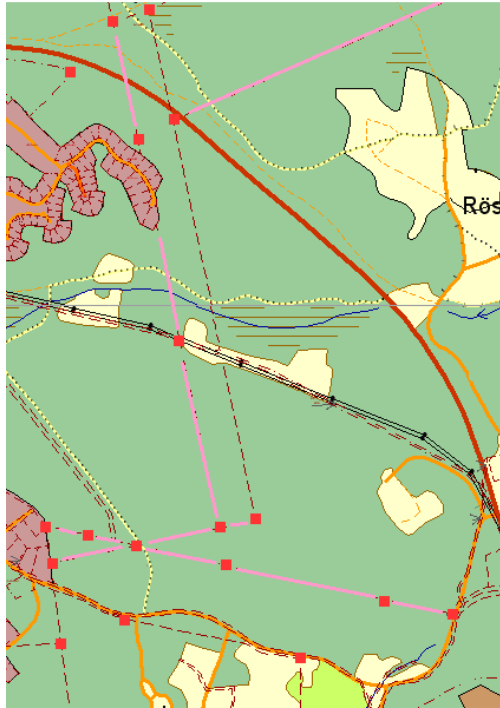
5. Röse på en nedsjunken sockel intill en gammal stig mellan Landsnora och Bergendal intill ett kärr. Stigen och röses ses mot väster. Rösets vise är som brukligt orienterad i gränsens riktning.

Tre meter söder om röset – till vänster om granen i bilden – var ett trekantigt stolphål placerat med stenar nedsatta i marken.

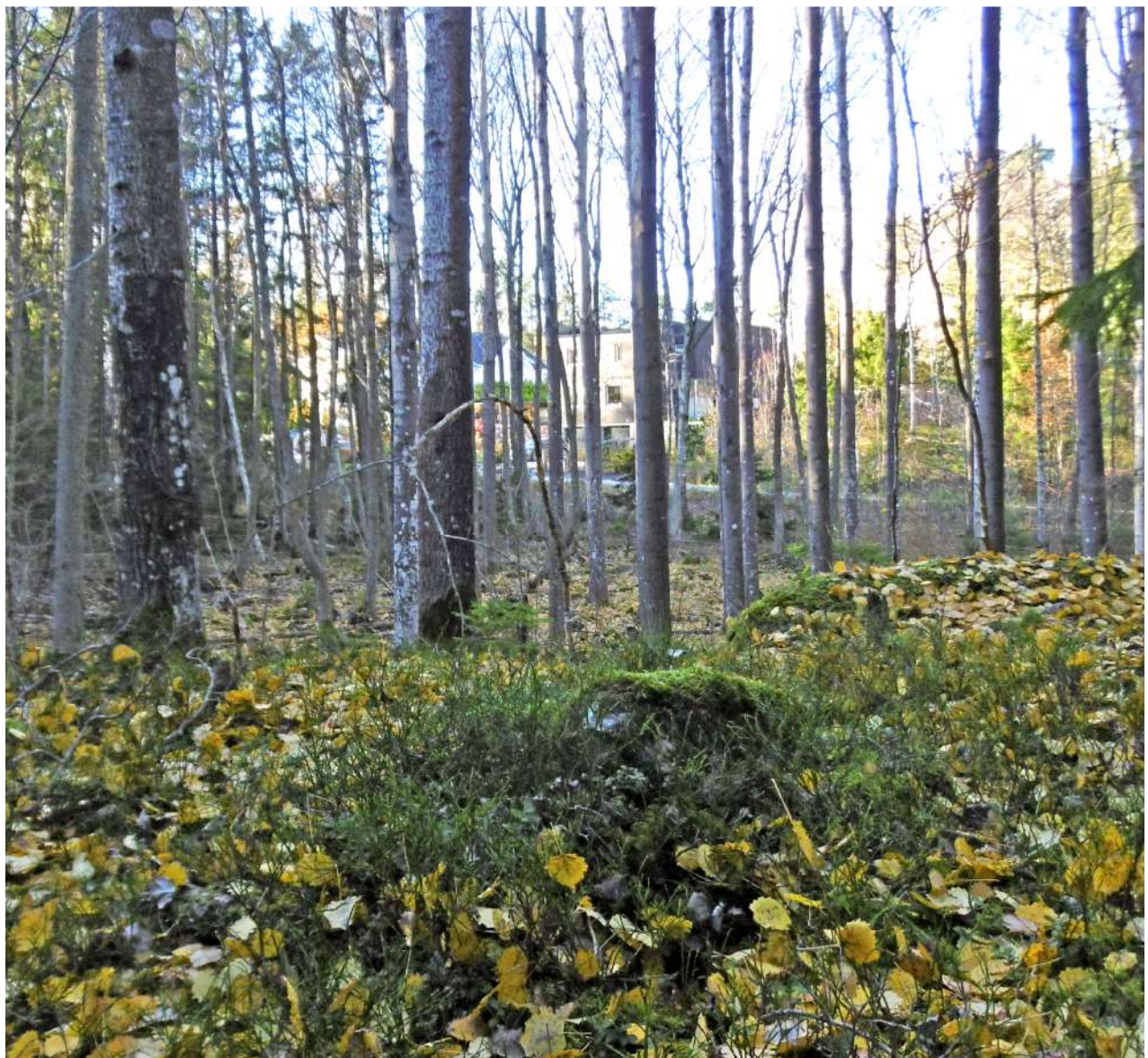
6. Skiftet B på Laga skiftets karta från 1913 slutar i söder mot den gamla gränsen från 1715. Där har en bred sockel byggts för ett vackert röse med en oriktad vise isatt. Här ses det mot sydost.

4 Fastighetskartan 1950

På Fastighetskartan från 1950 ses ett antal gränser i trakten norr och nordväst om Bergendal. Där dessa går i skogsmark kan man fortfarande se gränsmarkeringarna. Nära bebyggelsen är de ofta ersatta med annat än gammaldags rösen.

10. Gränshörnet i kartans nedre vänstra hörn återfinns i terrängen bredvid ett kärrstråk på en liten höjd och intill en gammal stig. En större sten ligger på en bred sockel. Här ses det mot väster, med bebyggelsen i sydöstra Landsnora som skymtar i bakgrunden.

På Fastighetskartan från 1950 finns också ett parallellt skifte markerat ca 60 m öster om gränsen mellan skiftena B och D från Laga Skiftet. Skiftets södra anslutning till 1715 års gräns hittades med ledning av en gran med gul ringmarkering (till höger på stammen i höjd med stenblockets överkant) som stod intill en gammal stig. Gränsen går via stenblocket östra (vänstra) sida till foten av höjden i bakgrunden.

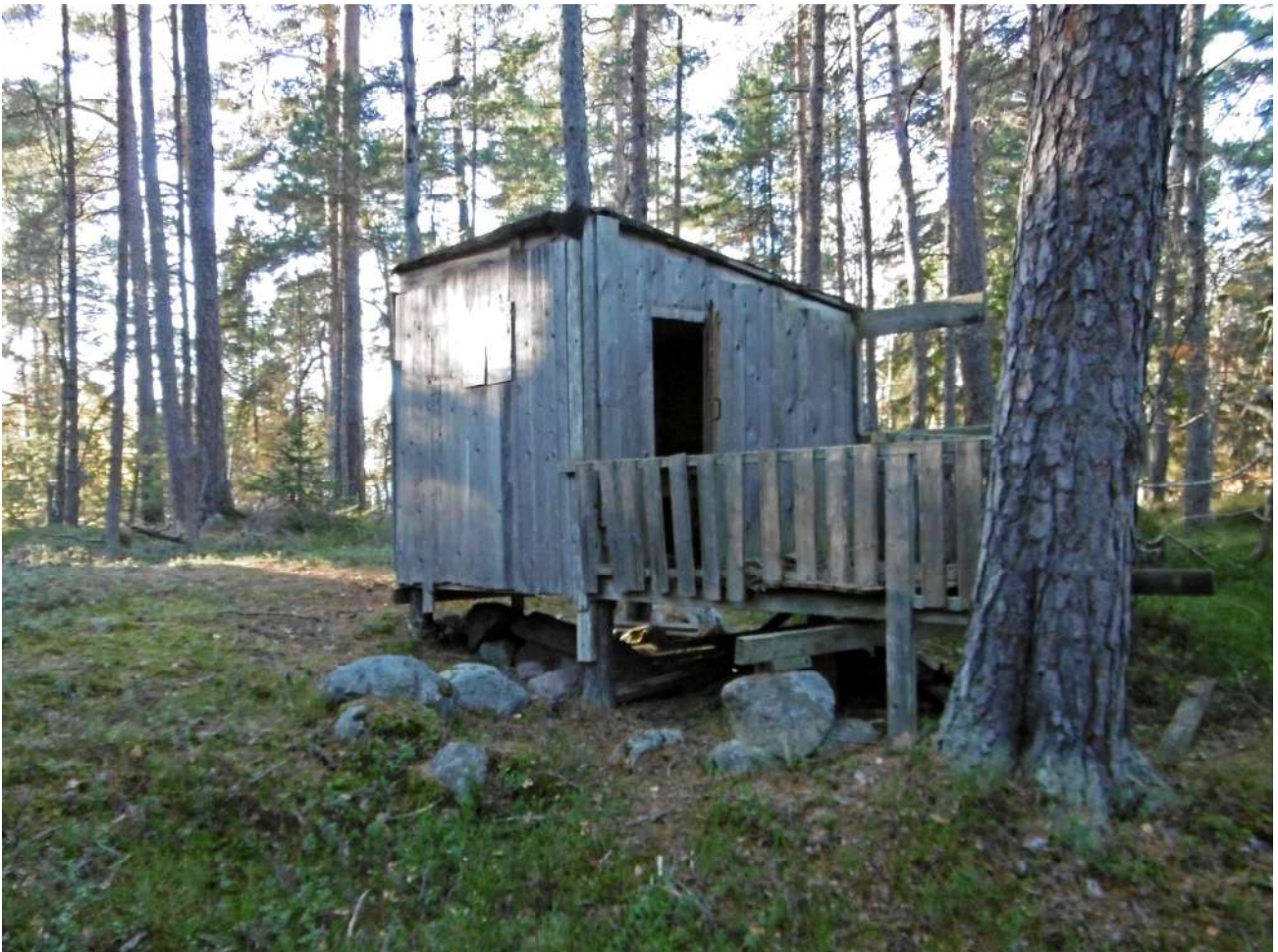
1. Nedanför bergkanten står en rest sten bland några stenblock.

5 Gräns norr om Bergendal 1950

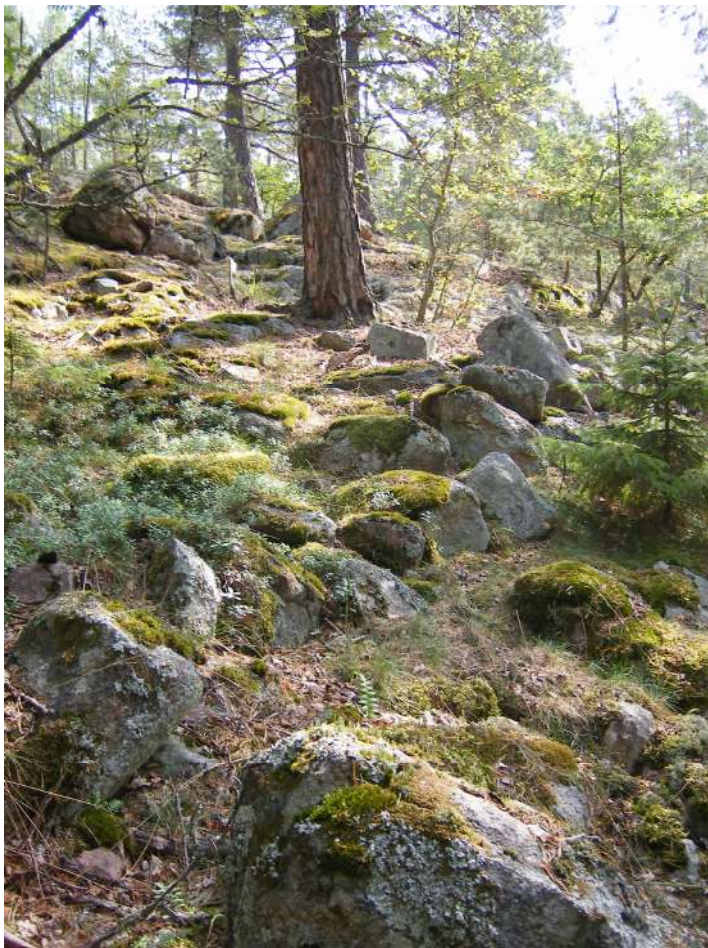
Norr om Bergendal finns en äldre gräns mellan bebyggelsen vid Landsnora och Landsnoravägen i öster. Den är markerad med flera gränsrösen. Längs en del av den har ett staket funnits som nedtill tätats med stenar som nu bildar en stensträng. Rösena var markerade på en äldre orienteringskarta från 1973. Gränsen har fortlevt till ekonomiska kartan 1950.

Vid bebyggelsekanten i Landsnora hittades ingen markering till den gamla gränsen. På bergtoppen alldeles öster om tomterna där rösemarkeringen 1973 är belägen hittades en fin koja. Rester av röset (**7**) kunde ses band annat den ganska stora stenskivan som en gång var vise. En del stenar hade använts till uppallningen av verandans golv.

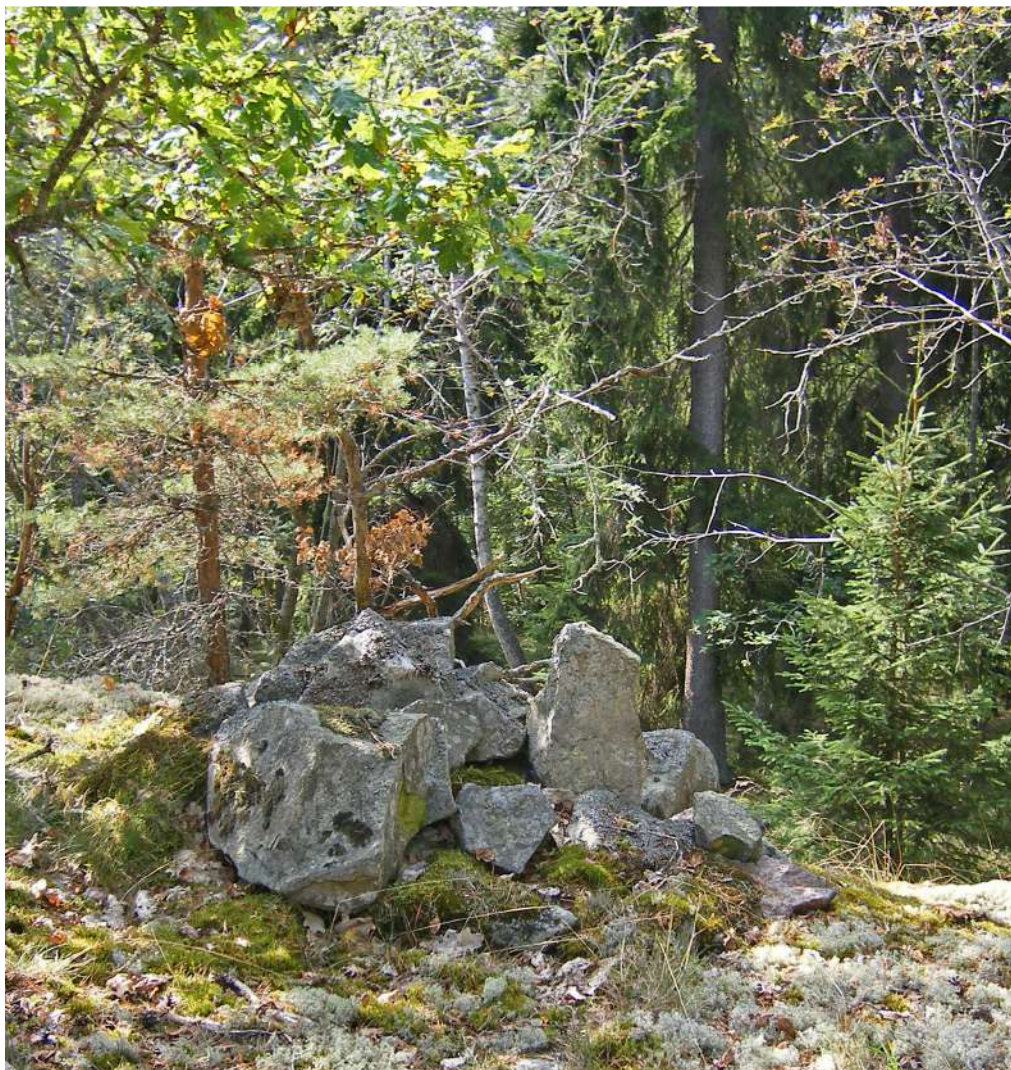

Där gränsen tvärrar GC vägen till Edsberg hittades ingen markering.

Ungefär 20 m väster om gränsens mittpunkt, där ett röse var rest, påträffades en sträng med utlagda stenar, som här ses mot öster.

Mitt på gränssträckan är ett röse (8) rest med stenskivan orienterad i gränsens riktning.

Ungefär 50 meter öster om gränsröset fortsätter markeringarna med stenhögar med 4 meter mellanrum och stolpjärn fästa i berget, här sett mot öster.

Det tredje och östra gränsröset (9) som var markerat på 1973-års orienteringskarta ligger på en berghylla väster intill fornstigen mellan Rösjönoret och Sjöberg. Vid Landsnoravägen hittades ingen gränsmarkering.

Tabell över dokumenterade gränsrösen i Landsnoraskogen

<i>röse nr på orienteringskartorna</i>	<i>annan beteckning</i>	<i>röse typ</i>	<i>antal bilder</i>	<i>kommentar</i>
Gränstrakt Landsnoraskogen				
42			6	Falkbergssadeln – inte ens en röserest kunde hittas
43			2	snötippssberget
a		5-stena	1	
b		rest sten i sockel	2	övermossad sockel
c		ev. rester efter ett röse	1	
44		stort stenblock	3	
45		rest sten	2	omgiven av två mindre
a				bortbyggd
b		rest sten	2	på otydlig sockel
Laga skifte i Landsnoraskogen				
1		rest stenskiva	1	intill gammal väg i Rösjöskogen
2		rösesockel	2	visen saknas
3		rivet röse	1	
4		5-stena	1	övermossad sockel
5		5-stena	1	övertorvad sockel
6	a	rest sten i sockel	3	övermossad sockel
7		rester efter röse	4	intill koja på bergtopp
8		rest stenskiva i sockel	3	
9		rest sten	2	
10		stenblock i sockel	2	övermossad sockel
Gränser på fastighetskartan 1950				
1		rest sten	1	
2		dikeshörn	1	i Rösjöskogen

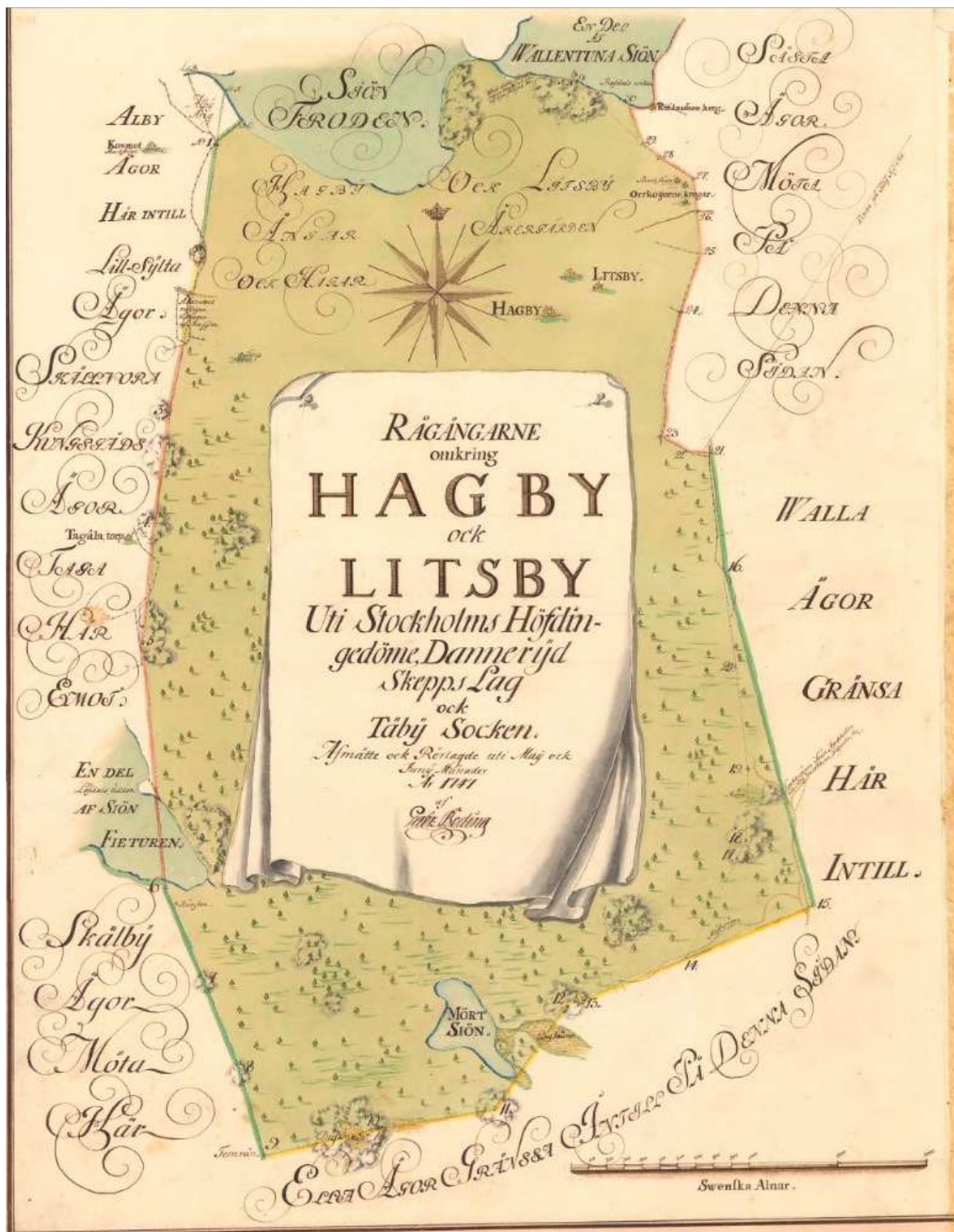
*Boken om Råån, Rör och Rösen
i södra Rösjökilen*

HAGBYSKOGEN

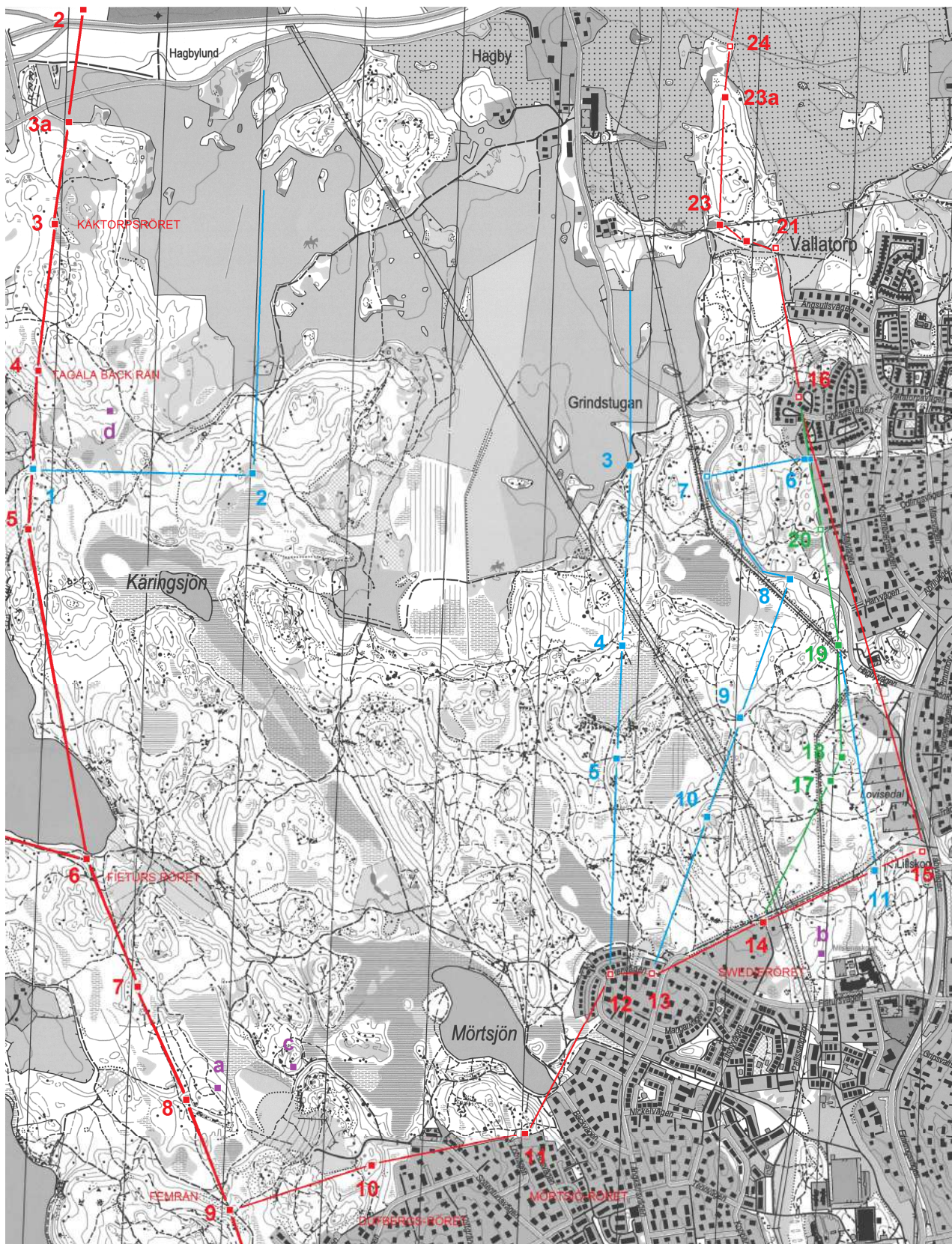
5-stena rå i hagmarken väster om Valla

1 Hagby – Litsby gränsöversyn 1746

Hagby omges av Wallentuna Siön, och Siön Froden i norr, Alby Ägor, Lill-Sylta Ägor och Skällnora Kungsgårds Ägor i väster, Skälby Ägor och Ella Ägor i söder samt Walla Ägor och Såsta Ägor i öster. 1746 gjordes en gränsöversyn – dess inledande del finns citerad i det norra och en del av det mellersta avsnittet över häradsgården till Danderyds skeppslag, fram till **Femrån** – gränsröset nr 9 på kartan från 1747 i Hagby Ägors sydvästra hörn. Även Siön Fieturen och Mört Siön kan sägas vara en del av gränstrakterna runt Hagby.

Här fortsätter dokumentationen med vad som skrivs och vad som ännu kan ses av gränsmarkeringarna från Femrån och österut runt Hagbys ägor. Vid Laga skifte 1865 – 66 för Hagby och 1852 för Litsby tillkommer några gränser, men i stort sett har den gamla gränsen från tiden före 1747 bibehållits oförändrat till nu. Kring bebyggelsen i Skarpäng nära Mörtsjön och vid Vallatorp i nordöstra delen har de gamla gränserna byggts över och nya har tillkommit mot skogs- och odlingsmarkerna i dessa båda områden.

Gränsen runt Hagby och Litsby från kartan 1747 visas med röda linjer på kartan och med samma nummer som de har på den kartan och tillhörande gränsbeskrivning. Gränsmarkeringarna har projicerats på en orienteringskarta för att sedan spåras i terrängen. Den gröna versionen av gränsen beskrivs som en *twistighet* i protokollet till rågångsbeskrivningen. Till beskrivningen av rösenas citeras texten från 1747 års protokoll. Rösenas **12 13 15 16** är bortbyggda – där har nya gränser mot Hagbys skogsmarker lagts utanför bebyggelsen. Gränshörnen **20, 21** och **24** är omöjliga att forska efter på grund av trädgårdsdumpning (vid **20**) och täta slånärsnår.

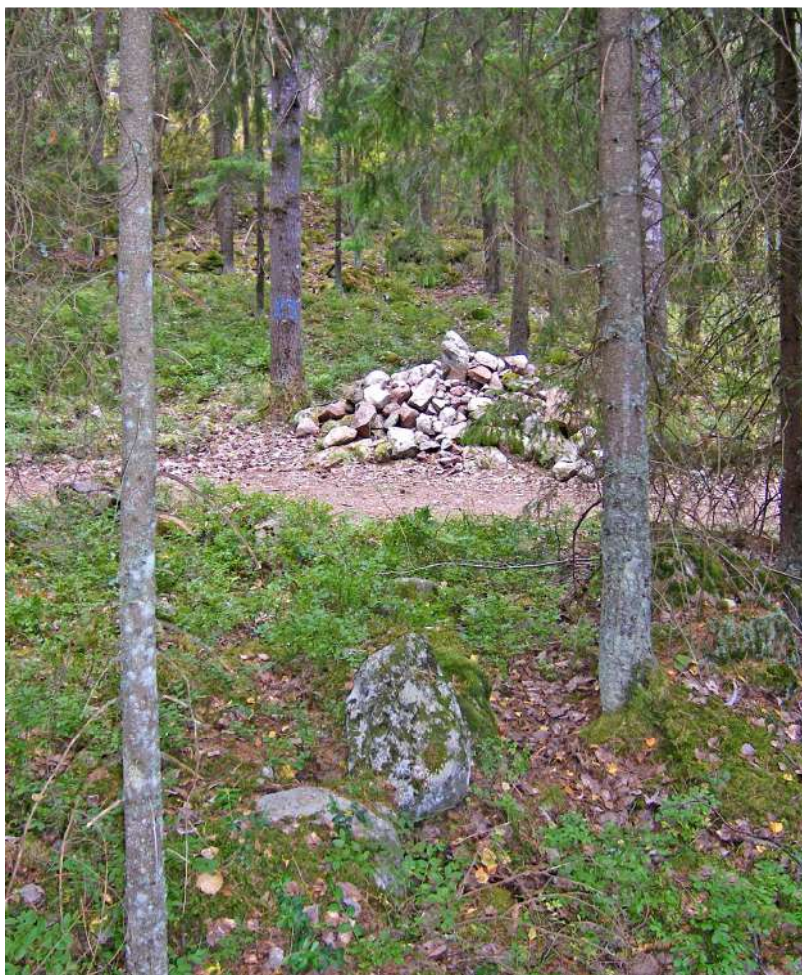
Båa linjer representerar nya gränser som tillkommit i samband med Laga skifte. Två prima gränsrösen, **a** öster om röse **8**, och **b** nordväst om Milstenskolan, har hittats i skogen – men någon gräns saknas kunskap om.

9 Femrån – ett av flera rösen med eget namn. Övre bilden visar röset 2016 mot norr, när det byggts upp igen efter nedgrävningen av kraftledningen genom Rösjökilen. Bilden nedtill visar huvudröset och det östra biröset sett mot väster, året innan. Den östra utliggaren i riktningen mot *Dufbergs röret* ses i förgrunden.

Så här beskrivs röset 1747:

9. Femrån, wharest 4 stenar woro uppsatte uti särskildte rösor, 6 alnar ifrån hiertestenen, dock war ingen af dem tienlig wharken till denna inkommande eller den emellan Hagby ock Ella utgående Linea; Därföre upsattes en ny hiertesten, af 1 3/4 alnars länd ock nedmurades öfwer hälften i en rösa, wisande med sin öfwersta skarpa kant N.N.W. lineen utföre till N° 8. Sex alnar ifrån denna utsattes i en särskild rösa, med en ifrån hiertstenen utlagd stenbro, wisande samma Linea till N° 8. Äfwen upsattes på samma sätt en utliggare som viser Lineen till Dufbergs röret; men de andre 2^{nne} blefwo orörde som de varit. Här slutas Skälbö ägor ock sträcker sig Lineen österut emellan Hagby ock Ella, som hörer till Näsby Sätessgård, Riks Rådet Högwälborne Herr Grefwe Meyrfeldt tillhörig, på hwars vägnar Hr Camereraren Widing ock Inspektoren på Näsby Joh. Netsert komma tillstädes. Ock upgiks Lineen 623 al till 10.

10 Dufbergs-röret sett mot nordost. Ett stort bygge som ersatte en äldre och avsevärt mindre tydlig markering. Såhär beskrivs det 1747:

Dufbergs-röret, hwarest på berget logo 5 kullriga stenar; Men blef nu ett nytt 5 stena rör uppsatt, omskoladt med en stenbro i korswis ifrån hiertestenen till utelligarne, af whilka den wästre ock norre wisa till Femrån, men den östre ock södre 704 al till 11.

11 Platsen för *Mörtsjöröret* på det höga berget sydväst om Mörtsjön – sett mot syd. Fastigheten har utvidgats mot norr över den gamla gränsen som går längs staketet till vänster i bilden. Sär sägs det 1747:

Mörtsjö-röret, uppå ett högt berg, sydwäst ifrån södra wiken af Mörtsjön. Här blef äfwen ett nytt 5stena rör upprättadt ock wäl fastmuradt i en stenrösa. Här ifrån går lineen vidare tätt inwid watubrynen af bemälte siövik öfwer en bake samt Långkärret 765 alnar till N° 12.

På den ekonomiska kartan från 1980 ser man hur en ny fastighetsgräns har dragits från *Mörtsjöröret* runt den blivande bebyggelsen i Skarpäng.

12. På en flat bergbacke, wharest lågo 5 kullrige stenar med måse öfwerwäxte. Här upsattes ett 5stena rör af samma beskaffenhet med det förra, ock 80 al längre åt öster wid N. 13.

13. Lågo 5 stora stenar tillhopa lagde utan wisning, i hwilkas ställe upsattes ett stort 5 stena rör, kwars hiertesten är 2 alnar hög, smal upåt med en skroflig spets, som tillika med den wästre ock norre sidostenen wiser till N° 12, ock de andere 2^{nne} wisa Lineen 620 al till 14.

14 Platsen, sett mot sydväst längs den gamla gränsen, där *Swedieröret* har legat är fortfarande hörnpunkt i en fastighetsgräns. En vattenledning och en gångstig har dragits söderut genom berghällen. I gränsens fortsättning mot nordost ser man utlagda stenblock som kan ha varit byggstenarna till röset som beskrivs såhär:

14. Swedieröret, som är en tunn sten emellan 4 á 5 stora stenar, wäl fastskoladt på ett litet berg, lutar något mot väster ock står en god half aln öfwer skolningen. Är äfwen ½ aln bred ock 4 tum tiock, med en skarp kant som wiser emot fullt Norr. Emot S.t.W. Har han äfwen en skarp kant, samt en annan emot öster, hwilken är något slädare än de andre.

Alt härintill blef Rågatorne upphuggne, så att man ifrån det ena röret kan se till det andra;

Men här yppades en twistighet....

Twistigheten som framkom vid *Swedieröret* beskrivs vidare i texten till N^o **14**, **20** och **16**:

Men här yppades en twistighet. i det att Hr Ingenieuren Thorslund å Litsbys sida, wille följa denna Linea åt, ända fram öfwer Landsvägen, i anledning af ofwan nämnde Landtmätaren Ansanders Charta.... Häremot påstod Camereraren Widing, i anledning af framl Insp Brauns Charta öfwer Walla af år 1724, att Walla ägor taga emot wid Swedieröret N° 14, ock will således gå derifrån till No 1718, 19, 20. Ock ändte till N° 16, om hwilket ställe de å ömse sidor komme öfwerends.

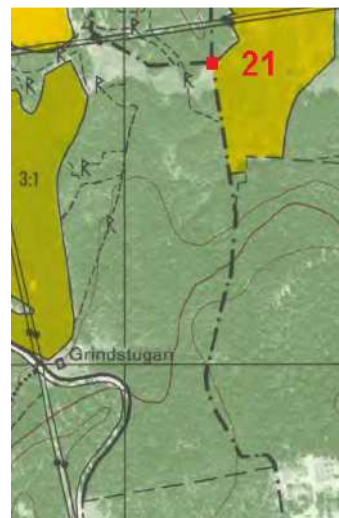
Lösningen blev en gräns med en hörnpunkt **15** intill landsvägen i gränsens riktning längre österut. Den versionen verkar ha övergivits senast i samband med Laga skifte på mitten av 1800-talet då den i stället lagts på en punkt **11** som ger en rak gräns ända till hörnpunkt **21** vid Vallatorp. Om röset **15** skrivs det såhär:

15. En stadig sten, en aln hög ock mäst så bred nedtill, något smalare upp, ock ½ qwarter tiock wiser med sina bägge flata sidor S.W. ock N.O. På sidorne omkring honom ligga 4 stora stenar i oordning ock utan wisning. Härifrån will han vidare gå i N.N.W. till N.16,

Röset **16** ligger i bebyggt område vid Vallatorp där en ny fastighetsgräns mot Hagby och Litsby skogsmark har lagts längre mot väster. På den ekonomiska kartan från 1981 ser man utbuktningen – röset låg öster om Grindstugan. Såhär beskrivs det 1747:

16. Hwarest står en 3 qwartern hög sten, fastskoladt med någre andre stenar, öster om Litsbys hage på slutningen af en backe. Häremot påstod Camereraren Widing, i anledning af framl Insp Brauns Charta öfwer Walla af år 1724, att Walla ägor taga emot wid Swedieröret N° 14, ock will således gå derifrån till 17.

Den gräns som föreslogs av *Camereraren Widing* är svagare markerad på kartan från 1747. Hörnpunkterna har nummer **17** – **20**. På orienteringskartan är de markerade med gröna linjer och symboler. Både punkt **19** och **20** ligger på den nyare raka versionen av gränsen. Flera av de gamla rösen kunde hittas i terrängen.

(Kommentar – vid punkt **11** påträffades en stensamling som mycket påminner om beskrivningen till punkt **15** - se senare text).

17 En 4kantig sten, mäst $\frac{3}{4}$ aln hög ock $1\frac{1}{2}$ qwart bred på hwar sida. Dess 4 hörn wisa diagonaliter N.t.W O.t.N. ock W.t.S. Har ingen annan skolning, än några stenar, som ligga omkring honom förströdde. Här ifrån till 18.

På övre bilden ses platsen för röse **17** – typiskt en lite jämnare markyta där markeringen kan ses tydligare. Under granen i mellangrunden skymtar den omtalade fyrkantiga stenen. I förgrunden ses de spridda stenar som en gång omgav den. Bland dessa har gatstenar av omisskännlig modern typ placerats. Stenen har åter placerats i sin otydliga skolning och riktats så att *diagonaliterna* passar med de angivna. På nedre bilden ses röset mot väster.

18. En liten 3kantig sten, ½ aln hög ock ¼ bred på hwar sida, omskolad i en liten rösa på ett berg. Den ena kanten visar emot S.t.W den andre N.t.W. ock den 3die N.O.t.O. På norra sidan några alnar ifrån sielfwa rösan, ligga åtskillige stenar omkringströdde på berget. Sedan härifrån till 19.

Den lilla trekantiga stenen var ett av stenblocken på platsen för röse **18** som här ses mot öster. Mot norr (vänster i bilden) ses de omkringströdda stenarna. Under stenen ligger upplagda mindre stenar som sockel. Stenen har vänts med sin trekantiga sida uppåt och riktats in efter beskrivningen.

19. En stor jordfast sten, med 5 små kullrige stenar ofwan uppå. Widare till 20.

19. En sådan gränsmarkering borde ju vara enkel att hitta. Men några upplagda kullriga stenar finns inte på de jordfasta stenar med en någorlunda plan yta att lägga stenar på.

Däremot hittades ett stenblock med ett inborrat järnrör och bredvid det ett block där upplagda stenar kan få plats. Nedanför fanns också flera mindre stenblock.

20. En tunn sten, ½ aln hög öfwer skolningen, står wäl fast uti en liten backe. Ock ändte till N° 16, om hwilket ställe de å ömse sidor komme öfwerends.

21. Fem kullrige stenar, som ligga lösa i gräswallen bredvid en jordfast sten, in uti Walla slätterhage. Här taga Såsta ägor wid.

Dessa båda gränsmarketringar kunde inte återfinnas. Platsen för röse **20** var helt fördärvad av trädgårdsdumpning och vid gränshörnet **21** växte täta slånbarsnår.

Röse **22** i Litsby Hage, mot NV.

22. En liten 4kantig sten, wäl fastskolad i backen, innom Litsby hages gärdesgård.

23. Fem stycken något stora oskaplige stenar utan wisning.

Röse **23** sett mot SV

23a I skogsmarken som sträcker sig norrut från gränshörnen 21 – 23 följer gränsen höjdryggen mot norr. Där påträffades en stensamling som lagts i gränsens riktning med en rest sten (i förgrunden), här sett mot norr.

24. fem stenar wid gärdesgårdshörnet, hållas för 5stena rör.

På platsen för gränshörn **24** växte slån bärsnåren täta. De följande gränsmarkeringarna fram till Vallentunasjön har inte följts upp i terrängen. Beskrivningarna är heller inte särskilt karakteristiska.

25. Gärdesgårdshörnet, som skiljer Litsbys äng ifrån Walla. Der äro inga stenar.

26. Någre ordentlige stenar, wid vägen på Dikesrenen i gårdet, hållas för 5stena rör.

27. Fem kullrige stenar tätt tillsammans lagde wid wintervägen.

28. Fem stenar liggande i gräswallen nedsunkne, af hwilka den medlerste är 3 qwart lång med en flat sida ock en skarp kant, dock utan wisning.

29. Fem stenar uti gräswallen emellan bergen, utan ordning ock wisning.

30. Är ett ställe wid stranden uti Räfdals wiken, som på Insp. Brauns Charta öfwer Såsta, twifwelaktigt utsättes för ändeskillnad emellan Litsbys och Såsta, emedan der finnes ingen sten eller säkert märcke. Somlige åter berätta, att ändeskillnaden skal wara wid

31. En Ek, som står wid Siöstranden under berget; men med lika owisshet.

Gränsöversynen 1747 resulterade i förnyelse av gamla gränsmärken – särskilt i den östra delen av gränserna kring Hagby och Litsby fram till och med röse **14**. De följande beskrivningarna av gränsmärkena verkar med få undantag avse mer eller mindre naturliga stensamlingar. Arbetet med rösesättning verkar ha avstannat.

Av texterna framgår vad de olika specialtermerna betyder. En rösa är en stenhög – i den kan en vise sättas. Visen kan vara riktad och visningen kan förstärkas med utliggare på olika avstånd. Visen kan vara kringsskolad – omgiven av ditlagda stenar – eller kringmurad – med ihoplagda stenar till en (kallmurad) sockel. Visen eller hjärtstenen anges ofta med sina mått och med riktningen för vissa raka sidor. Femstena rör är standardbeskrivningen för ett gränsmarkering med en vise och fyra i de olika väderstrecken placerade mindre stenar. Av bilderna framgår att rösen ofta placeras nära andra större stenar, på något upphöjda punkter i terrängen eller vid passager i terrängen.

Vissa platser för gränsmarkeringar verkar ha funnits sedan länge – av hävd. På grund av detta var man ibland oenig om var gränsen skulle vara. Sådana situationer förekommer till synes ofta på 1700-talet och då försågs kartorna med kommentarer på vem som gjorde anspråk på de olika alternativen.

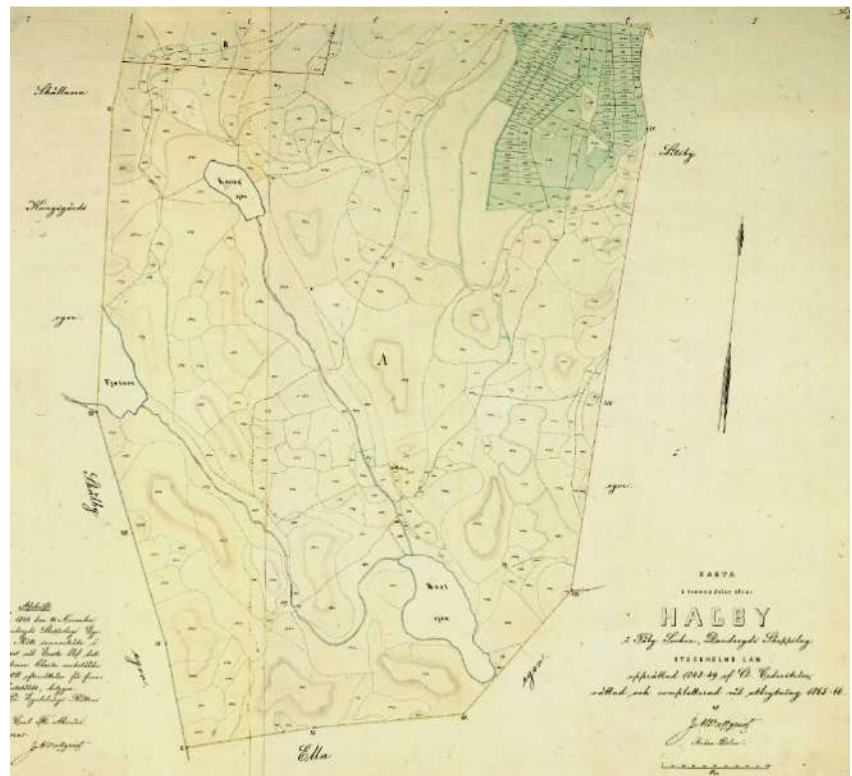
Gamla gränsmarkeringar från tiden före 1850 är fornlämningar och är därmed skyddade enligt lag. De borde således har dokumenterats innan platsen där de var uppställda förändrades genom bebyggelse.

2 Laga Skifte Hagby 1865 - 1866

Laga skifte för Hagby resulterade i två kartor (en nordlig och en sydlig del) där inägomarken är noga specificerad. Utmarken är klassad i olika typer. För båda har varje yta givits ett nummer och givits en beskrivning i ett protokoll. I protokollet finns också en *Beskrifning öfver rösen och rågångar*, varje gränsmarkering är numrerad och det ges en kort beskriven över platsen, ibland anges *hjärtstenens* utseende och mått. I slutet intygas: ***Sålunda befunnet och rätteligen beskrifvet, betygat, Hagby den 19 April 1866 – J A Wallquist.*** Både Hagby och Litsby delades in i två delar, A och B på kartorna, vilket har gett upphov till nya gränser. I protokollet omnämns bara två nya gränsmarkeringar utöver de tidigare som beskrivits 1747. En vid gränshörnet till Alby i nordväst (**3a** på orienteringskartan) och en på gränsen mellan Hagby och Litsby (**5**). När gränslinjerna följts i terrängen uppmärksammades ytterligare några platser som lämpar sig som gränsmarkeringar, ofta nära jämna indelningar av gränsen.

Den sydliga delen av kartan över Laga skifte för Hagby.

1 I det nordvästra hörnet ses en ny gräns som i väster ansluter till häradsgränsen (markerad med vit ring på tallen. Bilden nedan visar platsen för gränshörnpunkten, sett mot nordväst.

2 Nordost om Käringsjön ligger det sydöstra hörnet för den nya gränsen. Där fanns en rest sten i ett risigt och mörkt skogsparti.

3 Där gränsen mellan Hagby och Litsby går ut mot åkermarken beskrivs en gränsmarkering:

XV Ett gammalt rör, nedsatt i ängemarken, hvarifrån rågången emellan Hagby och Litsby egor går efter gamla häfden, såsom kartan af 1865-66 utvisar.

På platsen ses, här mot väst, en stensamling i sluttningsom fot som kan ha varit ett röse. Särskilt stenskivan till höger är ett bra ämne till en vise. Här har dock ängemarken ersatts med en ny körväg / ridväg som skymtar i bakgrunden.

Härifrån går gränsen mellan Hagby och Litsby rakt söderut och korsar den gamla körvägen till torpet Sparlingsberg söder om Fjätören (som ännu 1902 var den enda vägen till torpet – och finns med på häradsekonomska kartan). Där kunde ingen gränsmarkering ses.

4 Här går gränsen mellan Hagby och Litsby över en liten höjd. En gammal stig går fram till ett kärr (i bakgrunden). Intill stigen finns ett ensamt stenblock, sett mot sydost. Ett typiskt ställe för en gränsmarkering.

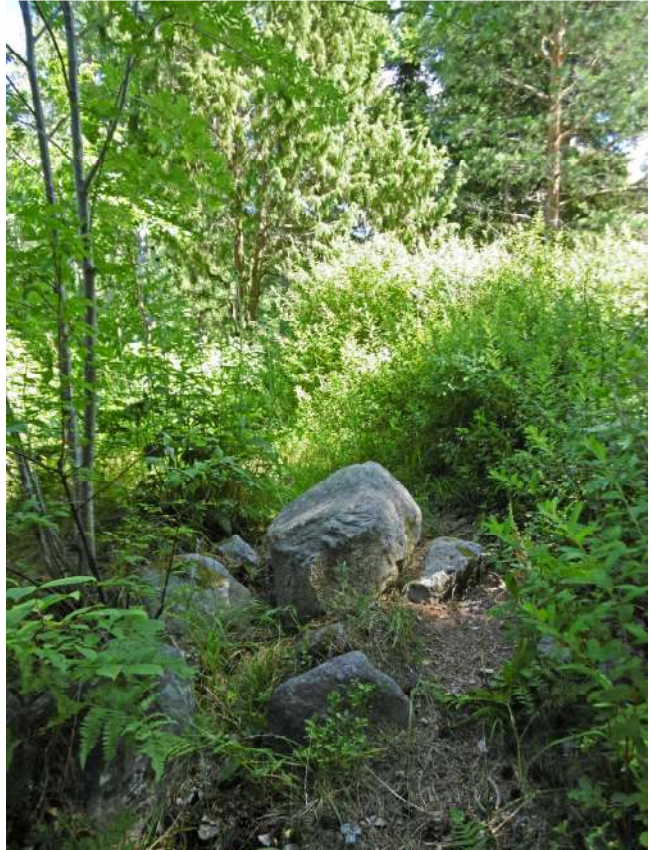
5 Gränsröset omtalas såhär i protokollet: **XIV** En på ett berg uppsatt visare. Det vill säga en riktad stenskiva på en berghäll. Det ligger intill en stig och ses här mot syd. Röset verkar ha blivit tillstökat – visen har säkert en gång suttit mitt i stenhögen.

3 Laga skifte Litsby 1852

Här bifogades ingen rågångsbeskrivning. Man ser att gränsen till Walla Ägor i öster är en rak linje ned till hörnpunkten där Ella Skogsmark tar vid. I Litsbys skogsmark går en ny diagonal gränslinje fram till Hagbyvägen, följer vägen ett stycke norrut för att anslutas med en öst-nordostlig gräns till gränsen mot Walla. Där ses en typisk stensamling 6, som här ses mot öster, efter ett gränsröse i stigen som går in mellan tomterna längre österut.

Något tiotal meter mot väster står en ganska stor sten omgiven av andra stenblock upp över moränbacken, sett mot nordväst.

Vid gränshörnet 7 vid Hagbyvägen hittades inget som kunde tolkas som gränsmarkering.

Den diagonala gränsen i Litsbys skogsmark går från Hagbyvägen i norr vid ett stort stenblock **8**, här sett mot öster, mot sydväst till bebyggelsen i norra Skarpäng.

9 Ungefär mitt på sträckan tvärrar gränsen en stig. Stensamlingen kanske var ett röse.

10 Där gränsen passerar över den nordvästra sluttningen av ett helt kalspolat berg, som saknar lösa stenblock, har ett vindfälle lyft upp en hel stensamling tillräcklig för ett röse. Här sett mot nordväst.

Längre mot sydväst är gränsen markerad på orienteringskartan som beståndsgräns. Gränsen anslöt till det nu bortbyggda gränsröset **13** omtalat i rågångsbeskrivningen från 1747.

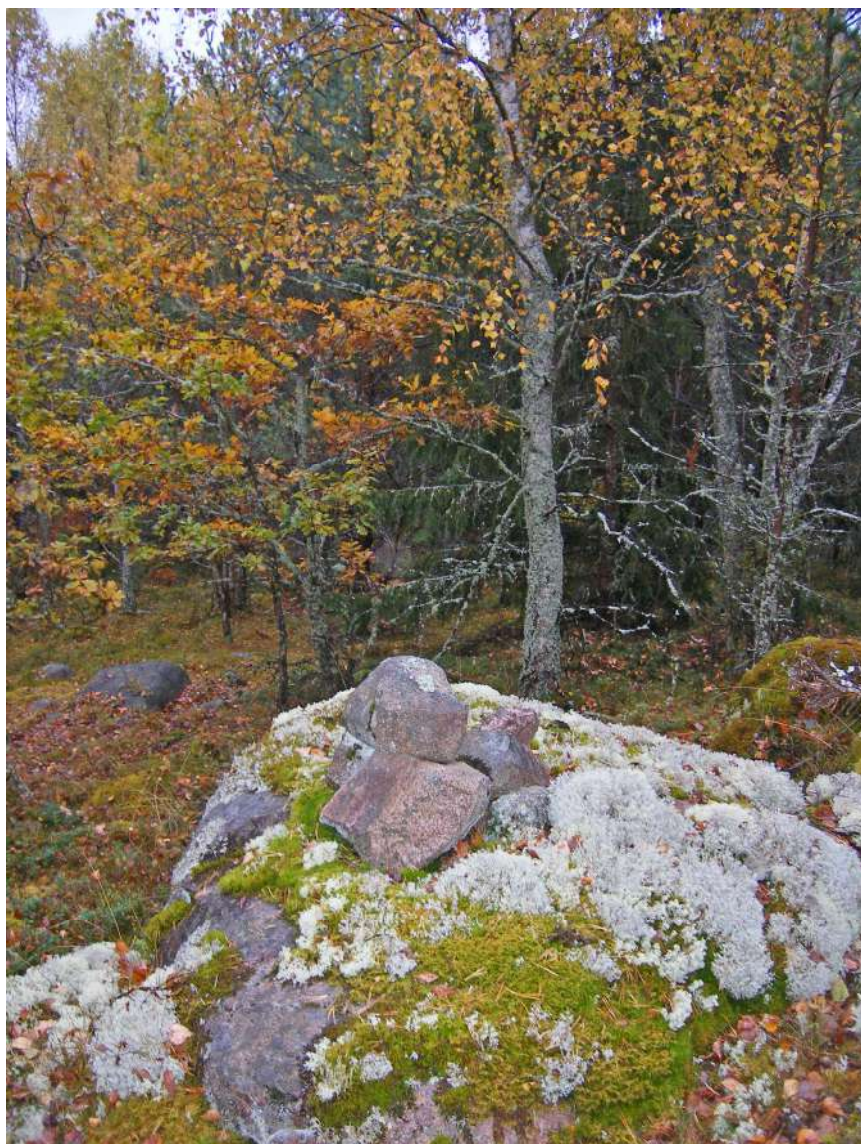
11 I området med *twistigheten* i protokollet 1747 har en ny gräns upprättats i samband med Laga skifte för Litsby. Troligen har det också rests ett gränsröse där. Platsen har mätts in med hjälp av den ekonomiska kartan från 1981. Där låg ett stenblock som mycket påminner om det som beskrivs för gränshörnet **15**:

15. En stadig sten, en aln hög och mäst så bred nedtill, något smalare upp, och $\frac{1}{2}$ qwarter tiock wiser med sina bägge flata sidor S.W. och N.O. På sidorne omkring honom ligga 4 stora stenar i oordning och utan wisning.

Kompassen är riktad nord-syd.

4 Ogränsade rösen i Hagbyskogen

Under röseletningen hittades flera exempel på utmärkta gränsmarkeringar – men utan någon känd gräns. De har markerats med lila symboler på orienteringskartan

d Öster om Fjäturen hittades ett upplägg som redan rapporterats 1747 – kullriga stenar upplagda på en jordfast sten. Betydelsen av markeringen är oklar – någon gräns är inte känd i området – kanske markering av ett jaktpass?

a Vid rösekollen 2009 hittades ett stilt gränsröse som var markerat på orienteringskartan från 1968 öster om häradsgränsen och öster om röse **8**. Stenskivan, som sitter i en stadig sockel, är riktad 55 grader mot ost-nordost. På bilden ses röset mot nordväst. Riktningen pekar mot en gräns som ansluter till röse **12** öster om Mörtsjön.

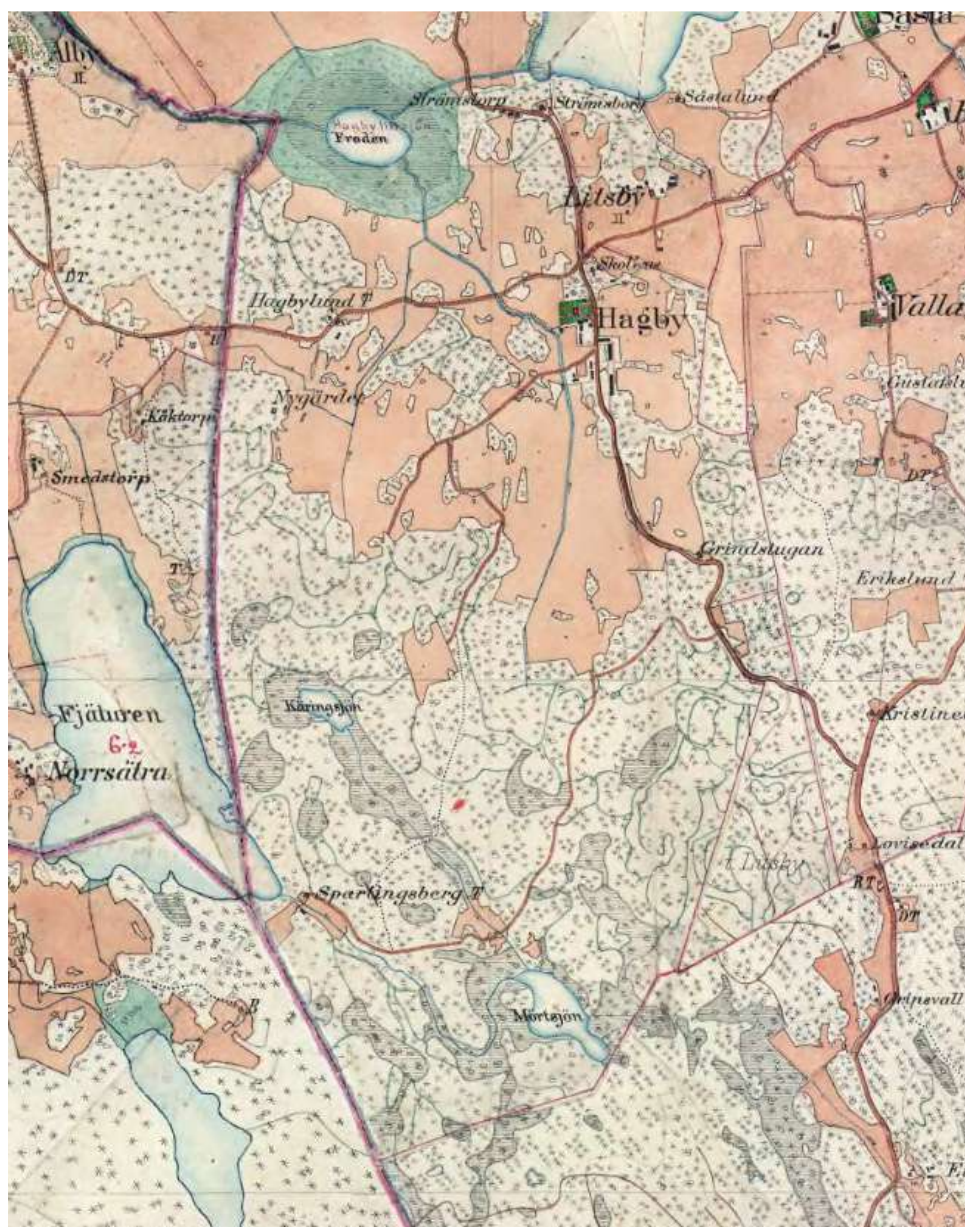
d Följs den riktningen mot ost-nordost passeras den södra sluttningen på en liten kulle som tillsammans med en lite större höjd bildar en sänka väster om Mörtsjön. Där passerar en större stig. På sluttningen ses en stensamling som kunde ha varit ett gränsröse. På bilden ses den mot nordväst.

b I slutningen nordväst om Milstenskolan sågs en rest sten omgiven av en ring med mindre stenar.

Platsen kunde inte kännas igen vid ett besök 2017 – marken var totalt nedsliten, de flesta stenar rubbade och gropar hade grävt lite varstans.

På den häradsekonomiska kartan från 1902 ser man gränserna kring Hagby och Litsby enligt Laga skifte. Gränsen mellan dess gårdar är dock inte markerad.

Tabell över dokumenterade gränsrösen i Hagbyskogen

<i>röse nr på orienteringskartorna</i>	<i>annan beteckning</i>	<i>röse typ</i>	<i>antal bilder</i>	<i>kommentar</i>
Gränser i Hagbyskogen (rösen 2 – 9 beskrivs i kapitlet om Häradsgränserna)				
2	Lillsylta hagrör	cementplugg + vinkeljärn	2	<i>nr på häradsgränsen</i>
3a		litet 5 stena	2	1
3	Kåktorpsröret	stort röse med 3 vise	3	2
4	Tagåla backrån	stort röse med 3vise	5	3
5		stort röse med 4 vise	6	4
6	Fietursrån / Hagbyrån	med 3 utliggare	12	6
7		stenskiva i sockel	4	9
8		ihopställda stenblock	11	12
9	Femrån	nu en stenhög	13	17
10	Dufbergsröret	med stenbryggor	3	ovanlig konstruktion
11	Mörtsjöröret		1	bortbyggt
12				bortbyggt
13				bortbyggt
14	Swedieröret		3	rester kringspridda
15				bortbyggt
16				bortbyggt
21				i slånbärssnår
22		litet 5 stena	2	
23		blocksamling	1	
23a		rest sten i stenrad	1	
24				i slånbärssnår
omstridd del av gränsen 1746				
17		fyrkantig sten på sockel	4	stenen åter rest
18		trekantig sten	3	stenen vänd
19		nu stålrör i stenblock	1	
20				bortbyggt
Laga skifte				
1		stenblock	1	
2		rest sten	1	i fuktskog
3		stensamling	3	
4		stenblock vid stig	1	
5		rest skiva vid litet röse	1	
6		östra - rest sten västra – stenblock i blockring	2	
7		inget synligt märke		vid Hagbyvägen
8		stenblock vid väg	1	
9		stensamling	1	
10		rotvälta stenar	1	
11		stensamlig	3	
ogränsade rösen i Hagbyskogen				
a		rest sten i sockel	3	
b		rest sten istenring	1	
c		röserest	2	

*Boken om Råån, Rör och Rösen
i södra Rösjökilen*

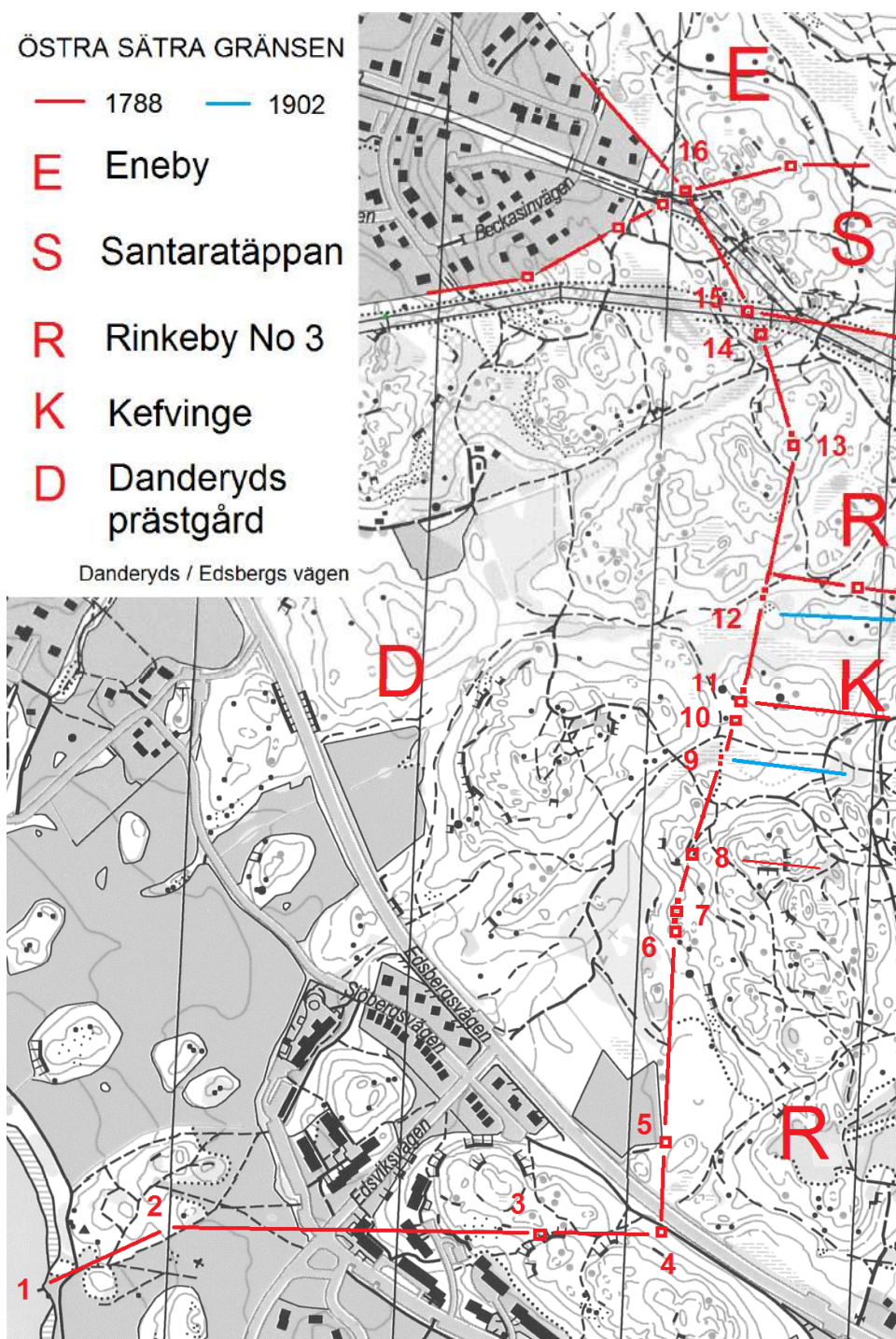
RINKEBYSKOGEN

Gränsstenen till Santararatäppan på gränsen till Sättra prästgårds ägor, innan visen vältes på 2010-talet.

Dokumentationen av gränsmarkeringarna har delats upp i ett avsnitt för varje gräns med början med den västra gränsen mot **Danderyds prästgårds Ägor i Sättra**. Det noterades att motsvarande gräns på den Häradsekonomiska kartan från 1902 skilde sig i flera avseenden från geometrin på kartan från 1788.

1 Östra gränsen till Danderyds Prästgårds ägor i Sättra 1788

Gränsen till Danderyds prästgård finns med i samma läge i Rinkebys Utmark på kartor fram till nu. Den sydvästra grenen har dock tidigare gått lite mera komplicerat – en ängs- och hagmark mark intill Edsviken ingick på storskiftets tid i Rinkebys domäner. Gränsen är ett kulturminne – utmed den har det byggts gränsrösen med en ibland överdådig utformning – särskilt i den norra delen. I den mellersta östra delen är gränsmarkeringarna lite mera prosaiska – typiskt en upplagd sten på några andra stenar. Det brukar inte göras av naturen – och då de ligger på gränslinjen finns det skäl att tro att de också är gränsmarkeringar. I den sydligaste delen av gränsen är alla tidigare markeringar numera bortbyggda. Några av de rivna rösena, nr **7** och **11** som ligger i skogsmarken, borde återställas. För detta finns detaljerade beskrivningar hur de en gång såg ut i den *Rågångsbefräftning* som åtföljde protokollet till *Storskiftet 1788 av Rinkebys Utmark*.

Kartan från 1788 visar fördelningen av ägor i samband med storskifte av **Rinkebys Utmarck** – det som nu är Rinkebyskogen. Gränsrösen är noggrant beskrivna med nummer i romerska siffror, läge, utseende och mått i en **Rågångsbefskrifning** som hör till kartan. De olika markslagen har betecknats med arabiska siffror där 13 är skogsmark och 10, 11, 12 olika typer ängsmark. Man ser också att 4 långsmala skogsskiften har fördelats på gårdarna A, B, C, D och E. Samma fördelning har genomförts på ängsmarkerna. Tre av de smala skogsskiften återfinns på kartan från 1902 och det nordligaste har en ägogräns ännu 1950.

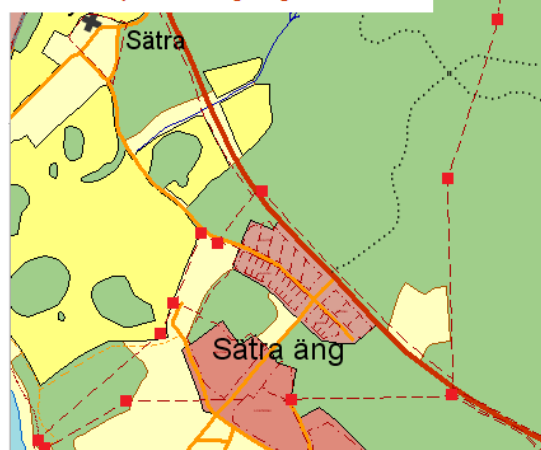
(Anslutningspunkterna 1788 för de olika skiftena skiljer sig från lägena 1902 men återkommer 1950. Det beskrivs utförligare i kapitlet om Storskiftet i *Rinkeby Utmarck*).

För att hitta gränsmarkeringarna i fält projicerades kartan från 1902 och 1950 på en orienteringskarta. Det visade sig att flera rösen var rivna, men också att fler markeringar har tillkommit.

I *Rågångsbefskrifningen* 1788 anges att rösen längs hela den östra Sätra gränsen förbättrades på olika sätt., bland annat försågs en del med **utliggare** – extra markeringar omkring gränsröset i någon eller flera av gränshörnpunktens riktningar. Det är hörnpunktsrösen 4, 11, 13 och 16 där dessa tillägg beskrivs förekomma.

Danderyds / Edsbergs vägen

1 Liksom den västra gränsen till Danderyds prästgårds ägor börjar dokumentationen vid Edsviken. Ingen gränsmarkering kunde hittas men platsen ligger i närheten av den gamla ångbåtsbryggan. Där finns nu resterna efter en stor stenkista en stycke utanför stranden.

2 Från sjön går gränsen 1902 mot nordost genom en hagmark till närheten av ett stort stenblock. Ej heller här hittades någon markering. På kartan från 1788 ser man att gränsen förlöpte annorlunda och att hagmarken inkluderades i *Rinckeby's Utmarck*.

3 Från gränshörnpunkten i hagmarkens hassel och ekdungar går gränsen 1902 vidare österut höjden över Sättras bostadshus. Intill en stig och nära den västra sidan av en bergbrant hittades upplagda stenar. Ett typiskt läge för gränsmarkering vid en naturlig passage.

4 En stenskiva hittades vid platsen där gränshörnet ligger söder om Edsbergsvägen. Det är förmodligen visen till gränsröset men, sockeln kunde inte hittas. Här ses stenskivan mot nordost. Till vänster bakom småträden skymtar Edsbergsvägen. Det kan mycket väl vara den omtalade *Ledaren*.

I *Rågångsbefskrifningen* till storskifte 1788 noteras följande till gränsmarkeringen **4** vid vägen mellan Rinkeby och Sättra, som har beteckningen XVI på kartan:

N° XVI å Chartan utmärckt är, hvarest vid Södra Grindstolpen uprättades en Rösa af 3 alns diameter, $\frac{3}{4}$ aln hög å Norra, och $\frac{1}{4}$ d^{to} å Södra sidan, med en nedan fyrsidig Wisare $11\frac{1}{8}$ d^{ls} aln hög, $\frac{1}{8}$ aln bred å ... $5\frac{1}{8}$ d^{el} å den andra, $\frac{3}{8}$ på den 3^{die}, och $\frac{1}{2}$ aln å den 4de sidan nedan, 3 sidig uptil något öfver $\frac{1}{2}$ aln bred på alla 3me sidorne, har sine kanter uti N:O:, S:S:O: och W:N:W, af hvilka de förstnämnde, och en 20 aln therifrån nedsatt Wise, visar tillbaka å Röret N° XV, W:N:W kanten och en på nämnde afstånd uti Rågatan omskolad Ledare visa til Röret XVII.

5 Öster om den sydöstra kanten på en liten åkeryta står en upplagd sten i gränslinjen.

6 Litet röse i södra sluttningen av en kulle, sett mot norr.

På sluttningen till bergkanten där gränsens nästa hörnpunkt ligger ses en markering (här mot norr) med en mittsten bland fyra andra stenar. Den har tolkats som en hjälpvise till huvudröset som ligger ca 12 m längre norrut vid den lite större tallen i bakgrunden.

I Rågångsbeskrifningen 1788 uppges:

Röret N° XV, förbättrade till ett Röse 3 alnar i diameter, $\frac{3}{4}$ aln högt, beläget uti Västra sluttningen af ett Berg. Hjertsten är 4 sidig 1 aln lång, $\frac{5}{6}$ ^{aln} bred på 2^{ne} $\frac{3}{8}$ d^{to} å den 3^{die}, och 4 aln på 4de sidan nedan, något smalare upptil, är flat utom å Östra sidan, har sine kanter uti Norr, Öster, S:S:W: och W:S:W:, hvaraf den förstnämnde pekar efter Rågatan til N° XIV, och den sistnämnde til Grinden, som med XVI....

7 En viktig gränshörnpunkt brukar vara markerad i terrängen. Så var fallet också här innan det ganska stora röset raserades. De kringstridda stenarna härrör från sockeln. Visen ses väldigt intill tallen. Platsen för gränsröset har valts på en bergklack så att det kunde ses ordentligt på långt håll – här ses det mot norr. Röset borde återställas.

Ca 12 meter mot nordost kan man se en stenskiva inklämd mellan två större stenar intill en liten tall. Skivan, som här ses mot söder, är orienterad i gränsens riktning och har tolkats som en markering – en *ledare* - till den nya riktningen som gränsen tar här.

8 Vid den östra sidan av ingången till en smal passage mellan bergkanter i gränsens riktning finns en tydligt upplagd sten intill en ung ek. Här ses det lilla röset mot SO.

Platsen passar med läget för en är anslutningspunkt till gränsen mellan skifte A och B. Längs den gränsen har dock inga gränsmarkeringar upptäckts.

9 Diket som går nedför sluttningen mot väster, upphör just vid Östra Sättra gränsen. Där hittades stenfodrade stolphål, det ena 2 m söder om och det andra 5 m norr om dikesslutet. Här ansluter den södra gränsen till Kefvingeskiftet. Något röse som markerar detta har emellertid inte kunnat hittas.

10 I södra sluttningen av ett litet berg hittades en rest stenskiva intill en större gran, ca 4 meter norr om en gran där gränsen markerats med en vit ring.

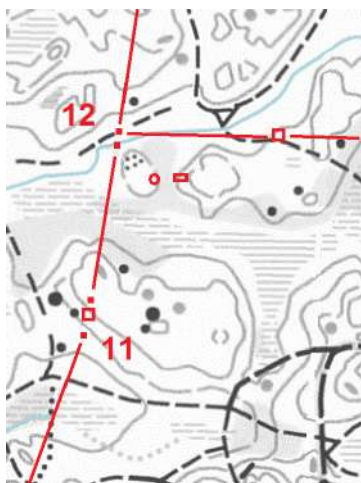
I Rågångsbeskrifningen 1788 sägs om gränsmarkeringen **11**:

Röret N° XIV, hvilket förbättradt blef, til en ringmur of 3 alnars diameter, och $\frac{3}{4}$ alns högd, uti hvilken insattes en flat mittsten of röd stenart, 1 aln hög och bred nedan, $\frac{1}{4}$ aln tjock i Södra, men tunn i Norra kanten, $\frac{3}{4}$ aln bred up til på 2me sidor, men sluttar upåt å de öfrige, visar med Norra kanten och en 15 alnar therifrån nedsatt Ledare tillbaka åt Röret N° XIII. Södra kanten af Hjerstene visar efter den upphuggne Rågatan til Röset N° XV.

11 Gränshörnpunkter brukar vara tydligt markerade i terrängen men den här undgick länge upptäckt. När den aktuella platsen snävats in med ledning av de ringmärkta träden och avstånd från närmaste rösegrannar återstod en grop i marken med kringspridda stenar som plats för gränsröset. Det verkar ha förstörts av en rotvälta (därav gropen), visen var vält. Man ser dock den omtalade ringmuren och stenen till höger i förgrunden är av en röd stenart och troligen den omtalade visen. Röset borde återställas och det inväxta trädet tas bort. Här ses röset mot NV.

I bakgrunden ca 9 meter mot norr skimtar granen vid den nedsatta Ledaren – kanske det stora stenblocket i högra bilden.

I *Rågångsbefskriften* omtalas inget röset där ett av Rinkebyskogens skiften ansluter till den östra Sättragränsen. Det är dock mycket troligt att ett sådant inrättades kanske senare när skiftet kom att höra till Kefvinge. Efter att platsen ringats in hittades ett antal stenar mitt i stigen som kan vara omskolningen till en vise. Ett ämne till en sådan sågs vid den södra dikeskanten.

Situationen diskuteras ytterligare i avsnittet om gränsen mellan skiftena C och D till Storskiftet 1788 (sidan 168).

12 Den troliga resten av ett gränsröse i stigen norr om bäcken, här sett mot NV. I diket som går parallellt med stigen ett par meter längre söderut hittades ett ämne till en vise, här ses det mot syd. I bakgrunden ser man det stenrammel som är markerat med prickar på orienteringskartan. Bakom detta hittades upplagda stenar som först misstänktes för att vara gränsröset för Kefvinge skiftes anslutning till Östra Sättra gränsen. (sett mot nordost).

På den häradsekonomiska kartan från 1902 är anslutningarna av gränserna mellan de olika skiftena B, C och D från storskiftet 1788 vid andra punkter något längre söderut utmed Östra Sättragränsen. Det beskrivs närmare i de kapitel som berör skiftesgränserna.

Sju meter öster om röset har ett ny gränsmarkering lagts ut, nedsatt på berggrunden i en grävd grop. (Röset skymtar snett framför granen i bakgrunden).

13 Från anslutningspunkten **12** fortsätter gränsen i samma riktning mot norr till ett präktigt röse med en bred stensockel och en rest vise, här sett mot syd. Den har börjat luta lite och har en karakteristisk mörk fläck på den motsatta sidan – en liten cirkelrund mosskudde. I *Rågångsbeskrivningen* beskrivs röset såhär:

Röret N° XIII, Äfven nu förbättradt til en Rösa 3 alnar i diameter, belägen i en liten dæld emellan 2^{ne} Berg hvaruti omskolades en slät 4 sidig Hjärtsten 7/8 aln hög, 5/8do bred på en, 1/2 aln å den andre, 3/8 d^{to} på den 3^{die}, och 1/8 aln på den fjerde sidan uptil. Har sine kanter uti N:N:W, N:N:O:, S:O: och S:S:W:, af hvilka den förstnämnde visar tillika med en 20 alnar therifrån nedsatt Utliggare tillbaka åt Röret N° XII, och med den S:S:W: til Röret N° XIV.

Utliggaren hittades på angivet avstånd – ett ensamt stenblock i blåbärriset. Till vänster ses den i gränsens riktning mot norr. Intill står en ringmärkt gran. Till höger ses den i gränsens riktning mot söder, där rösets vise skymtar solbelyst mellan träden i bakgrunden.

14 Ett exempel på gediget rösebygge, här sett mot väster. En stor stenskiva som satts i gränsens riktning på en bred uppmurad sockel. Röset står på en liten höjd för att kunna ses på långt håll. Detta stora bygge har tillkommit efter 1788 ty det är inte omnämnt i *Rågångsbeskrifningen* till storskiftet 1788.

15 Inte långt därifrån i gränsens riktning mot nordväst ses ytterligare ett ståtligt röse som markerar anslutningen av den södra gränsen till skifte E, här sett mot öster, efter att den välta visen återställts 2017.

Citat från *Rågångsbeskrifningen* 1788:

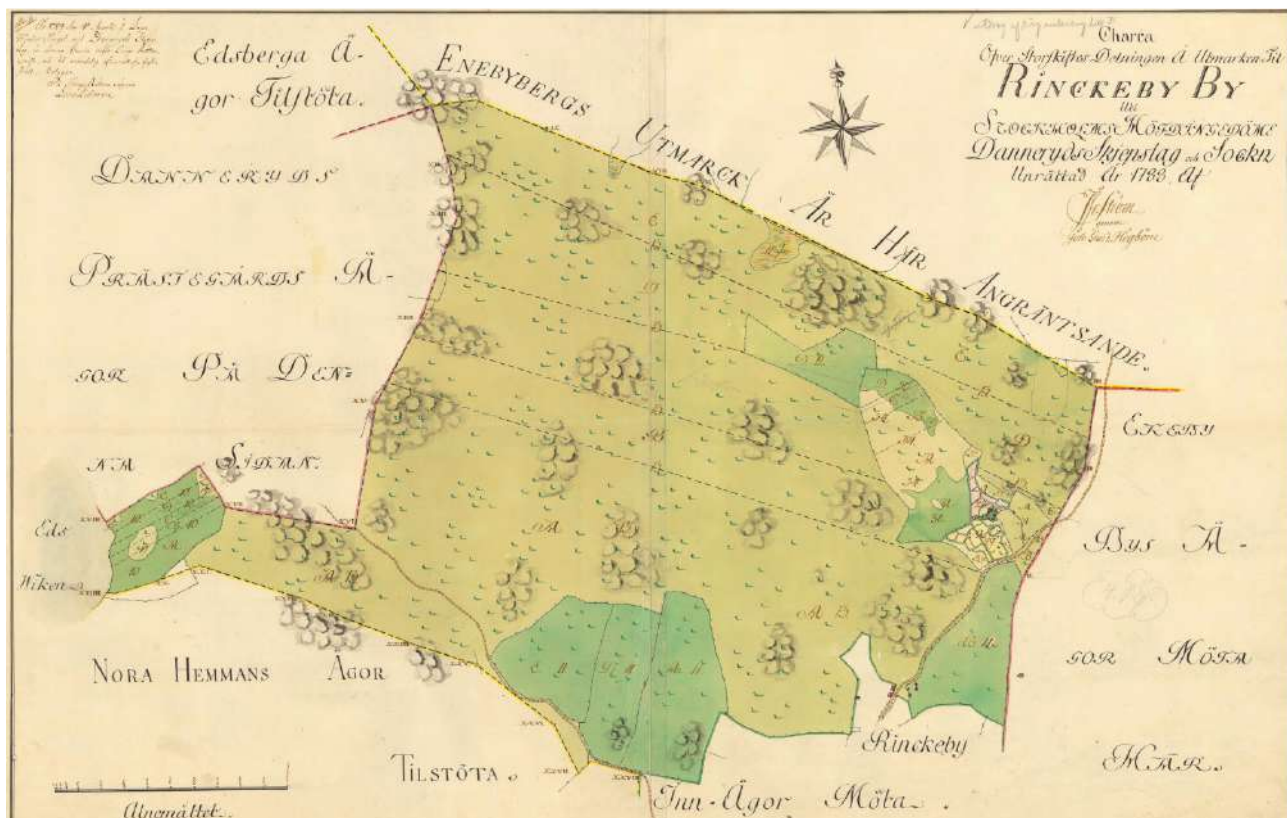
XII Som äfven förbättrades til en Ringmur af 3 aln diameter 1/3 aln hög på Västra och 3/4 aln på Östra sidan hvaruti upsätter en 4 sidig Wisare som är 11/4 aln hög, 1 aln bred och 1 aln tjock, sluttar på 2nde sidor uppåt till en hvass rygg som visar Öster och Väster, har sine kanter uti N:W:, N:N:O:, O:S:O: och S:W: efter Compassens egen visning, af hvilka den förtsnämnde visar tillbaka åt Hörn Röret emellan Prästegården, Rinkeby, Eneby, och Edsbacka Ägor, samt den S-Wästra kanten til Röret N° XIII.

Den beskrivningen passar inte med hur röset ser ut nu. Den 4-sidiga Wisaren som omtalas hade

ersatts med en 3-sidig som ses på bilden. Den omtalade 4-sidiga hittades i slänten snett bakom röset (se bild på sidan 183). Omslagsbilden till kapitlet om Rinkebyskogen visar hur röset såg ut innan visen var vält.

Gränsen fortsätter till den gemensamma hörnpunkten mellan byarna Hersby, Eneby och Rinkeby som än i dag är kommungräns.

Gränser och rösen i Rinkebyskogen 1788 till 1950

Vid Storskiftet 1788 delades marken i *Rinkeby Utmarck* upp i 5 skiften, markerade med bokstäverna **A – E** på kartan. De olika markslagen är betecknade med siffror: 6–7 *Lindor*, 8–10 *Ångar*, 11–12 *Hagar*, 13 *Skog*, 14–20 *Backar*. Torpets Lybäcks olika marker i östra delen av Rinkebyskogen har siffrorna 27–35. Skiftet A tilldelas en större andel av de olika ytorna. Den mera värdefulla inägomarken fördelades på samma sätt, men i mycket mindre parallella skiften som ligger diagonalt mot de större väst-östligt orienterade.

I ett första protokoll inför storskiftet anges för några av gränsrösen: *No XII*, hvarest ej påfänts något Rör, äfvensom vid *No XIII, XIV*, och *XV*, dvs gränsmarkeringarna hittades inte men bättrades på så som det beskrivs i ett påföljande protokoll.

Protokollet över storskiftet inleds med: *Beskrifning öfver de gamla Rörens utseende uti skillnaderne omkring Rinkeby Bohlstad*

och avslutas med: *Kundgörelse för att stadfästa lantmätarens beslut över Storskiftes Delningen Grannarna emellan uti Rinkeby By.*

Kundgörelse

Den 4te Martii eller i första Tings-Dagen med Däneryds Skjepsdag på Ensta Gastgästaregård, kommer then afunderstecknad Cederarie Lantmätare nästledet af sprättade Charlar öfver Storskiftes = Delningen Grannarne emellan uti Rinkeby By i denne Soctr, för bemänte Tings Rätt till fastställande af uppväsa, hvarföre den eller de som deremot hafva något af påminna, måtte sig efter hvad 6de och 8de i 1785 års Kongl Landtmäterie Föreskrifning therom stadgar.
Stockholm d 12 Januarii 1789.

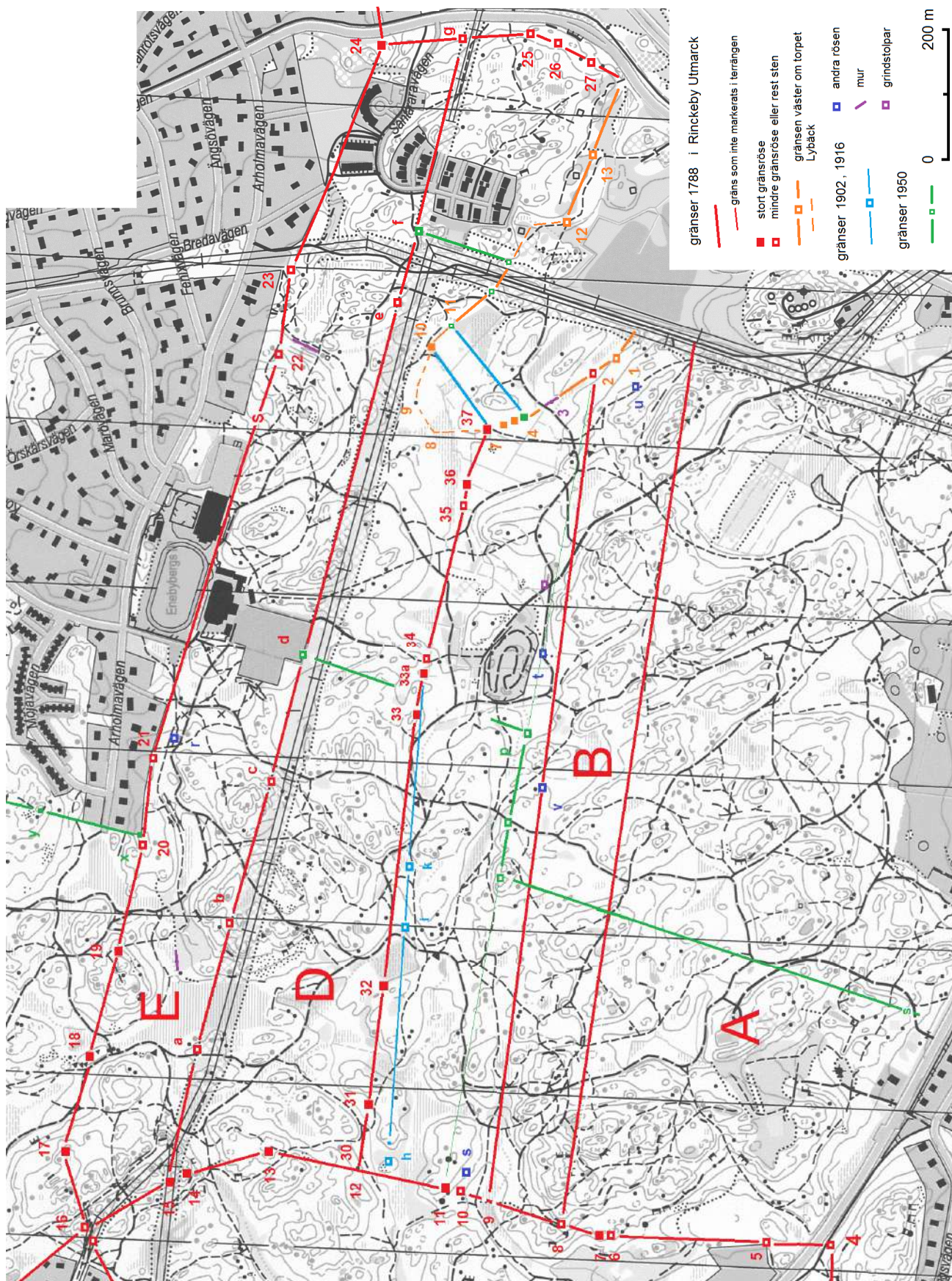
På Embets vägnar

J. Ström

Ceder Lantm. i Stockh. Län

Inläst i Däneryds Bygdes Råd d 25 Jan. 1789
J. R. Hultén

Anhålls i öfverenssamhet om uppläsandet här af i Däneryds kyrka d 18 nästkommande Jan.

Gränsen mellan skifte D och C från storskiftet 1788 har haft ett mera sydligt läge (markerat blå på kartan).

På Fastighetskartan från 1950 ser man att bara det norra skiftet E finns kvar och att *Rinckeby Utmarck* nu delats upp i två fastigheter med en nord-sydligt orienterad gräns (grön på kartan).

Förutom gränsmarkeringar som kan hänföras till kända gränser förekommer några rösen som liknar gränsmarkeringar – de har markerats med mörkblå symboler och bokstäverna **r - w**.

2 Gränsen mellan Rinkeby och Enebybergs utmark

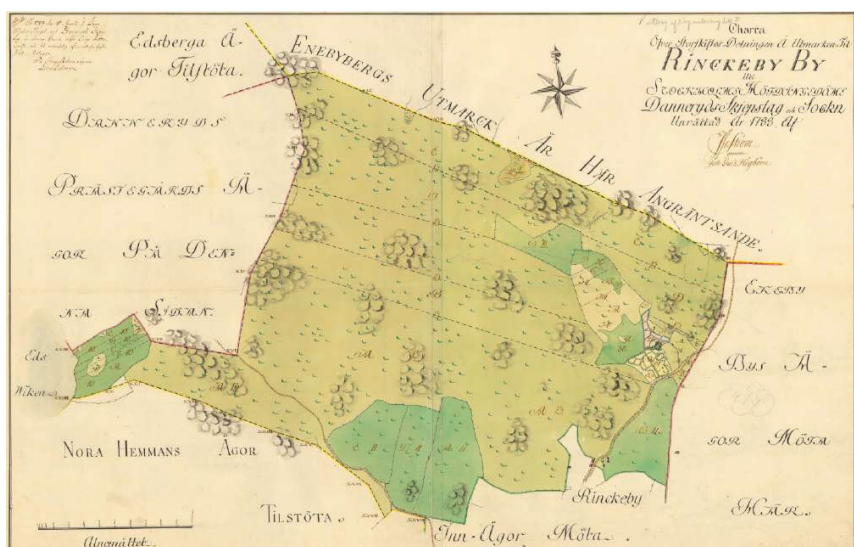
Gränserna finns återgiven på en karta från 1809 över Eneby och Enebyberg där den utgör den södra gränsen och från 1788 över Storskifte för Rinkeby By, där gränsen mot Enebyberg utgör den norra gränsen.

Till kartorna hör beskrivningar till rösenas utseende som redovisas transkriberat från handskrifterna. Där anges ganska detaljerat gränsmarkeringens typ och mått – särskilt för hjärtstenen.

Den västra gränsen till *Rinkeby Utmarck* är redovisat i kapitlet om den östra gränsen till *Sätra Prästgårds ägor*.

Den gamla östra och södra gränsen ligger i dag i tätbebyggt område.

Man kan också notera att gränsen mellan skiftena D - C och C - B på 1788 års karta ansluter annorlunda till gränsen mot Sätra prästgårds ägor på den Häradsekonomska kartan från 1902.

Gränsen mellan Enebyberg och Rinkeby har fortlevt genom tiderna och är fortfarande fastighetsgräns. På den häradsekonomska kartan från 1902 (sida 169) är det den norra gränsen till *Santararatäppan*. Den östligaste delen av gränsen är nu bebyggt område och det östliga gemensamma gränsröset är fortfarande en hörnpunkt i nutida fastigheter.

Det västligaste röset, där 4 byars gränser möttes, har inte återfunnits. Där har terrängen omdanats grundligt genom förläggningen av en regional vattenledning. Förutom de två följande mot öster liggande rösen har ytterligare ett tillkommit i den västra delen av gränsen – antagligen som ersättning för den i *Röse Beskrifningen* omtalade *Kron Granen*. Dessa 3 återges på orienteringskartan 2008 och är väl synliga i terrängen. På orienteringskartan från 1984 finns en rösemarkering där gränshörnet **VIII** är beskrivet. På den angivna platsen fanns inget röse kvar när dokumentationen började.

Gränsrösen söder om bebyggelsen i Enebyberg har rivits, men utspridda rester av dem kan fortfarande ses på de respektive platserna där det större stenblocket som varit rösets vise ligger slängt åt sidan.

Längs den gemensamma gränsen finns två beskrivningar av gränsmarkeringarna – den första från storskiftet för *Rinkeby Utmarck* 1788 och den andra från motsvarande för kartan över Eneby och Enebybergs från 1809. De båda texterna återges här transkriberade från de antagna protokollen efter gränsbesiktningarna.

XI Som består af en 2 alnar Rösa belägen på ett berg, och hvaruti är omskolad en 4 sidig Wisare, $\frac{5}{8}$ aln hög, $\frac{1}{2}$ aln bred på 2^{nne} , $\frac{3}{8}$ d^{to} å den 3^{die} ofvan, men nästan vass i den Östra, hvilken jemte en 3 alnar therifrån emellan några smärre stenar på Berget omagd Utl^{iggare} visar tillbaka åt Rörett No X, W:N:W: kanten och en på förnämnde afstånd uti Norden omlagd Ledare, visa skillnaden emellan Eneby och Edsbacka, W:S:W: kanten, och en uti Väster 3^{nne} alnar therifrån uprättad Wisare, peka efter Rågatan emellan Edsbacka och Danneryds Prästegård, samma kanten jemte en på nämnde afstånd upprättadt Utl^{iggare} visa skillnaden emellan Prästegården och Rinkeby, til **No XII**.

Nº X, Hvilket är belägit på ett berg, och består af en Rösa 2 aln i diameter hvar Wisare är 4 sidig $\frac{1}{2}$ aln hög, $\frac{5}{8}$ aln tjock å varje sida nedan $\frac{3}{4}$ aln bred uptil på 2^{nne} sidor, sluttar på de öfrige til en varj rygg som visar tillbaka åt Kron-Granen No IX, samt med Västra kanten til **XI**.

IX En uti linen stående och med en Krona i märkt Gran, Kron-Granen kallad, samt vidare efter samma linie til Röret **No X**.

VIII Som är en Rösa $1\frac{1}{2}$ aln i diameter, Wisaren är 4 sidig $\frac{7}{8}$ aln hög, $\frac{5}{8}$ aln bred, och $\frac{3}{8}$ d^{to} tjock nedan, $\frac{1}{2}$ aln bred och $\frac{1}{4}$ aln tjock uptil visar visar med O:S:O kanten tillbaka åt Röret **No VII**, och med den W:N:W: til **IX**.

VII Bestående af en aflång stenrösa 2 al^{nar} lång, och 1 aln bred, hvaraf Hjersten är 4 sidig, $\frac{3}{4}$ aln lång, $\frac{1}{2}$ aln bred och $\frac{1}{4}$ aln tjock nedan smalare upåt, står uppå en flatt sten omskolad, och visar med O:N:O: kanten tillbaka åt Röret **No VI**, och med den N:W: til Röret **VIII**.

No VI Äfven upprättadt på ett Berg, och består af en 4 sidig Wisare $\frac{7}{8}$ aln hög $\frac{1}{2}$ aln bred på 2^{nne} och $\frac{1}{4}$ d^{to} å de 2^{nne} öfrige sidorne uptil, står omskolad uti en Rösa af 2 alnar diameter och höjt $\frac{1}{4}$ aln synbar öfver de samme, visar med S:O: kanten tillbaka til **No V** och med den Västra til **VII**.

Nº V, Belägit på ett Berg och består af en oval stenrösa $1\frac{3}{4}$ aln lång, och $1\frac{1}{2}$ aln bred hvars Wisare är 3 sidig, $\frac{1}{2}$ aln hög ofvan omskolningen, $\frac{3}{4}$ aln bred på 2^{nne} , $\frac{3}{8}$ d^{to} å den 3^{die}, och $\frac{1}{4}$ aln på den 4de sidan nedan, något smalare uptil. Är skroflig, och visar med S:O: kanten tillbaka åt Röret **Nº IV**, och med en N:N:Wästra til Röret **VI**.

IV Hvarest Rinkeby, Ekeby och Eneby ägor mötas, är belägit nedan för norra slutningen af ett Berg och består af en 4 sidig sten Wisan $\frac{5}{8}$ aln hög, $\frac{1}{2}$ aln bred, nästan kullrig uptil, står uppå en flat sten af $\frac{1}{4}$ aln högd omskolad uti en Rösa af större och mindre utan ordning sammannlagde stenar, 3^{nne} alnar ifrån denna sten stå 4 stenar uti sine särskilte Rösen omskolade stenar i S.S.W., N.W., S.O. och NO, af hvilka den S.S.Wästra och Mittstens södra kant visar skillnaden tillbaka åt **Nº III** den S.Östra och nästnämnde kant af Hjerstenen peka efter Rågatan emellan Ekeby och Eneby, äfvin som de 2^{nne} öfrige Utl^{iggare} och Mittstenens N.W. kant utvisa Råskillnaden Emellan Eneby och Rinkeby till Röret **Nº V**.

X. Som är ett 5stena rör, hvarå Eneby, Rinkeby, Danneryds Kyrkoherde Boställe och Herrsby Ägor sammanstråla, belägit på samma Bergsträcka som Litt W, har Hjerstenen såväl som Sidostenarna förmelte de omskolningar på 3 alnars afstånd, hvaraf den föernämnde är 4fyrssidig, $\frac{5}{8}$ aln hög, $\frac{1}{2}$ aln bred, $\frac{1}{8}$ aln tjock, wisar med dess östra kant som är hvassast jämte utliggaren i samma wäderstreck till Litt. W ovh N.N.W. frånten af Mittstenenn tillika med Norra utiggaren wisar efter Skillnaden emellan Eneby och Herrsby till **Y**.

W. ett Rör belägit på ett Berg består af ett Röse 2 alnar i diameter med en deruti omskolad 4sidig Wisare, $\frac{1}{2}$ aln hög, $\frac{5}{8}$ aln bred, $\frac{3}{8}$ aln tjock å hvarje sida nedane, med en hvass Rygg ofvan, som visar öfver litt. U. Samt med westre kanten till **X**.

U. Som är en uti linien stående stor Gran, med gamman inhuggen och nu till det mästa öfverväxt Krona, hvaröfver Rågatan vidare går till **W**.

T. Ett Röse af $1\frac{1}{2}$ aln Diameter med en 4sidig Wisare deruti af $\frac{7}{8}$ aln högd, $\frac{5}{8}$ alns bredd och $\frac{3}{8}$ alns tjocklek nedan, wisar med O.S.O kanten och W.N.W till **U**.

S. Som är ett aflångt Sten röse på en flat jordfast sten, med en wisare deruti som är 4sidig, $\frac{3}{4}$ aln hög, $\frac{1}{2}$ aln bred och $\frac{1}{4}$ aln tjock nedan, Spitsar upåt, wisar med O.S.O kanten efter Rågatan till Litt. R. och med Nord Westre till **T**.

R. Äfven belägit på ett Berg, är en 4sidig wisare som är allinest $\frac{1}{4}$ aln synbar ofvan omskolningen af 2 alnars Diameter, wisar med S.O. Kanten till Litt. Q. Och med den Westra till **S**.

Q. Belägit på ett Berg, är en 3sidig wisare som är $\frac{1}{2}$ aln hög $\frac{3}{4}$ bred på 2^{ne} samt $\frac{3}{8}$ aln å den 3^{die} sidan uti en oval stenrösa, wisar med S.O kanten till Litt. P och med den N.N.W. till **R**.

P. Som är ett 5stena Rör, hvarje sten särskildt omskolad, och sidostenarne 3 aln från Hjerstenen, som är $\frac{5}{8}$ aln hög, kullrig ofvan, wisar med dess södra Kant emellan Eneby och Ekeby samt med N.W. Kanten och Dito Utliggare i Linien emellan Eneby och Rinkeby till **Q**.

16. Landskapet på det som en gång kallades Stor Råberget för att där fanns det viktiga gränsröset, som kallades **Hörn Röret** 1788, mellan Härshby / Edsbacka, Eneby, Danderyds prästgård och Rinkeby är helt omvandlat genom bygget av en större vattenledning som sprängts ner i berget och en kraftledning. Av det gamla röset syns bara några stenrester intill en liten tall och kringsspridda stenar på berghällen intill. Sprängsten från vattenledningsgraven ses i mellangrunden. I bakgrunden skymtar en stolpe till kraftledningen.

Gränsröset som låg här beskrivs en gång som N^o **XI** i *Rågångsbefkrifningen* till kartan över storskifte 1788:

XI Som består af en 2 alnar Rösa belägen på ett berg, och hvaruti är omskolad en 4 sidig Wisare, 5/8 aln hög, 1/2 aln bred på 2nde, 3/8 d^{to} å den 3^{die} ofvan, men nästan vass i den Östra, hvilken jemte en 3 alnar therifrån emellan några smärre stenar på Berget omagd Ut^{liggare} visar tillbaka åt Röret No X, W:N:W: kanten och en på förnämnde afstånd uti Norden omlagd Ledare, visa skillnaden emellan Eneby och Edsbacka, W:S:W: kanten, och en uti Wäster 3nde alnar therifrån uprättad Wisare, peka efter Rågatan emellan Edsbacka och Danneryds Prästegård, samma kanten jemte en på nämnde afstånd upprättadt Ut^{liggare} visa skillnaden emellan Prästegården och Rinkeby, til No XII.

17 som motsvarar de målande beskrivningarna för 1789 (X) och 1809 (W).

18 Ungefär I detta läge beskrivs en stor gran 1788 (IX), som tydligen fanns kvar 1809 (U). Vid något tillfälle har den förstås fallit för en storm – trots att det var en gränsmarkering. Ett redigt röse har sedan rests på platsen

19 Detta stora röse omtalas inte heller i de gamla skrifterna. Det har därför tillkommit efter 1809 och lagts på östslutningen av en kulle.

20 På orienteringskartan från 1984 finns ett gränsröse markerat ca 20 m västsydväst om hörnet till de fastigheterna på Arholmavägen i Enebybergs villaområde. Där återfanns spridda stenar som kan ha varit sockeln till gränsröset. Någon av stenarna kan ha varit visen. Man kan förmoda att röset varit lika stort som de tre som ännu är med på orienteringskartan från 2008.

På den vänstra bilden ses resterna mot väster och på den högra mot öster där bebyggelsen utgör bakgrunden.

21 Fastighetsgränsen 1950 gör en liten vinkel en kort sträcka mot öster där gränsröse 1789 (VII) och 1809 (S) en gång låg.

Röset är inte kvar men vid sydöstra kanten på den lilla berghällen hittades visen övervuxen av kaprifolrankor.

S Ett stenblock ligger i en sänka i gränslinjen just där den tväras av riktningen för den nya fastighetsgränsens nord-nordöst orienterade gräns.

22 På platsen för det beskrivna gränsröset 1788 (VI) och 1809 (R) hittades kringstridda stenblock på en slät berghäll, i den övre bilden sett mot syd.

I den östra kanten på berghällen hittades rösets vise. Bilden till vänster, sett mot NV.

Här gör gränsen en riktningsändring likt den vid hörnpunkt **20**.

23 I den norra kanten på en slät berghäll hittades resterna efter röset (V) 1788 och (Q) 1809. Bland stenarna har ett rönnknippe växt upp. Här ses det mot öster med den tidigare kraftledningsgatan i bakgrunden.

3 Gränsen mellan Rinkeby och Eneby

24 1788 (IV) och 1809 (P) Hörnröret som markerar gränsen mellan Ekeby, Eneby och Rinkeby, mot S. Visens högra raka sidan pekar mot nästa röse III i söder och den främre kanten längs gränsen mot VNV och röse V.

Genom att läget för röse **24** var väl bestämt på orienteringskartan från 1984, kunde gränsens fortsättning mot söder bestämmas ganska noggrant med hjälp av de äldre kartornas skalor och vinklar mellan gränserna. Det enda som hittades i rätt område var en uppstickande sten intill ett större stenblock – troligen visen i det övertorvade röset. Den mycket utförliga beskrivningen av gränsmarkeringen citeras från protokollet 1788:

25 1788 (III). Som är 5 stena, vars Hjärtsten är 4 sidig $5/8$ aln hög och bred på 2^{nne} $3/8$ d^{to} å den 3^{die} , jämt $1/4$ aln på den 4^{die} sidan nedan, $3/2$ aln på 2^{nne} och $1/8$ d^{to} å de öfrige sidorne uptil visar med öfra ryggen S:W: och N:O:, sidostenarne ligga alla 4 helt nära honom uti N:W:.. N:O:, S:O: och S:W: äro kullrige, och omkring $1/2$ aln höga.

(Något välbevarat röse likt **24** kunde inte hittas).

26 Ett stort stenblock rest på högkant står intill ett ännu större block som helt döljs av granens yviga nedersta grenar. Det resta blocket står i gränslinjen syd-sydväst om hörnröset (III) 1788. Sett mot nordväst.

27 I gränsens riktning mot syd-sydväst hittades en stensamling typisk för ett gränsröse. Troligen har den spetsiga stenen stått mitt på det större flata blocket. Det är omgivet av mindre stenar, de flesta runda, här sett mot nordväst.

Anslutningen av gränsen mellan skiftena C och D mot nordväst ligger just där en ny p-plats yta byggts upp intill Enebybergsvägen (tidigare landsvägen).. Där fanns inga spår av någon gränsmarkering.

4 Storskifte 1788 - Gränsen mellan skifte E och D

Santararatäppan står det på den Häradsekonomska kartan från 1902 på det nordligaste av skiftena på kartan över Storskifte 1788 där det har fått beteckningen E och endast innehöll skogsmark. Namnet har ärvts vidare till *Santararavägen* i nybyggna längst i öster. Den norra gränsen till täppan är den gamla bygränsen mellan Enebyberg och *Rinkeby Utmarck*. Den södra gränsen går sedan 1788 som en nästan 2 km helt rak linje från gränsen mot Sättra prästgård mot syd-sydost till den gamla gränsen mellan Rinkeby och Ekeby väster om gamla landsvägen till Norrtälje. Söder om gränsen förlades två kraftledningar med tillhörande kraftledningsgata som hölls fri från inväxande träd. Kraftledningarna ersattes 2016 med markförlags kabel genom andra delar av Rinkebyskogen. Därför växer det nu upp sly i kraftledningsgatan.

I väster börjar *Santararatäppans* södra gräns vid det ståtliga gränsröset **15**, som här ses mot öster, på gränsen till Sättra Prästgårds marker. När röset besöktes 2017 hade visen välts men sattes tillbaka i sockeln (jfr. bild på sidan 148).

Vid den tidigare kraftledningsgatans norra kant hittades bara några få stensamlingar som kunde tydas som tidigare gränsmarkeringar, ett stålrör i kullen öster om röse 15, fler sådana kan vara dolda i grönskan eller som tillkommit vid senare fastighetsbildningar. De har betecknats med bokstäverna **a – g**.

b Rest sten som nu vält – kanske en tillfällig markering av gränsen i samband med kraftledningsbygget.

c Stensamling som har varit en liknande markering som föregående.

e Rest sten i norra kanten på kraftledningsgatan några meter väster om en stig. Här sett i gränsens riktning mot väst-nordväst innan kraftledningen rivits.

5 Storskifte 1788 - Gränsen mellan skifte D och C och gränsen mellan Rinkeby N° 3 och Kefvinge 1902

Gränsen utgår i väster från gränsen mellan Sättra Prästgård mitt emellan gränsrösen **11** och **13** med en något öst-sydöstlig riktning. Den är vinklad till mera sydöstlig riktning ungefär på mitten där en stor hagmark kan ses i skiftet D på kartan från storskiftet 1788. I öster ansluter gränsen till den västra gränsen kring torpet Lybäck. Gränsen har markerats med flera rösen som fortfarande kan ses på sin ursprungliga plats. På den Häradsekonomiska kartan från 1902 ser man att stora odlingsmarker har tagit upp i mitten av Rinkebyskogen. Den södra gränsen för det tidigare skiftet D har nu flyttats något söderut i den västra delen och ansluter till den äldre gränsen vid röse **33a**. Flera gränsmarkeringar har hittats längs denna mera sydliga gräns. De har betecknats med bokstäverna **h**, **i** och **k**.

30 Två stora stenblock ligger alldeles norr om stigen vid gränslinjen för östra Sättragränsen. Det västra, som ses på bilden och som är närmast Sättragränsen, döljer det större östra. De båda blocken är ett tydligt särmärke i terrängen och kan vara den punkt som skiftesgränsen riktats mot.

31 Litet gränsröse norr om en stig, sett mot nordväst.

32 Rest stenskiva, orienterad i gränsens riktning, i en sockel med mindre stenar som stöd, sett mot nordost.

33 Rest stenskiva, sett mot nordväst. Den omnämns inte i protokollet från rågångsbestämningen 1916 och har därför tillkommit senare som gränsmarkering. Skivan har varit vält av en växande rot från en tall (där stubben ses till höger om stenskivan), men har åter rests i sitt riktiga fäste 2017.

33a Stensamlingen som ligger helt isolerad i terrängen på gränslinjen upptäcktes först 2017. Här ses den mot öster i riktning mot den resta stenen. Stigen, som ligger ca 20 m mot öster, kan skönjas i bakgrunden. Det ser ut att vara mot detta röse som södra varianten av gränsen mellan skiftena D och C ansluter. Visen vält och ligger överst bland stenblocken.

34 Spetsig rest sten intill stig och något norr om ett dike som var den norra gränsen för den tidigare odlingsmarken. Här ses den mot nordost.

35 Bara visen sticker upp från den övertorvade sockeln. Den är orienterad i gränsens riktning och ses mot nordost. Någon meter mot väster (vänster i bilden) finns ett dikeshörn som utgör gräns mot odlingsmarken. I området har grov skog hunnit växa upp sedan odlingarna övergivits.

36 Gränsröset markerar en hörnpunkt där skiftesgränsen ändrar riktning till mera sydostlig. Här ses det mot väster. Det ligger några meter väster om ett dikeshörn till den tidigare odlingsmarken. Intill har ett stålrör satts ner.

37 Här ansluter skiftesgränsen till den västra gränsen till torpet Lybäck. Ett stort röse har byggts i hörnet där hagmarken i skifte D har sin sydöstra spets på 1788 års karta. Senare har marken sydväst om gränshörnet i skifte C odlats upp vilket de många raka dikena vittnar om. Röset har delvis raserats av aspens rötter.

Den Häradsekonomiska kartan från 1902 visar i jämförelse med kartan från 1788 att ett stort område i centrala Rinkebyskogen blivit kulturmark (de orange fälten på kartan). Gränsen mellan de tidigare skiftena C och D går nu något längre söderut väster om gränspunkten **33a** norr om den uppodlade marken, jämfört med 1788. Den nya sträckningen verkar ha varit markerad med rösen mellan hörnpunkt **33a** och gränsen till Sättra prästgårds ägor. De är markerade med ljusblå symboler och bokstäverna **h**, **i** och **k**.

1904 görs en rågångsutstakning mellan **Rinkeby nr 3** och **Kefvinge utjord eller Kullen** som tydligen är namnet på området med den uppodlade marken i skifte C. En ny karta upprättas 1916. Här ansluts gränsen i väster med punkten XX mot: gamla råstenen *hvar*est Kullens ägor *sluta* och Danderyds prestgårds ägor *tillstötta*. Den punkt som åsyftas ligger 146 m söder om gränshörnpunkt **13** på Sättra prästgårds gräns enligt kartan från 1916, vilket svarar mot läget för punkt **h** och inte punkt **30** som ligger nära två stora stenblock.

Gränsen 1916 ansluter i väster söder om punkt **12** på gränsen för Sättra prästgård. Där hittades sockeln **h** till ett typiskt gränsröse drygt 30 m öster om Sättragränsen. Här ses det från sydost mot nordväst med det på orienteringskartan markerade stenramlet (de svarta prickarna på orienteringskartan) i bakgrunden.

Röset **h** sett uppifrån. Någon av de större stenarna har antagligen varit visen till den råsten som omtalas 1916.

Ytterligare 30 m mot öster finns upplagda stenar på den släta nordvästra stötsidan av en berghäll, som ses mot nordväst på bilden. De uppradade mindre stenblocken är orienterade i riktning mot gränsröset **11** medan de båda stora ligger i riktningen mot **h** in mot bildens bakgrund mot väster. De båda riktningarna har markerats med röda linjer på den nedre vänstra bilden.

i Röse med mittsten öster intill tidigare stig. Mittstenen har orienterats i väst-östlig riktning.

Denna plats och följande är nu helt förändrade genom byggandet av en markförlagd högspänningsledning.

k Litet röse av 5-stena typ intill en tidigare stig med rest mittsten. En gran har vuxit in i en del av röset.

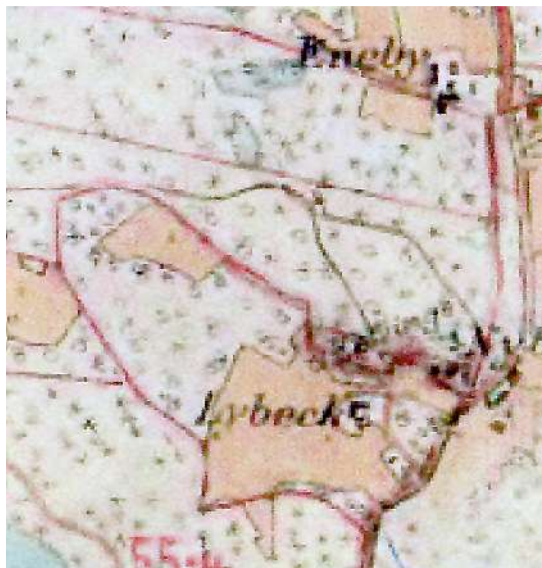
Inga ytterligare gränsmarkeringar har hittats på sträckan mellan östra Sätträgränsen och gränshörnpunkten **33a**.

6 Storskifte 1788 - Gränserna mellan skiftena C - B och B - A

Vid tiden för storskiftet var den centrala delen av Rinkebyskogen ännu inte uppodlad. De gamla skiftesgränserna anslöt till den östra Sätträgränsen i sänkan söder om gränsröset **11** (C - B) och vid **8** (B - A), gick sedan genom skogsmarkerna i öst-sydöstlig riktning till den västra gränsen kring torpet Lybäck där den norra ansluter vid **2** nordväst om gränshörnpunkten **1**. Den södra gränsen tangerar det sydvästra hörnet av hagmarken till torpet Lybäck och fortsätter mot sydöst bortom landsvägen till Norrtälje. I skogsmarken har inga gränsmarkeringar kunnat hittats till de båda skiftena.

På kartan från 1902 ser man att den odlade marken i mitten av Rinkebyskogen når mot söder fram till och går utmed med skiftesgränsen C - B.

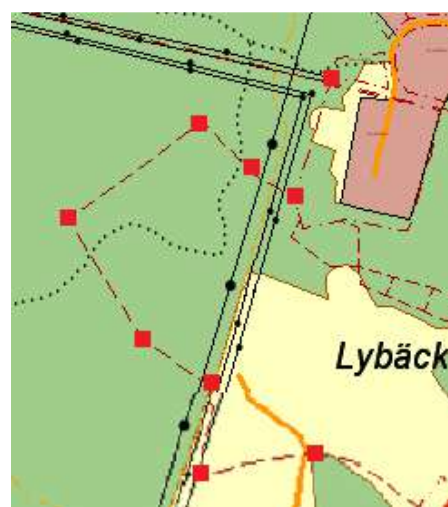
7 Gränsen kring torpet Lybäck

På kartan över storskiftet 1788 (kartan upptill vänster) ser man att den nordvästra utmarken kring torpet Lybäck skiftats i flera smala remsor (skiftena A, B, C, och D) som går diagonalt i förhållande till de stora skiftena i övriga Rinkebyskogen. Den ekonomiska kartan från 1902 (upptill höger) visar samma yttre gräns kring torpet (som nu stavas Lybeck). Ännu 1950 följer fastighetsgränsen den gamla sträckningen utom i den nordvästliga delen (högra kartan).

På vissa delar av Lybäck's västra gräns har gränsrösen satts upp. En låg stenmur följer gränsen söder om de gamla körvägen. Både muren och vägen är bortbyggda sedan en ny högspänningsledning blev markförlagd i området.

Kartutsnittet är ungefär i samma skala men norr-riktningen 1788 är förskjuten mot öster.

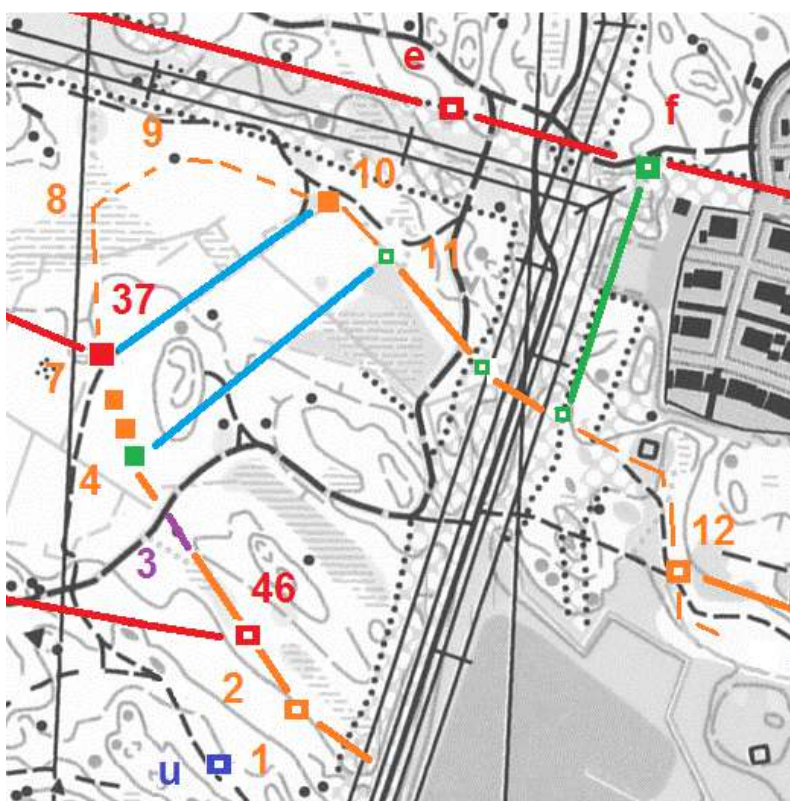

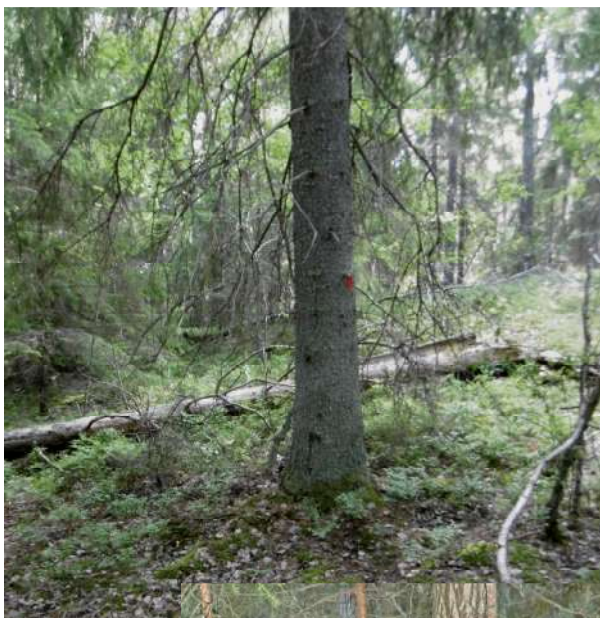
På orienteringskartan från 2008 kan man se att en stor del av området nordväst om torpet Lybäck har varit uppodlat och utdikat. Nu har det blivit kärrmarker där grova träd hunnit växa upp. De nya stigarna och det nya kraftledningsstråket är inte med på kartan, men de följer den gamla körvägen (långa svarta streck).

Gränsen har markerats med orange linje och orange symboler för gränsmarkeringarna. Muren 3 söder om den tidigare körvägen har markerats violett.

Anslutningspunkterna för de stora väst-östligt orienterade skiftena i Rinkebyskogen är markerade med röda symboler.

1950-talets fastighetsgräns är markerad med gröna symboler. Det smala mot nordost orienterade skiftet på kartan från 1916 är markerat med blå linjer.

I den uppvuxna grova skogen vid sydvästra gränsen till Lybäck hittades gränsmarkeringar på några granar. Granen på bilden upptill vänster står antagligen nära gränshörnpunkten **1**. Granen på bilden upptill höger är också ringmärkt (just ovanför det röda märket) och står nära gränshörnpunkten **2** som också är anslutningspunkten för gränsen mellan skiftena C och B på 1788 års karta. I närheten ligger en liten stensamling där träd vuxit in – möjligen en markering av anslutningspunkten **46**.

3 Vid den sydvästra gränsen till torpet Lybäck placerades en ca 30 m lång rad med stora stenblock söder om den gamla körvägen (ses i bakgrunden). Nu är hela området omgrävt i samband med det nya kraftledningsbygget.

Ca 30 m norr om körvägen ses en hel rad gränsmarkeringar. Det är möjligt att det döljer sig en kringskolning under marken runt stenarna.

Den södra 4 är en rest sten intill en asp, här sett mot norr.

5 Bara 15 meter längre norrut ses ytterligare en rest sten – den ses mot nord på bilden.

6 Här det tydligare att gränsstenen är lagt i ett litet röse, sett mot sydost.

Gränshörnpunkten **7** Var tydligen en viktig punkt att markera. Det är också anslutningen **37** av gränsen mellan skiftena D och C på 1788 års karta samt röse XVIII på 1916 års karta. Här finns ett stort röse med en vise i mitten – der ses mot öster. Stenarna har efterhand rörts om av inväxande rötter från aspen till höger.

Gränshörnpunkten **8** är bara ungefärligt inlagd på orienteringskartan. Den tidigare utdikade marken har hunnit bli kärr och där kunde ingen gränsmarkering upptäckas.

Den norra gränshörnpunkten **9** på de gamla kartorna förknippades antagligen med det stora ensamliggande stenblocket, som här ses mot nordost. Den ljusa bakgrunden är den gamla kraftledningsgatan som håller på att växa igen med sly.

10 Vid dikeshörnet har en stor asp vuxit in i gränsröset (sett mot nordväst). Mittstenen syns ännu tydligt med några kringliggande stenar till höger om den, medan stenarna i den vänstra delen av röset har trängts undan av trädet. Är omtalat som röse XVII på kartan från 1916.

11 Vid dikesförgreningen sydost om röse **10** ses en rest sten i en liten stensamling, här sett mot nordväst. Troligen röse XVI på kartan från 1916.

På fastighetskartan från 1950 och på kartan från 1916 går gränsen till Lybäck från denna hörnpunkt mot sydväst till gränshörnpunkten **4**.

12 På östsidan intill en gammal körväg hittades resterna efter den 1916 *nynedsatta råstenen* XV i ett tätt buskage med förvildade trädgårdsbuskar. Bakom den främre stenen finns de övriga. Sett mot nordost. Gränsavsnitten mellan rösen XVIIIa och XVIII (36 och 37, 7) i väster samt mellan XV (12) och XIV ligger på samma linje och ansluter i rät vinkel till gränsen mellan Rinkeby och Ekeby söder om stensamlingen intill den gamla landsvägen som tolkats som röse 27.

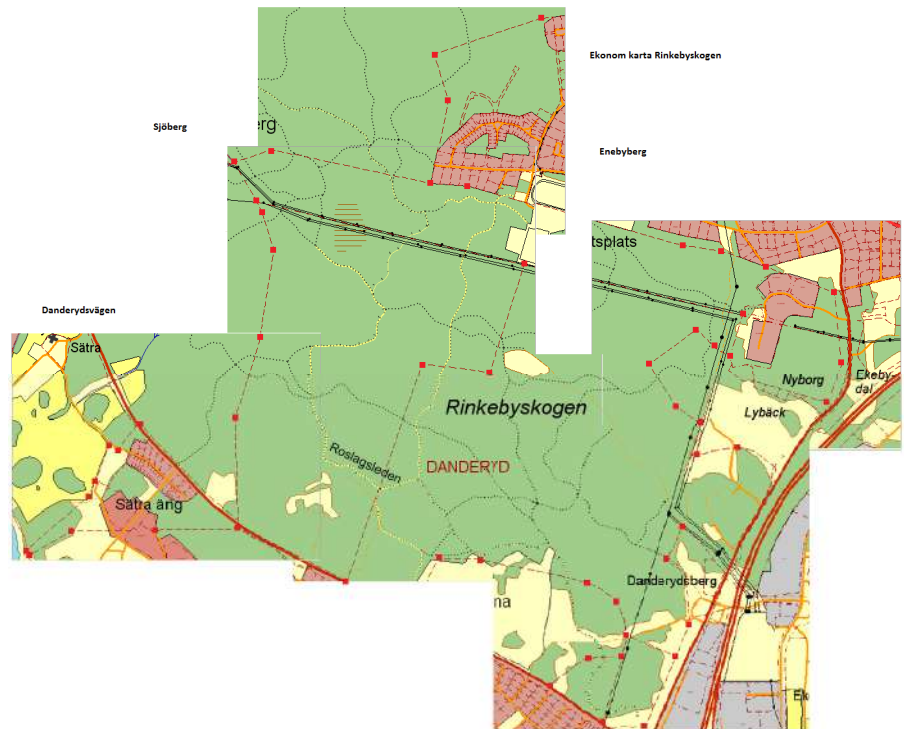
13 Rest sten i norra kanten på golfbanan intill passage. Stenen är ganska stadigt förankrad i marken, är riktad ca 300 grader. Det ligger nära halvvägs mellan 12 och gränsens anslutning i öster

8 Fastighetskartan 1950 – Nya gränser

På fastighetskartan från 1950 har indelningen från Storskiftet 1788 ersatts av en ny nord-nordöstlig gräns som delar Rinkebyskogen öster om Sättra Prästgårds Ägor i två stora delar. I norr vid Enebyberg har en ny Fastighetsgräns tillkommit. I västra och östra delen av Rinkebyskogen har gamla gränser levt kvar till 1950-talet.

De nya gränserna och de gränsmarkeringar som återfunnits i terrängen har lagts in på orienteringskartan från 2008 med gröna symboler.

Ny nord-sydlig gräns på 1950 års Fastighetskarta

Utmed gränsen hittades 3 markeringar som kan ha tillkommit i samband med att Rinkebyskogen delades upp i en västlig och en östlig del såsom det ses på Fastighetskartan från 1950. Längs den gamla skiftesgränsen är den nya fastighetsgränsen förskjuten dextralt nästan 200 m. **m**, nedre vänstra bilden, är en rest sten med skivan riktad väst-östligt.

n på nedre högra bilden är en rest sten intill elljusspåret.

p I den sydvästra delen av en tidigare odlingsmark hittades röret som markerar den sydöstra hörnpunkten till 1950 års gräns. Där har inget röse lagts. **S** Norr om Danderydsvägen går gränsen nära den spetsiga stenen intill körvägen.

Gränser på fastighetskartan 1950 i Enebyberg

Moderna gränser markeras endast med knappt synliga stålrör eller staket. De som är kvar kanske räknas som kulturlämningar om 100 år. Här visas några med stakethörnet i det sydvästra hörnet på bilden till höger. Den lite längre norrut belägna gränshörnpunkten nedtill vänster och den nordvästra på den nedre högra bilden.

Något från kommungänsen mot Täby

Gränsen mellan Danderyd och Täby kom till för länge sedan och har förblivit i samma läge åtminstone sedan början på 1700-talet. På kartan över Eneby och Enebyberg från 1809 med ett antal hörnpunkter med början i nordväst vid gränshörnet mot Sollentuna. Vid efterföljande mot öster liggande hörnpunkten hade gränsrösets stenar omlagrats till stenparti.

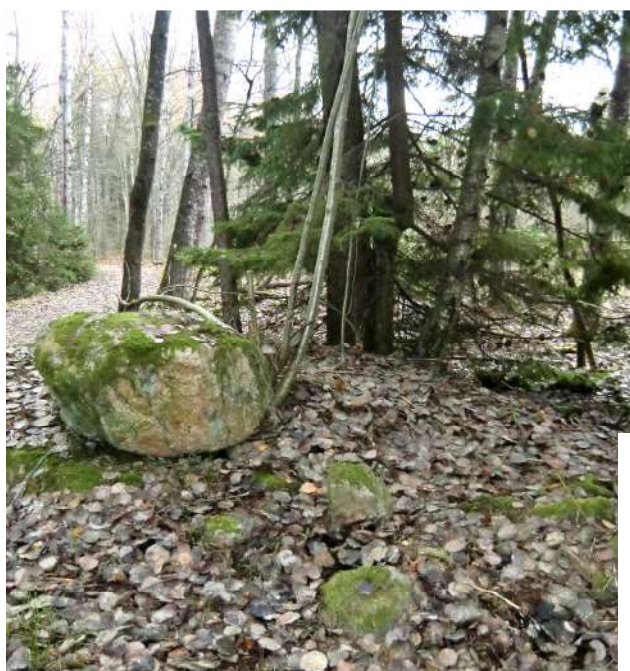
9 Ogränsade rösen i Rinkebyskogen

Vid strövtågen i Rinkebyskogen påträffades ytterligare ett antal rösen, upplagda stenar, stenmurar och grindstolpar. Det kan mycket väl vara så att mer kan hittas – kanske utmed de till synes omärkta skiftesgränserna som en gång gick genom enbart skogsmark. Här ges några exempel – de är markerade med mörkblå symboler på orienteringskartan och med bokstäverna **r** till **w**.

r Ett stenarrangemang som mycket påminner om ett gränsröse, nära sydost om gränshörn **21**.

s En tydlig sockel och en rest sten – sydöst om gränsröse **11**. Det är en del av den förvillande gränsvariationen utmed östra Sättragränsen. (misstogs också länge för att vara röse **11** som ser betydligt mera oordnat ut). Sett mot norr.

t Ett litet röse intill ett stenblock – en ganska vanlig placering för ett gränsröse. Ligger vid en gammal körväg och det östra hörnet till den sydliga odlingsmarken i centrala Rinkebyskogen. Det ligger också på förlängningen mot ost-sydost av gränsen på Fastighetskartan 1950. Sett mot öster.

u Rest sten upplagd på ett mindre block intill stig, sett mot norr. Den ligger sydväst om gränshörnpunkt **1** på östra gränsen kring torpet Lybäck.

V Rivet röse på slät berghäll där också en polygonpunkt varit uppsatt. Ligger halvvägs på skiftesgränsen C – B mellan anslutningen till östra Sättagränsen i väster och anslutningen till västra gränsen kring Lybäck i öster.

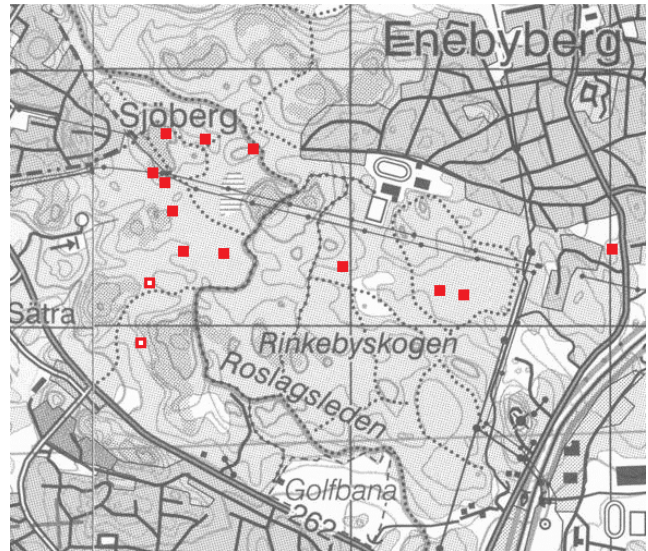
W Sockel till röse strax öster om gränsen mellan Sollentuna och Danderyd öst-sydöst om gränsröset **d**. Sett mot nordväst.

Grindstolpar som dumpats vid sidan om körvägen till den gård som en gång fanns i centrala Rinkebyskogen. De ligger nära på förlängningen mot ost-sydost av gränsen på Fastighetskartan 1950.

10 De särskilt stora och vackra gränsrösen och deras tillstånd

röse nr på kartan	tillstånd	åtgärd
7	rivet	bör återställas
11	rivet	bör återställas
13	sned vise	bör rätas upp
14	sned vise	visen har rests
15	vält vise	har återställts
17	ok	
18	ok	
19	ok	
24	ok	
31	ok	
32	ok	visen har rests
33	hade felvänd vise i N-S riktning	har vänts till V-Ö
36	ok	
37	inväxt träd	trädet bör fällas

Gränsrösen som har tillkommit före 1850 räknas som fornlämningar, även om de rivits. Frågan om återställande t.ex. enligt de beskrivningar som finns från 1788 behöver diskuteras med kulturminnesvårdande institutioner. I ett naturreservat bör de ingå i skötselplanen och ses till så att träd inte växer in. Kulturlämningar berikar naturupplevelsena och visar att landskapet i hög grad formats av tidigare generationers markanvändning.

Till höger visas röse 15 där visen har återställts. Den 1788 beskrivna 4-sidiga *Wisaren* hittades i slänten nedanför röset. Den *hvassa* ryggen är den främre kanten på det avlånga blocket i förgrunden. Den 4-sidiga *Wisaren* hade ersatts med en 3-sidig lika lång. Omslagsbilden visar röset när det först dokumenterades. Vid ett besök några år senare hade visen välts. Den sattes tillbaka i röset 2017.

Tabell över dokumenterade gränsrösen i Rinkebyskogen

röse nr på orienteringskartorna	annan beteckning	röse typ	antal bilder	kommentar
Östra gränsen till Sättra prästgård				
1			1	sjöstranden
2			1	ekhage
3		litet 5-stena	1	bland andra block intill stig
4		stenskiva	1	troligen visen, flyttad
5		rest sten	1	
6		5-stena	2	
7		rivet röse	5	en utliggare mot NNO
8		rest sten	3	
9		stolphål	2	
10		rest stenskiva	3	
11		rivet stort röse	4	rotvälta
12		ev rester efter röse	2	
13		rest sten i sockel	5	utliggare mot N och ny markering mot öster
14		mycket stort röse	7	med stor riktad skiva
15		rest sten i stor sockel	3	vält vise har rests
16	storrån, HG nr 8	spridda stenar	2	

Gränsen mellan Enebyberg och Rinkeby utmark och Ekeby				
17		rest sten i sockel	1	
18		5-stena	1	
19		stor rest sten i bred sockel	1	
20		ev röserest	2	
21		vise till röse	2	flyttad
s		stenblock i gränshörn	1	
22		rivet röse	4	visen flyttad
23		röserester	1	
24		5-stena	1	
25		uppstickande sten	2	
26		rest stor sten	1	intill större stenblock
27		sockel till röse	1	
a				
b		vält stenskiva	1	
c		rivet röse	1	väl samlade stenar
d				i slysnår
e		inkilad sten	1	
f				bortbyggd
g				bortbyggd
30		stort stenblock	1	
31		5-stena	1	
32		rest stenskiva	1	
33		stor stenskiva i sockel	3	vält skiva - har rests
33a		ensam stensamlig	1	vält vise bland stora block
34		litet 5-stena intill stig	1	
35		riktad stenskiva	2	övertorvad sockel
36		5-stena	2	stålrör intill
37		rest sten i röse	1	delvis rotvält
sydlig variant av skiftesgränsen				
h		rösesockel	6	
i		rest sten	1	nu bortbyggt
k		litet 5-stena	1	nu bortbyggt
Gränsen till torpet Lybäck				
1		gränsmarketring i gran	1	
2		röserester	2	
3		mur i gränslinjen	2	ca 30 m
4		rest sten	1	helt övertorvad sockel
5		rest sten	1	
6		litet röse	1	
7	37	rest sten i röse	1	delvis rotvält
8				inget synligt röse
9		storsten	2	
10		5-stena	2	övertorvad sockel
11		litet röse vid dikeskant	1	
12		röserester	2	i busksnår
13		rest riktad sten	1	övertorvad sockel
gränser på fastighetskartan 1950				
m		rest sten	1	
n		rests ten intill väg	1	
p		stålrör	1	
x		stålrör	1	
y		stålrör	1	
z		stålröe		
ogränsade rösen i Rinkebyskogen				
r		rest sten	1	
s		rest sten	1	övertorvad sockel
t		rest sten intill större block	1	
u		rest sten intill stig	1	
v		röserest	1	
w		sockel till röse	1	på Sätra prästgårds område

Källor, Tack, Sponsor, Tillstånd och Tillgänglighet

Källor

Boken om Törnskogen utgiven av Naturskyddsföreningen i Sollentuna
Hembygdsföreningens i Sollentuna skrifter
Lantmäteriverket – historiska kartor
Norrkartor – äldre orienteringskartor
Sollentuna kommunarkiv
Hembygdsföreningen i Täby skrifter

Tack Norrkartor – tillgång till aktuell orienteringskarta i skalan 1:10000
Kommunarkivarie Annika Holmberg
Röseletare Thushan Ekneligoda
Viseresare Eric Wallin

Sponsor Släkten Rudbecks Stipendium, Sollentuna kommun

Tillstånd

Lantmäteriets kartor efter 1940: © **Lantmäteriet**

Olika typer av kartutsnitt och nya kartor baserade på orienteringskartan behöver inget spridningstillstånd enligt bestämmelser 2016.

Norrkartor – olika kartutsnitt från orienteringskartan över Hagby och Rinkebyskogen mfl. får användas som bakgrund till inlagd information.

Rapporten finns på Sollentuna Bibliotek
Sollentuna och Upplands Väsby kommunarkiv
Hembygdsföreningen i Sollentuna
Hembygdsföreningen i Danderyd
Ev också Hembygdsföreningen i Täby
Ev också Täby och Danderyds kommunarkiv

Upplaga: 15 exemplar

Tryck: Sollentuna Offsettryckeri

Efterord

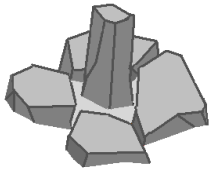
Det kan synas märkligt att dokumentera stenrösen i hela södra Rösjökilen – ned till minsta onaturliga stenhög med 2-3 stenar i. Alla dessa stenhögar är tidsvittnen som berättar hur alltmera viktigt det blev en gång att sätta ut gränser i naturen och hur dessa har betydelse än i dag.

Ett område i nordvästra Rinkebyskogen är särskilt rikt på ståtliga gränsrösen. Mycket möda har lagts ner på att släpa fram stenar till rösebyggen. För att de skulle kännas igen beskrevs utförligt hur de var konstruerade, hur stor den viktiga mittstenen – visen var fot och i kvarter och hur dess sidor var orienterade i förhållande till gränsen. Flera rösen har rivits, blivit vandaliserade eller blivit utspridda av vindfällan efter inväxta träd. Det som är kvar är vittnen över svunna tider. Och då kan ju en berättelse som hjälper till att förstå syftet och det historiska sammanhanget vara till nytta.

W. ett Rör beläget på ett Berg består af ett Röse 2 alnar i diameter med en deruti omskolad 4sidig Wisare, 1/2 aln hög, 5/8 aln bred, 3/8 aln tjock å hvarje sida nedane, med en hvass Rygg ofvan, som visar öfver litt. U. Samt med westre kanten till **X**.

Gränsmarkeringarna sattes gärna upp på mindre höjder i terrängen – punkthöjder på orienterarspråk – direkt på berggrunden. Det släta jordbefriade berget hävdes ur havet för över 4000 år sedan. Säljägare paddlade förbi ibland. Bönder röjde och odlade upp marken. För 400 år sedan markerades gränser med rösen som det ser ut idag. I skogen omkring betade kor. Lantmätare och förätningsmän kom hit för att ansluta nya gränser. De senaste 40 åren har orienterare skubbat hit genom skogen för att hitta röset på berget. Älgen smyger åter i skogen och har fått sällskap av vildsvin.

Boken om Råån, Rör och Rösen i Södra Rösjökilen

I Törnskogen avslutades 2013 en utförlig dokumentation av gränsmarkeringar som givits ut i 4 delar. Den har nu följts av en likartad för södra Rösjökilens skogsmarker.

På kartor från 1600 och 1700-talet beskrivs gränsmarkeringar till byarnas allmänningar:

IV Hvarest Rinckeby, Ekeby och Eneby ägor mötas, är belägit nedan för norra sluttningen af ett Berg och består af en 4 sidig sten Wisan 5/8 aln hög, 1/2 aln bred, nästan kullrig uptil, står uppå en flat sten af 1/4 aln högd omskolad uti en Rösen af större och mindre utan ordning sammannlagde stenar, 3^{ne} alnar ifrån denna sten stå 4 stenar uti sine särskilte Rösen omskolade stenar i S.S.W., N.W., S.O. och NO,

Vilka härliga beskrivningar – dom skulle jag hitta. Det blev många gånger fler än de få som fanns utsatta på orienteringskartorna – där de ibland var populära kontroller att hitta till.

En ansenlig samling gränsmarkeringar som vittnar om olika ägoförhållanden de senaste 400 åren. Från byarnas allmänningar, till statlig- och byggbolagsskog och åter till allmänhetens ägo när naturreservat inrättades.

